

POVSTÁNÍ V BOCE KOTORSKÉ

JINDŘICH VESELÝ

NAŠE VOJSKO

JINDŘICH VESELÝ

POVSTÁNÍ V BOCE KOTORSKÉ HISTORICKÁ KRONIKA

NAŠE VOJSKO PRAHA 1958

Řídí redakční rada -
předseda Dr Jan Durdík,
vědecký pracovník Vojenského historického musea
SVAZEK 33

Jindřich Veselý POVSTÁNÍ V BOCE KOTORSKÉ
(HISTORICKÁ KRONIKA)

Obálku a vazbu navrhl Jiří Blažek

Vydalo Naše vojsko, nakladatelství, národní podnik v Praze jako svou 1768.
publikaci, edice Živá minulost, svazek 33. Graficky upravila Dagmar Lanková.

Redaktor publikace Karel Krbec. Výtvarný redaktor Otakar Karlas

Ze sazby Monotype písmem Baskerville vytisklo Naše vojsko, tiskárna, národní
podnik v Praze. Dílo obsahuje 6,30 autorských archů a 7,39 vydavatelských archů.

Formát papíru 86 X 112. Náklad 1800. Th. sk. 02/63. Vydání I. Daň 5 %.

Cena váz. výtisku 10,30 Kčs.

56/I-8 D – 576657

Upozornění

Chtěl bych touto cestou upozornit případné čtenáře následující knihy, že text včetně fotodokumentace (tato byla srovnána a popsána za pomoci kamarádů) jsem zpracoval pomocí skeneru jako nevidomý pro vlastní potřebu a další nevidomé zajímající se o tuto oblast. Proto prosím omluvte případné překlepy a rozdělovací znaménka v řádku, záměnu písmen jako z na s a chyb u některých jmen , originál byl v jiném formátu než je současný proto také případné odvolávky na číslo stránky neodpovídá skutečnosti. Kontrolu neskenovaného textu provádím pouze pomocí hlasového výstupu v počítači .

Dále upozorňuji že nemám souhlas autora (ů) o zpracování do této podoby.

Jiří Rosmus

www.rosmus.cz

ÚVODEM

Když na podzim roku 1918 skončila porážkou centrálních mocností první světová válka a došlo k rozpadu rakousko-uherské monarchie a vzniku Československa, byly všechny zásluhy o tyto revoluční úspěchy připsány na vrub zahraniční. Masaryk, Beneš, Štefánik a legie jimi vytvořené americkým presidentem Wilsonem prohlášeny za jediné a výlučné osvoboditele českého a slovenského lidu z habsburské poroby. Pro účely této uměle vytvářené legionářské legendy byl pečlivě shromážděn, uspořádán a také dokonale literárně využit veškerý dostupný archivní materiál o protirakouském odporu v zahraničí.

Doklady o rozsáhlém a neustále stupňovaném odporu pracujících utlačených národů Rakousko-Uherska, vedeném proti Vídni doma, ve vlasti, zůstávaly a zůstávají však namnoze dosud ležet v archivech nezpracovány a nevyužity.

Jedním z bohatých zdrojů dokumentů o mohutnosti domácího protirakouského odboje jsou archivní prameny o hrdinném povstání rakousko-uherského válečného loďstva v lednu a únoru 1918 na Jadranu v Boce Kotorské. Kotorská vzpoura habsburským rozsahem i svými důsledky největším ozbrojeným protirakouským vystoupením vůbec. Vzniká v početné řadě protirakouských vzbouření v armádě a námořnictvu jak svou internacionálností, tak nebezpečím, které pro monarchii znamenala.

Je pozoruhodné, že tato významná událost dosud neupoutala větší zájem našich historiků či romanopisců. Zatím to byl pouze rakouský publicista Bruno Frei, který pod názvem „Die roten Matrosen von Cattaro“ napsal významnější práci o průběhu této vzpoury jeho příslušnost k rakouské sociální demokracii mu však nedovolila vylíčit události podle plné historické pravdy.

Druhým významnějším zpracováním námořnické vzpoury v Boce Kotorské je divadelní hra známého říšsko-německého dramatika Friedricha Wolfa, která byla svého času hrána na četných mezinárodních scénách. V Itálii pak vyšla nevelká publikace od Mario Ceoly, ředitele válečného musea v Roverettu, pod názvem „La rivolta di Cattaro“. U nás psal poněkud zevrubněji o kotorské vzpouře historik Karel Pichlík, který jí věnoval jednu z kapitol své knihy „Bojovali proti válce“. Jinak se kotorská vzpoura stala námětem pouze několika drobných prací, článků a osobních vzpomínek.

Bližící se čtyřicáté výročí této historické události přivedlo mne proto na myšlenku seznámit naši veřejnost s tímto hrdinným povstáním, tak významným i pro dějiny naší země. Nejde mi o vědeckou studii. Chtěl bych populární prací přiblížit ony bouřlivé dny z konce světové války, v nichž se tak hluboce projevil vliv Velikého Října.

„Rád bych také přispěl k spravedlivému historickému zhodnocení i osobních zásluh řady statečných námořníků, kteří stáli v čele tohoto hrdinného boje. Vždyť vedle Jugoslávců a Italů to byli především Češi, kteří splnili čestně svou povinnost vůči bratrskému kolektivu spolubojovníků. Ač počtem tvořili Češi asi jen deset procent mužstva vzbouřených lodí, měli jak při organizaci vzpoury, tak i v jejím průběhu významnou úlohu. Největšího uznání si zaslouží vůdce povstání, syn krejčího z Přerova, český dělostřelecký poddůstojník, František Rasch. Svým rozvážným postupem, statečným chováním a svou hrdinskou smrtí patří mezi slavné syny naší země, kteří neváhali položit život za svobodu své vlasti a lepší budoucnost jejího pracujícího lidu.

Tato malá knížka chce ukázat skutečné síly dějinného vývoje, které v roce 1918 přispěly rozhodující měrou k zániku rakousko-uherské monarchie a vzniku samostatného československého státu.

V Praze, v lednu 1957.

J. V.

I. NÁSTUP

Generální stávka rakouského dělnictva v lednu 1918

Do nového roku 1918 vstupovala rakouská monarchie, zvláště její pracující lid, za velmi neutěšených podmínek. Světélko rychlé uzavření míru na východní frontě, jediné světélko uprostřed moře zoufalství a běd, počínalo povážlivě hasnout. Zjevná neochota rakousko-uherského ministra zahraničí Czernina a ostatních vyjednávačů v Brestu Litevském projevit pochopení pro jasné a konkrétní návrhy delegátu sovětské vlády, zřejmý nezájem zástupců centrálních mocností rychle ukončit jednání a uzavřít mír vyvolávaly hlubokou nespokojenost pracujícího lidu a příslušníků armády.

8. listopad 1917, byl druhý den po svém nastolení, navrhla totiž sovětská vláda ve smyslu usnesení II. sjezdu Sovětů všem bojujícím státům, aby byl uzavřen spravedlivý demokratický mír bez anexí a kontribucí. Anglie, Francie a Amerika tento návrh postě ignorovaly. Centrální mocnosti zahájili vyjednávání. Dne 30 listopadu byla na východní frontě zastavena palba.

Dne 3. prosince bylo v Brestu Litevském obsazeném tehdy Němci zahájeno jednání o příměří. 5. prosince byla podepsána dohoda o zastavení bojové činnosti na 10 dní a 15. prosince podepsáno příměří na dvacet osm dní s tím, že toto příměří bude nadále automaticky prodlužováno. Obě strany měly právo výpovědi s lhůtou sedmi dnů. Na základě těchto ujednání bylo pak 22. prosince 1917 zahájeno v Brestu Litevském mírové vyjednávání mezi Sovětským Ruskem na straně jedné a zástupci Německa, Rakousko-Uherska, Turecka a Bulharska na straně druhé.

Proti delegaci ruského lidu nezasedli zde za jednací stůl delegáti různých národů, nýbrž představitelé vlád centrálních mocností sami šlechtici a generálové. Rakouskou delegaci vedl ministr zahraničí vídeňské vlády, hrabě Czernin.

Sovětská delegace se proto snažila seznamovat s obsahem svých návrhů lid států, s nimiž jednala. Ve smyslu zásady, vyhlášené sovětskou vládou, že každý národ má právo na sebeurčení až do oddělení, prohlásila, že souhlasí s tím, aby Polsko, Litva, Kuronsko, Estonsko a Lotyšsko vytvořily podle svého přání vlastní samostatné státy. Pokud se týče národů, žijících na území centrálních mocností, žádala v témž duchu, aby do mírových ustanovení bylo pojmato toto:

„Národním skupinám, které před válkou nebyly samostatné, zaručuje se možnost, aby o otázce příslušenství k tomu či jinému státu, neb o své státní samostatnosti rozhodly referendem (hlasováním lidu). Toto referendum musí být provedeno tak, aby při odevzdávání hlasů byla zaručena všemu obyvatelstvu příslušných zemí, a také vystěhovalcům a uprchlíkům úplná nezávislost.“

Tyto podmínky mohly být s radostí přijaty českým národem i jinými národy, utlačovanými v Rakousko-Uhersku. Byly však v naprostém rozporu s tím, co chtěl a za co šel do války rakousko-uherský imperialismus. Hrabě Czernin tento sovětský návrh odmítl a prohlásil, že „otázka státní příslušnosti národních skupin, nemajících státní samostatnost, je vnitřní státní záležitostí, kterou si každý stát řeší podle svého ústavní cestou“.

Ani německá delegace, ani delegace ostatních centrálních mocností nijak nespěchaly s podepsáním míru se sovětským Ruskem. Stačilo jim vědomí, že na východní frontě je příměří a že pokračující rozklad ruské armády jim zabezpečuje klid na východě, takže mohou volně disponovat značnou částí armád, které až dosud musely mít na východním bojišti. Nyní zde mohly mít jen minimum divisí a ostatní převést na západ. Podepsat mír s Ruskem, k tomu ještě s bolševiky? Na to měly - podle mínění hlavních představitelů

jednotlivých delegací -vždycky dost času. Hlavně pak počítaly s tím, že další vývoj událostí by jim mohl případně vytvořit ještě výhodnější podmínky pro uzavření míru.

Jinak se ovšem dívali na postup ministra Czernina obyvatelé Rakousko-Uherska, zejména českých zemí. Odmítnutí zásady národního sebeurčení vyvolalo mezi pracujícím lidem monarchie pobouření a odpor. Velkorysé a hluboce zásadové vyřešení národnostního problému v Rusku mělo obrovskou přitažlivou sílu pro porobené národy Rakousko-Uherska. Vždyť národnostní útlak celé řady národů, existující až do nedávna v carském Rusku, podobal se jako vejce vejci národnostnímu útlaku, páchanému na značném počtu národů žijících v rakousko-uherské monarchii.

Pracující žili pod hlubokým dojmem dalekosáhlých revolučních úspěchů, které si v uplynulých týdnech vybojovali vojáci, dělníci a rolníci v Rusku. Velký a poučný příklad ruského proletariátu volal po napodobení. Vyvrátit carskou dynastii, která po staletí utlačovala ruský národ i jiné národy a jejíž panství se zdálo věčným a neotřesitelným, jak se ukázalo, nebylo lak těžké. Byla smetena vichrem revoluce jako papírová hračka. Stačil mocnější závan revoluční vichřice, aby se pilíře starého společenského řádu začaly bořit i jinde.

Poničme snadné vítězství ruského lidu nad carem, statkáři a kapitalisty svádělo a naléhavě vyzývalo masu pracujících v Rakousko-Uhersku, aby i ony skoncovaly se svými zotročovateli, aby i (my svrhly nenáviděné panství císaře a jeho dvorní kamarily a vybojovaly si mír a národní i sociální svobodu. Touha po míru vyplývala také z naprosto neudržitelného stavu, ve kterém se octlo rakousko-uherské zásobování. Žilo se z ruky do úst. Ani v hlavním městě nebylo více zásob než na tři dny dopředu. V provincii, a to i ve větších městech, nevydával se někdy chléb po několik dní za sebou. Maso, tuk a jiné potraviny nebyly k dostání po celé týdny. Úřední přiděly, stanovené na osobu, byly neustále snižovány. Bída a hlad nebyly už jen v rodinách proletářů; zasahovaly stále více střední vrstvy, inteligenci, živnostnictvo.

Nedostávalo se uhlí, nebylo šatstva ani obuvi; mýdlo, petrolej, kuřivo byly vzácností. Všechny ostatní starosti zatlačovala do pozadí každodenně se opakující otázka: „Co budeme zítra jíst?“ Ženy a polozmrzlé, hladové děti stávaly už nejen hodiny, ale celé dny a noci v zástupech před obchody, čekající na hrstku mouky nebo bochníček kukuřičného chleba.

Horníci na Ostravsku snědli do vánočních svátků brambory, s kterými podle výpočtu vídeňských úřadů měli vystačit až do jara.

Rozmáhalo se tak zvané baťohové hospodářství. Lidé, vyzbrojení několika kousky mýdla, trochou petroleje nebo prostě posledními zbytky šatstva či prádla, vyjížděli na venkov, aby výměnou u rolníků získali alespoň trochu mouky nebo brambor pro hladové děti doma. Tento výměnný obchod byl ovšem zakázán a úřady přísně stíhán. Jak srdcervoucí scény se pak odehrávaly ve vlacích a na nádražích velkých měst, když kontrolní orgány zabavovaly matkám nepatrná množství potravin, získaných za poslední cennou věc, jen aby nakrmily své hladové děti.

Množily se krádeže a loupeže. Lidé, riskující život, naskakovali do jedoucích nákladních vlaků a shazovali s vagónů uhlí, které pak sbírali a prodávali za potraviny. Poštovní balíčky s potravinami byly buď vykrádány nebo kradeny vůbec. Každá větší zásilka životních potřeb, obilí a pod. musila, měla-li dojít cíle, být doprovázena vojenskými eskortami.

Rolníci byli úředními rekvisicemi donucováni odevzdávat státu stále větší dávky obilí a jiných potravin. Ke kontrole a hledání schovaných zásob se používalo vojenských rekvisičních oddílů, které znenadání přepadávaly venkovské obce a prohledávaly dům od domu. Jak velkého rozsahu dosahovaly tyto nucené rekvisice vidíme z faktu, že na jaře 1918 bylo pro jejich provádění nakomandováno 60.000 vojáků.

Státní tiskárna nestačila chrlit stále větší množství papírových peněz, jejichž hodnota neustále klesala.

Po 10. lednu 1918 dosáhla zásobovací kalamita v Rakousko-Uhersku svého vrcholu. Zásilka několika tisíc vagónů obilí, očekávaná z Rumunska, nedošla. Pomoc, slíbená v nejtěžší chvíli z Německa, se omezila na 450 vagónů chlebovin. Další zoufalá žádost o výpomoc byla rozhodně odmítnuta.

Rakouské úřady se odhodlaly k nejhoršímu. Počínaje dnem 14. ledna 1918 byla naprosto nedostačující denní dávka 200 gramů mouky na osobu s okamžitou platností snížena na 165 gramů.

Toto opatření, ještě více zhoršující bídu, vzbudilo mezi dělníky v Rakousko-Uhersku nesmírné rozhořčení. Opravdová bouře vypukla ve Vídeňském Novém Městě, významném středisku válečného průmyslu v Dolních Rakousích. Živelná, rozhořčením mas nesená akce započala hned 14. ledna 1918 ráno v závodech firmy Daimler. Osazenstvo závodu zastavilo na protest proti snížení moučné dávky práci a shromáždilo se na dvoře továrny. Zde byla zvolena delegace, která dostala za úkol tlumočit ředitelství podniku rozhodnutí dělnictva, že nenastoupí do práce, dokud nebude toto nesnesitelné nařízení odvoláno. Zároveň se z řad dělníků ozvaly hlasy, aby se táhlo na náměstí a tam před radnicí pokračovalo v protestní demonstraci. Návrh byl okamžitě přijat. V následujících minutách se valil již ulicemi města tisícíhlavý zástup.

Jakmile se o tomto vystoupení osazenstva Daimlerových závodů do/věděli dělníci ostatních továren ve Vídeňském Novém Městě, zastavili také okamžitě práci a vyhlásili protestní stávkou K demonstracím na ulicích města se připojili postupně t .1. lim 1 továrny na lokomotivy, továrny na letadla a několika muničních továren. Městská radnice ve Vídeňském Novém Městě byla při tom vytlučena a v navýsost pobouřených zástupech dělnictva bylo voláno po zvolení dělnických rad. To však byl teprve začátek.

Druhého dne, 15. ledna, počalo se živelné vystoupení dělnictva šířit jako požár po všech průmyslových městech Dolních i Horních Rakous. V poledne zastavili práci dělníci vídeňských průmyslových předměstí Floridsdorfu, Ottakringu a dalších. Ve Favoritech došlo večer k masovým demonstracím dělníků a k plenění obchodů. Četné průvody stávkujících dělníků pronikly přes zákroky policie až do středu města Vídně.

Ve dnech 16. a 17. ledna se stávka rychle rozšířila. Aniž tomu mohl kdokoli zabránit, počaly zastavovat práci všechny větší závody v Linci, Štýrském Hradci a ostatních městech alpských zemí. Dalšího dne bylo jen v Dolních Rakousích ve stávce již 153.000 dělníků. Dne 18. ledna zasáhla stávková vlna Budapešť a Krakov; také v našich zemích týž den zastavilo dělnictvo práci v Brně a na Ostravsku. 19. ledna, kdy počalo stávkovat dělnictvo dalších měst v Uhrách včetně železničářů, byla v celém Rakousko-Uhersku, až na Čechy, generální stávka.

Ministerstvo války se pokusilo zlomit stávku násilím, využít opatření, která vyplývala ze zavedené již militarisace závodů. Nedosáhlo však ničeho. Ke stávce se naopak připojili i sazeči všech tiskáren, takže ani připravené ostré vojenské vyhlášky nebyly vytištěny. Nadto pohrozili stávkou i rakouští železničáři.

Stávkující ovládal nebývalý revoluční duch. V řadě míst došlo k volbám dělnických rad. Zásahu na tom měla činnost levého křídla rakouské sociální demokracie.

Ze stávky, která vznikla jako živelný protest proti snížení moučné dávky", stala se stávka politická. Na jednotlivých místech se jí počaly stavět do čela nově zvolené dělnické rady. S jejím lavinovitým rozšířením rostly i požadavky stávkujících. Nešlo už jen o odvolání neslýchaného snížení denní dávky chleba. Dělníci razili jako jeden z hlavních požadavků urychlené uzavření míru v Brestu Litevském, míru bez okupace cizího území a válečných náhrad, míru, který by zaručil právo utlačovaným národům na naprostou národnostní svobodu. Žádali, aby členové mírové delegace v Brestu

Litevském byli voleni lidem. Druhým požadavkem dělnictva bylo zrušení militarisace závodů, třetím zrušení vojenské diktatury, demokratisace veřejného života a rozšíření práv lidu. Teprve na Čtvrtém místě byl požadavek důkladné reorganisace a podstatného zlepšení zásobování obyvatelstva.

Na vytyčení těchto požadavků a určitém usměrnění živelného nástupu pracujících mas měla podíl tehdy ještě nepočtená skupina radikální levice v rakouské soc. dem. straně, vedená Fr. Koritschonerem. Její snahou bylo nedopustit, aby generální stávka byla zlomena, nýbrž aby byla dále rozšiřována a prodlužována, až by se přeměnila v revoluční boj za svržení císařské moci a vítězství proletariátu.

Pozoruhodné je, jak se šířila tato stávková vlna v českých zemích. Společně s rakouským dělnictvem stávkovali jen dělníci v Brně a na Ostravsku, kde měli značný vliv sociální demokraté - centralisté. V Cechách se oportunistickému vedení sociální demokracie podařilo z počátku zabránit stávce, kterou označili za divokou a vedením neschválenou. Dělníci z vídeňského arsenálu poslali zvláštní delegaci do Kladna, aby pohnuli kladenské havíře a kováky ke stávce ze solidarity. To hnulo napřed Kladnem a pak i jinými místy.

Ohlas revolučního vystoupení rakousko-uherského proletariátu byl ale tak mocný, že pravcoví vůdcové nedokázali ani v Praze, ani v Plzni, ani na Kladně dělnictvo udržet. Poslanec Pik v Plzni marně hlásal, že „doba ještě nepřišla“. Byli donuceni dát souhlas alespoň k jednodenní generální stávce v Čechách, přesto však dosáhli, že k jejímu uskutečnění došlo až 22. ledna, v době, kdy vrcholný bod stávkové vlny v Rakousku a Uhrách byl již překročen a v jednotlivých místech a oblastech se úřadům a soc. dem. vedení podařilo přimět dělníky, aby zahájili práci.

Přesto měla generální stávka v Čechách 22. ledna 1918 imposantní průběh. Jen v Praze se jí zúčastnilo 150.000 dělníků a v mohutném manifestačním průvodu pražskými ulicemi šlo 60.000 demonstrantů. Také kladenská demonstrace 27.000 proletářů, právě tak jako plzeňská s 35.000 účastníky ukázaly rakouským úřadům sílu a bojovnost českého dělnictva. Ke stávce a mohutným manifestacím došlo i v řadě dalších průmyslových měst, jako v Hradci Králové, Mladé Boleslavi, Pardubicích, Kolíně atd. Bylo to největší vystoupení českého dělnictva od počátku světové války. Jeho předností bylo, že proletariát nastoupil do stávky jednotně, bez rozdílu politické příslušnosti. Tím více třeba litovat, že tato mohutná akce nebyla využita ve spojení s bojem proletariátu ostatních částí monarchie k rozhodnému nástupu na hlavní posice rakouského imperialismu.

Že lednové generální stávky nebylo k takovému revolučnímu nástupu využito, že byla naopak záměrně bržděna, roztržena a postupně po částech likvidována, na tom měli hlavní podíl vůdcové rakouské sociální demokracie.

Vídeňským vládnoucím kruhům nahnalo mohutné lednové vystoupení rakousko-uherského proletariátu svým revolučním elánem, bojovností a velikým rozsahem dost strachu. Hned 10. ledna telegrafoval ministr výživy, generál Hofer, ministru zahraničí Czerninovi do Brestu Litevského, že hnutí mas v Rakousku nabylo revolučního charakteru. Druhý den oznamoval hraběti Czerninovi rakouský ministerský předseda Seidler, že nic tak nevzrušuje rakouskou veřejnost, jako pomalý postup mírových jednání s Ruskem. Den nato, 17. ledna, telegrafoval ministru Czerninovi do Brestu i sám císař Karel a nervosně zdůrazňoval, že osud dynastie a mocnářství závisí na včasném sjednání míru v Brestu Litevském. Sděloval, že nebude-li uzavřen mír, dojde v Rakousku k revoluci.

Tak vylekáni byli vládnoucí činitelé rakouské monarchie neohroženým živelným nástupem proletariátu. Starý politický machr a dobrý sluha svého pána, hrabě Czernin, věděl si i v takové situaci rady. Bez dlouhého uvažování dal pokyny svému důvěrníku v

ministerstvu zahraničí ve Vídni, baronu Plotowovi, a akce za rychlé zkrocení bojovně vystupujícího proletariátu byla zahájena.

Dne 18. ledna 1918 byli do ministerstva zahraničí pozváni k důvěrné poradě přední činitelé rakouské sociální demokracie, Adler, Seitz, Ellenbogen a Renner. Přijal je baron Flotow. Jednání bylo prohlášeno za tajné. Souhra a vzájemné porozumění bylo dokonalé. Na výtky pana barona, že v době tak vážné pro Rakousko dopouštějí nebezpečné akce dělnictva, bránil se Adler připomínkou, že k hnutí mas došlo bez příčinné vůdců a že jsou rádi, že se jim podařilo přimět alespoň železničáře a potravinářské dělníky, aby se k stávce nepřipojili. Hnutí mas lze prý ovládnout jedině tehdy, bude-li dělnictvu slíbeno něco pozitivního.

Proto rukou společnou a nerozdílnou sestavili čtyři body, na jejichž základě by bylo možno svést dělnictvo na cestu přijatelných požadavků a přimět je k nastoupení do práce. „Vůdcové dělnictva“ žádali, aby vláda vydala prohlášení, že mírová jednání v Brestu neztroskotají na nějakých územních požadavcích, že zásobovací služba bude reorganisována, že bude zavedeno všeobecné hlasovací právo do obcí a že bude zrušena militarisace závodů. Lidé chtějí především mír. Proto členové delegace radili panu baronovi, aby byly v Brestu přijaty alespoň některé návrhy sovětské delegace, a to co nejrychleji. Seitz při tom prohlásil, že budou moci udržet dělnictvo nanejvýš 4—5 dnů, ale nikoli déle.

„Dělničtí vůdcové“ opustili ministerstvo zahraničí a zahájili zákulisní jednání. Na veřejnou scénu vystoupil ministerský předseda Seidler, aby zahájil vyjednávání se zástupci Ústřední dělnické rady, která zatím strhla na sebe vedení stávky v rakouských zemích. Ve vídeňské „Arbeiter-Zeitung“ se objevilo provolání vedení rakouské soc. dem. strany, obsahující známé čtyři požadavky. Vláda zprvu odmítala, dělala drahoty, nakonec se však „rozhodla“ vyjít stávkujícím vstříc.

Ministr Czernin slíbil stávkujícím brzké podepsání míru v Brestu. Ministr zásobování slíbil, že vláda zreorganise zásobování na nových základech. Ministr vnitra slíbil, že vláda předloží zemským sněmům návrh zákona o rozšíření volebního práva do obcí. Ministr zeměbrany slíbil, že militarisace průmyslových závodů bude revidována a usnesení o ní novelisována zákonem, který bude předložen říšské radě.

A tak nyní, „kdy hlavní požadavky stávkujících byly splněny“, zahájilo vedení rakouské soc. dem. strany a její tisk horečnou činnost mezi dělnictvem, aby stávka byla ukončena a dělníci zahájili znovu práci.

Soc. dem. levice se rozpoltila —jedni žádali pokračování ve stávce, druhí byli pro její skončení. Vláda a vídeňští militaristé byli znovu na koni.

Dělníci, zmatení, počali 20., 21. a v dalších lednových dnech nastupovat v některých oblastech a krajích znovu do práce. Tam, kde dělnictvo nejevilo mnoho chuti dát se znovu zapřáhnout do válečné výroby, jako tomu bylo na Ostravsku, ve Vídni a jejím okolí a u maďarských železničářů, poslala vídeňská vláda asistenční vojenské oddíly. Ve Vídeňském Novém Městě a v Budapešti musilo být dělnictvo donuceno k nastoupení práce vojenskou mocí, která teď, po zlomení hlavních sil revolučního nástupu, jednala znovu „s osvědčenou řízností“.

Dne 22. ledna byla stávka omezena již jen na jižní země monarchie, kde pod vlivem levicových sil pokračovalo ve stávce dělnictvo arsenálu v Pole, a na revír moravsko-ostravský. Ale také zde nastoupili dělníci 25. ledna pod tlakem vojenských úřadů do práce.

Zrada zájmů dělnictva vedoucími činiteli sociální demokracie splnila své poslání. Veliká příležitost, skoncovat s rakouským imperialismem a panstvím Habsburků již v lednu 1918 růstala nevyužita.

II. BOUŘE V RAKOUSKO-UHERSKÉM VÁLEČNÉM LOĐSTVU (Demonstrace a stávkv v Terstu a Pole)

Koncem války tvořila rakousko-uherská armáda pestrrou směsici věkově i národnostně různorodých lidí. Byl to výsledek dvaatřiceti odvedených ročníků, kdy vedle mladých osmnáctiletých chlapců „válčili“ i šedivějící padesátníci. Národnostní pestrost patřila vlastně k charakteristickým znakům armády habsburské monarchie. Původně byly jednotlivé pluky vytvářeny jen z jedné nebo nanejvýš ze dvou národností, během války byla však tato zásada chtě nechtě soustavně narušována.

Jednotný celek z těchto různých lidí měla udělat jednotná uniforma a jednotné velení. S velením to ještě ušlo, to bylo od počátku až do konce války německé. Horší už to bylo s uniformou. I ta nejhezčí bleděmodrá blůza, kterou pěšáci „vyfasovali“ na počátku války při mobilisaci, vyhlížela po několikaměsíčním pobytu v poli, v bahnitých zákopech, po důkladném styku s haličskými dešti a žhavým sluncem Karpat, docela šedivě.

Začátkem roku 1918 měly ovšem na výstroj armády vliv už i jiné okolnosti. Pořádnou uniformu se všemi náležitostmi mohl mít jen nějaký protekční pecivál v týlu. Vojáci na frontě měli na sobě většinou odrané, záplatované zbytky bývalých uniforem neurčité barvy. V mnohých jednotkách chyběl každému třetímu vojáku plášť. Šťastným se cítil ten, kdo měl alespoň jednu dobrou košili a spodky. S botami to bylo ještě horší. Nezřídka se stávalo, že mnozí vojáci nemohli vůbec nastoupit, protože jim chyběly boty nebo nejnntnější části oděvu. I v lazaretech a nemocnicích chybělo nejnntnější prádlo.

Dalším předmětem všeobecné nespokojenosti vojáků bylo jejich stravování. V posledním roce války bylo praubohé. Bezmasé dny - a to byly v té době již tři v týdnu - bylo možno směle nazvat dny hladu. Ráno a večer černá káva, v poledne polouvařená sušená zelenina, nemaštěná, takřka nestravitelná, posměšně nazývaná „Drahtindernisse“ nebo „Karltruppenkraut“ - to bylo vše.

Bylo by výsměchem, kdyby tehdy někdo mužstvu přečetl platný armádní předpis z roku 1909, podle něhož měl rakouský voják v době války dostávat denně 40 dkg masa, 70 dkg .;. ½ litru vína, 20 dkg tuku atd. atd.

spatné stravování bylo ovšem jen pro vojáky. Důstojníci i jinak. Stačilo nahlédnout do luxusních restaurací Vídně, Budapešti a jiných velkoměst, všimnout si, jak stolují vyšší štábní důstojníci ve svých kasinech a jídelnách. Zde bylo nejen bílé pečivo, dostatek různého masa a nejrůznějších příkrmů, ale i pochoutek a delikates, které od počátku války nebyly normálně k spatření. To dráždilo vojáky v největší míře.

A tak vojáci rakousko-uherské armády, bez ohledu na rozdíl věku a rozdílnou národní příslušnost, byli naprosto jednotní a svorní v proklínání rakousko-uherské monarchie. Právě tak svorně byli všim mužstvem, poddůstojnictvem, ba i frontovým důstojnictvem nenáviděni všichni ti početní vymydlení a navonění hejskové, dobře ulití daleko za frontou v různých štábech, kancelářích, velitelstvích a podvelitelstvích.

Obdobně tomu bylo i u rakouského válečného námořnictva. Byly zde ovšem podstatné rozdíly. Armáda se mobilisací zesateronásobila, většinu mezi jejím mužstvem i důstojníky tvořili záložníci. To armádu do určité míry demokratisovalo, stíralo rozdíly mezi vojáky a důstojníky, neboť všichni měli stejný o aspoň obdobný vztah k civilnímu životu, k svému bývalému povolání a svým rodinám doma. Těžký život na frontě, říkání a nebezpečí pro všechny, je rovněž zblížoval. „ válečného námořnictva tomu bylo jinak. Zde nadále, zejména mezi oficíry, sloužícími přímo na válečných lodích, byli většinou důstojníci z povolání, kteří veleli na těchže místech a v týchž funkcích již v dobách hlubokého míru. Většina námořních důstojníků pocházela ze šlechtických

rodin, patřila k rakousko-uherské aristokracii. Vždyť do školy pro výchovu rakousko-uherských námořníků -důstojníků ve Fiume (dnešní Rijeka) byli přednostně bráni takřka výhradně synové šlechtických rodin. Jenom jako výjimka zde byli přijímáni vysoce nadaní a schopní, většinou technicky školení nešlechtici.

Také dobrá polovina mužstva na lodích byli aktivní námořníci, které zde zastihla válka v době presenční služby a kteří zůstali chtít nechtě ve službě dále.

Tyto skutečnosti způsobily, že se na válečných lodích v daleko větší míře než u pozemní armády zachovaly staré mírové pořádky, nesmyslný vojenský dril včetně šikanování a těžkých kázeňských trestů, a především hluboká propast mezi důstojníkem a prostým námořníkem. Námořní důstojníci tvořili svou vlastní kastu, povyšující se nad důstojníky ostatních zbraní, a tím více se domýšlivě nadřazující nad obyčejné námořníky. Mnohý lodní důstojník po několikaleté službě na lodi neznal ani jména příslušníků mužstva lodní posádky. Byla to pro něho sprostá černá masa, určená k bezpodmínečnému plnění rozkazů; zajímat se o ni blíže bylo pod jeho důstojnost.

Při tom právě mezi mužstvem rakouského válečného námořnictva bylo nemálo vysoce inteligentních lidí. Bylo zde mnoho námořníků z povolání, Chorvatů, Dalmatinců, Italů a Slovinců, kteří se narodili na pobřeží Jaderského moře a byli s ním těsně srostlí. Mnozí z nich znali svět, neboť jako plavčíci a námořníci navštívili ne jeden světový přístav a plavili se po světových mořích. Další početnou část lodních posádek tvořili řemeslníci a dělníci, většinou Češi a rakouští Němci, vyučení zámečníci, strojníci, soustružníci, topiči a jiní příslušníci „černého“ řemesla, bez kterých nebylo možno zvládnout komplikovanou obsluhu lodních mechanismů a moderních zbraní.

Odvodní komise rakousko-uherské armády vybíraly do válečného námořnictva právě takovéto lidi, neboť si byly vědomy toho, že válečná loď, tento obrovský plovoucí mechanisovaný stroj, nemůže potřebovat v posádce lidi podprůměrné inteligence. To ovšem páni důstojníci na vědomí nebrali.

Nemalá část mužstva se rekrutovala z dobrovolníků, kteří se přihlásili „k marině“ jako sedmnáctiletí hoši, hnaní touhou po mořských dálavách a vzdálených zemích. Jejich romantismus a iluze o námořnickém životě byly zpravidla brzy a krutě zklamány: cesty zpět však již nebylo.

Jisté je, že žádná jiná země na světě neměla mezi mužstvem svého válečného námořnictva tak národnostně pestrou směsici jako mělo Rakousko-Uhersko. Mužstvo tvořilo 12 národností. Němci a Češi v něm představovali národy kulturně, a zejména technicky nejvyspělejší. Jihoslované a Italové tvořili zase nejzdatnější kádry námořnické. Na první pohled by se zdálo, že za takových podmínek muselo vzájemné porozumění a vytváření kamarádského kolektivu mezi námořníky narážet na těžko překonatelné překážky.

Ve skutečnosti tomu tak nebylo. Mužstvo jednotlivých válečných lodí přes všechny národnostní rozdíly nacházelo vždy velmi brzy úzký vzájemný kontakt a stmelovalo se rychle v kamarádskou, navzájem se podporující a přátelsky si pomáhající obec. Je pochopitelné, že češi a Jihoslované si byli ještě bližší, už proto, že si navzájem lépe rozuměli a zeje spojovala národní příbuznost a větší společná nenávisť k jejich rakousko-uherským utlačovatelům. Všechno mužstvo bez rozdílu pak spojoval jednotný odpor proti důstojníkům, jejichž nafoukanost, domýšlivost, zpupnost a přezírání mužstva bylo možno snést jen s největším sebezapřením.

*

S prodlužováním války zhoršovaly se i poměry a život námořníků. Největší potíže byly se stravou. Počínaje rokem 1917 počala se v jídelních miskách námořníků stále častěji objevovat listy luštěnin sušená zelenina. Místo z čerstvého masa byla menáž mužstva připravována ze starého, od roku 1914 naloženého a napolo zkaženého masa, které

nesnesitelně páchlo. i vyhazovali většinou takové jídlo, jako nepožívané, do moře. Jedinou poživatinou zůstával chléb. Ale i ten od roku 1917 pečen pouze z kukuřičné mouky, takže se úplně rozpadal, nebyl-li přidáním brambor proměněn v mazlavé bláto. Na lodích se stále citelněji a naléhavěji začínal ozývat hlad. V jídelnách důstojníků zůstávalo však vše při starém. Jako .i vojny nebylo. Vybraná jídla, zákusky, moučníky -drůbež, vejce, máslo, víno, hudba. Proviantní důstojníci dělat divy. Tam, kde nestačily potraviny, získané normami při přednostním zásobování důstojnictva, dovedli si pomoci jinak. Cukr, kávu, čaj a jiné poživatiny, určené pro mužstvo, vyměňovali u místního obyvatelstva za drůbež, máslo, mléko, vejce, vepřové a skopové maso a j. Námořníci s hladovými žaludky musili trpně přihlížet k tomu, jak potraviny, určené pro ně, jsou vyměňovány za lahůdky, obohacující i tak více než blahobytný stůl pánů důstojníků. Z některých lodí byli důstojníci kuchaři posíláni alespoň jednou měsíčně do Budapešti, odkud přiváželi nejlepší pšeničnou mouku, máslo, vybrané uzeniny, paštiky, sladkovodní ryby a jiné pamlsky.

Aby pro důstojnické kuchyně bylo dostatek čerstvé zeleniny, musili námořníci na vhodných místech na pobřeží zakládat a obdělávat zeleninové zahrady. Unavení, vyčerpaní a hladoví vraceli se večer na loď, a zatím výsledek jejich práce putoval na bíle prostřené stoly důstojnických jídelen.

Mnohým důstojníkům nestačil vlastní blahobytný život.

Přivezli si i své ženy, aby se podílely takřka zadarmo na bohatých tabulích a slavnostních večerech důstojnických kasin. A tak, zatím co polohladoví námořníci uléhali večer do visutých loží, aby si aspoň ve spánku trochu odpočinuli, oddávali se v důstojnických jídelnách páni důstojníci se svými dámami hodování, tanci a hýření.

Běda tomu, kdo by se jen slůvkem pokusil vyjádřit svůj protest proti takové do nebe volající nespravedlnosti, odehrávající se přímo před očima všech na jedné a téže lodi. Seběmenší projev nespokojenosti nebo odporu se strany mužstva byl neprodleně trestán mnohodenním vězením nebo alespoň několikaměsíčním zastavením vycházky. Významnější porušení disciplíny mělo za následek vsazení do želez (t. zv. špangle).

Nezřídka se stávalo, že poloopilí důstojníci pro pouhou maličkost políčkovali nebo kopali námořníky. Stěžovat si nemělo smysl - znamenalo to jen další šikanování a pronásledování od nadřízených. Námořník, který si stěžoval, byl okamžitě označen za buřiče a nebyl-li odstraněn z lodi a zařazen do trestného oddílu na pevnině, byla mu další služba na lodi proměněna neustálým pronásledováním a týráním v pravé peklo.

Není divu, že za těchto podmínek všechno mužstvo, bez rozdílu, z celé duše nenávidělo lodní důstojníky, kteří mu byli ztělesněním proklínaného habsburského režimu. Každá další nespravedlnost a akt zvůle vůči mužstvu pomáhaly jen dále šířit již dlouho hluboko pod povrchem doutnající plamen vzpoury. Nešlo zde pouze o odboj národnostní, o odpor proti národnímu útlaku. Hlavní zde byly otázky sociální. Zájmy všemocné kasty důstojníků, představující feudální a kapitalistické vrstvy, byly zde v hlubokém rozporu se zájmy námořníků, rekrutujících se z pracujících vrstev. Mužstvo bylo syto neustálého ponižování a šikanování. Nechtělo se nechat týrat, bez reptání sloužit a při tom hladovět. Toužilo po míru, svobodě, volnosti.

Výstřel z děla na ruském křižníku Aurora, který znamenal konec nesvobody pro pracující v Rusku, probudil i v rakousko-uherských námořnících touhu po míru a odvetě. Potřeba spravedlnosti a pomsty za všechna utrpená příkoří zachvacovala stále silněji mysl i srdce proletářů, oblečených do námořnických blůz příslušníků válečného loďstva rakouského mocnářství.

Duch protirakouského odboje v rakouském válečném loďstvu se projevil již v říjnu 1917 útekem torpédového člunu . 11 do Itálie. Čeští a chorvatští příslušníci posádky tohoto n, kotvícího ve válečném přístavu v Šibeníku, ve vzájemné shodě přepadli a

svázali ty německé příslušníky posádky, o kterých se domnívali, že by nesouhlasili s jejich záměrem. Pak zvedli kotvy a bez velkého hluku vypluli na širé moře. Jejich lem se stal italský přístav Ancona, kam s torpedovkou v pořádku také dorazili a vydali se italským úřadům. Tím byla jejich účast v boji za zájmy nenáviděného rakouského imperialismu vyřešena.

Zpráva o tomto činu, ačkoliv byla rakouskými úřady všemožně utajována, pronikla brzy ke všem námořníkům, vzbudila mezi nimi radostný ohlas a ještě více podnítila ducha vzpoury a odboje v mužstvu.

Mohutnou vlnu nadějí na rychlé zakončení války a brzké uzavření míru vyvolala zpráva o zahájení mírového jednání k- Brestu Litevském. Tím větší bylo roztrpčení v řadách námořníků, když se toto jednání protahovalo a podepsání míru oddalovalo.

Proto bylo s velkou radostí, ba s nadšením, přivítáno oznámení o vyhlášení mohutné stávky muničních dělníků ve Vídeňském Novém Městě a o jejím lavinovitým rozšíření po celém území Rakousko-Uherska. Generální stávka dělnictva monarchii, uvádějící mezi požadavky stávkujících neprodlené podepsání spravedlivého míru atestováno, to bylo správné a žádoucí. Tím promluvil proletariát v zázemí z duše i příslušníkům válečné flotily na Jadranu.

Vlna generální lednové stávky, valící se z Vídně přes Štýrský Hradec do jižních zemí monarchie, zachvátila v první řadě dělnictvo loděnic v Terstu a Muggii. Patnáct tisíc terstských dělníků si zvolilo dělnické rady a vyšlo do ulic. Delegation stávkujících předložila rakouskému místodržiteli v Terstu, baronu Friče-Skinovi, své požadavky: urychlené uzavření míru, zlepšené zásobování potravinami a uhlím, obnovení demokratických svobod a práv lidu. Páni se trásli strachy a slibovali.

Dne 22. ledna zaplavila stávková vlna i rakouský válečný přístav Pólu. První počali stávkovat dělníci v námořním arsenálu. K nim se přidali ostatní dělníci ve městě. Denně se konaly mohutné demonstrace stávkujících, končící tábory na Višském náměstí, na kterých byly za bouřlivého volání přednášeny požadavky dělnictva. Těchto shromáždění se denně účastnil větší a větší počet vojáků a námořníků. Ti pak přenášeli bouřlivou náladu do kasáren a do posádek válečných lodí, kotvících v přístavu.

Mezi dělníky arsenálu a také mezi mužstvem válečných lodí bylo mnoho sociálních demokratů, kteří se navzájem znali. Nemalá část jich byla značně levého zaměření. Byli to proletáři různých národností, Němci a Italové, Češi a Chorvaté, Slovinci i Maďaři, ale navzájem si dobře rozuměli. Čeští kovodělníci - sociální demokraté, kteří pracovali v námořním arsenálu, měli v Pole od roku 1908 i svou vlastní odborovou organizaci. Byly zde i četné české spolky, jako „Sokol“, „Beseda“, „Svatopluk Čech“ a j. Zde nacházeli nezřídka pomoc i uvědomělí čeští proletáři, sloužící v rakouském válečném loďstvu, pro které byla Póla výzbrojní stanicí a mateřským přístavem. I námořníci jiných národností měli úzké vztahy k uvědomělým dělníkům v arsenále a v jiných závodech města Póly.

Tento těsný poměr dělníků a námořníků způsobil, že se 27. ledna 1918 přeneslo stávkové hnutí v Pole i na posádky válečných lodí, kotvících v přístavu. Vlivem agitace námořníků-socialistů připojila se postupně mužstva jednotlivých lodí k požadavkům dělníků ve městě a vypověděla důstojníkům poslušnost.

První vystoupila posádka pancéřové bitevní lodi „Habsburk“. Odmítla páchnoucí a nepoživatelnou stravu a hromadně demonstračním způsobem ji naházela přes palubu do moře. Hloučky roztrpčených námořníků se začaly shromažďovat na palubě lodí a vyhrožovat překvapeným a vystrašeným důstojníkům. Jednotlivé skupiny počaly provolávat hesla: „Pryč s válkou!“, „My chceme mír!“ a j.

Vzápětí se vzpoura přenesla na mužstvo bitevní lodi „Radetzky“, kotvící v sousedství. Také zde se námořníci shromáždili na palubě a nedbajíce rozkazů svých důstojníků,

dávali hlasitě najevo odpor proti válce, špatné stravě a šikanování, kterému byli až dosud vystaveni.

V několika minutách se vzbouření rozšířilo na další v přístavu kotvící bitevní lodě i na menší jednotky válečného loďstva. Plamen vzpoury přeskakoval nepostižitelně rychle z bitevních lodí na křižníky, z torpedoborce na torpedoborec. Pouze admirálská bitevní loď „Tegetthoff“, na které bylo sídlo velitelství a štábu válečných lodí v Pole, zatím mlčela. Snad proto, že na jejím velitelském můstku stál vedle velitele lodi i velitel přístavu, viceadmirál, mužstvo si hned netroufalo.

Když se však ze sousedních lodí, kde důstojníci ztratili jakoukoliv moc nad mužstvem, počalo ozývat posměšné volání námořníků: „Tak co je? Tegetthoff je neutrální?“ a „Pryč s válkou!“, vzchopilo se i mužstvo admirálské lodi a přidalo se k všeobecné již demonstraci.

Ačkoliv na žádné lodi nevystoupili námořníci se zbraněmi v rukou a nikde se nedopustili násilností, ztratili páni důstojníci hlavu a propadli panice. Ustrašení, dali otevřít skladiště potravin a mužstvu byla okamžitě vydána lepší strava. Požadavky námořníků byly shrnuty v petici, která byla ihned předložena velitelství přístavu. Právilo se v ní, že mužstvo válečných lodí se připojuje k požadavkům dělníků města Póly, se kterými je solidární. Dále bylo žádáno okamžité zahájení jednání o všeobecný mír. Závěrem byly formulovány vlastní požadavky námořníků, jako zlepšení stravy, vydání lepšího prádla, uniforem, obuvi, častější povolování dovolených a j.

Úprava stravy a vydání lepšího ošacení bylo námořníkům ihned slíbeno. Přesto se je nepodařilo uklidnit. Demonstrace za mír a ostatní požadavky pokračovala a trvala dlouho přes půlnoc. Námořníci zpívali na všech lodích revoluční písně v různých jazycích a v naprosté mezinárodní solidaritě. Vždy znovu byla z lodí na lodí provolávána revoluční a mírová hesla, která nalézala u ostatních lodí ihned nadšený ohlas a mohutnou ozvěnu. Teprve pozdě k ránu nastalo v celém loďstvu pozvolné uklidnění.

Vystoupení námořníků v Pole nebylo připravováno a také se omezilo na pouhou demonstraci, na vyslovení požadavků, jejichž splnění bylo přislíbeno. Ráno 28. ledna 1918, kdy večerní a noční nadšení a bojovnost mužstva vyprchaly, vrátila se důstojníkům bývalá „zmužilost“. Na plnění slibů daných večer se přestalo pomýšlet. A poněvadž zatím i stávka dělnictva v přístavu a ve městě Pole byla zlomena (pomáhal při tom vydatně soc. dem. poslanec Domes z Vídně) a stávkující se počali postupně vracet do práce, bylo možno i na lodích přikročit k „pacifikaci“ posádek.

Bez zbytečného hluku byli postupně zjišťováni všichni hlavní organizátoři demonstrační akce námořníků na jednotlivých bitevních jednotkách a postupně po skupinkách i jednotlivě v motorových člunech odváženi do přístavu. Mužstvu pro uklidnění bylo řečeno, že jedou na práci, že se večer nebo druhý den zase vrátí. Nevrátil se však z nich na svou loď už nikdo. Byli rozstrkáni na různá stanoviště na pevnině a osmdesát nejvýznamnějších bylo hromadně posláno k trestnímu pracovnímu oddílu na ostrovech Brioni. Zde již od počátku války existovala pod jménem „námořní prapor č. 3“ trestanecká kolonie, ve které byli uvězněni váleční zběhové a političtí provinilci. Sem, k tomuto praporu, k těžké, vysilující práci při bídne stravě, za nejhorsších podmínek, vydání na pospas krutému týrání a nelidské zvlčilosti dozorců, byli jako trestanci zařazeni i organizátoři statečného bojového vystoupení námořníků válečného loďstva v Pole.

Většina z nich byli Chorvati, Slovinci a synové slunné Dalmácie; početné zastoupení měli však i Češi. Bývalý stroj mistr bitevní lodi „Habsburk“, soudruh Richard Karafiát z Přerova, který dosud žije jako důchodce ve svém rodišti, jeden z oněch osmdesáti, by

mohl o svém několikaměsíčním nuceném pobytu v tomto romantickém zákoutí Jadranského pobřeží mnoho zajímavého vypravovat. . .

Tak skončilo protiválečné demonstrační vystoupení námořníků rakousko-uherského válečného loďstva v Pole v posledních lednových dnech roku 1918. Nebylo vzpourou a nebylo ani jako vzpoura organizováno a připravováno. Bylo jen výstražným znamením, posledním varováním.

Pánům loďním důstojníkům nahnalo projeden večer a jednu noc trochu strachu; vyšším velitelstvím a vládním místům v Baden-Badenu a ve Vídni mělo být upozorněním, jak daleko pokročil proces rozkladu bojové morálky ozbrojených sil monarchie, jakého stupně dosáhlo hluboké podzemní vření v lidových masách habsburské říše.

Skutečná vzpoura, opravdový revoluční výbuch se teprve připravoval. K jeho uskutečnění došlo teprve o několik dní později na nejjihnějším cípu rakousko-uherské monarchie, v rozeklaném a romantickém zákoutí hlubokého zálivu Boky Kotorské.

III. BOKA KOTORSKÁ SE PŘIPRAVUJE NA POVSTÁNÍ (Situace na válečných lodích)

Na nejjihnějším konci Dalmácie vřezává se křivolatě a hluboko do vysokých pobřežních skal překrásná mořská zátoka. Jsou to vlastně čtyři hluboká horská údolí, vyplněná mořem navzájem spojená. Na konci posledního z nich, dobrých třicet kilometrů od vjezdu z moře do zálivu, leží malebné městečko, bývalá pevnost Benátčanů, Kotor. Po něm dostala své jméno i celá zátoka, hýřící divokou horskou krásou - Boka Kotorská. Přímo nad Kotorem se tyčí nejvyšší z okolních, holými krasovými skalami pokrytých hor, majestátní, skoro osmnáct set metrů vysoký Lovčen. Z jeho úbočí, po kterém se dále výš a výše vine krkolomnými zákruty a serpentinami silnice z Rotoru do hlavního města Černé Hory, Cetinje, je překrásný pohled na celou Boku, kterou již staří Římané nazývali božskou.

Vídeňští vojenští páni měli však malý smysl pro romantickou krásu Boky, Lépe již dovedli ocenit její vojenský význam a vybudovali li v ní druhý největší válečný přístav Rakousko-Uherska. Vysoké pobřežní skály zátoky opatřili věncem pevnůstek, vybavených těžkými dalekonosnými děly. Jejich úkolem bylo chránit vjezd do zátoky. Největší z nich byly hned u vjezdu do zálivu: Punt d'Ostro, Kotvila, Mamula, Gomila, Spagniola a další. Na vhodných místech pobřeží byly zřízeny kromě Koloru další menší přístavy: Erzeg Novi, Porto Rose a Risano. V Teodo a Gjenoviči byly vybudovány arsenály s dílnami, určené k obsluze válečných lodí. Počátkem války tu přibyla další válečná zařízení: v Kumboru stanoviště minosek, později dále směrem do nitra zátoky byla zřízena ponorková stanice a vedle základna rakouských hydroplánů. Bylo tu i silná radiostanice a četná skladiště pohonných látek. Později zde byl vytvořen i mateřský přístav pro říšsko-německé ponorky.

Všechna tato vojenská zařízení měla jediný účel: sloužit v této jižní části Jaderského moře co nejlépe rakousko-uherskému válečnému loďstvu jako bojová základna, útočiště a mateřský přístav.

Rakouské válečné loďstvo, teprve nedávno dětským střevíčkům odrostlé a zhýčkané dítko vídeňských mocipánů, nemělo příležitost dobýt si během první světové války přemíru vavřínových věnců. Po několika drobných útocích na italské pobřeží bylo jádro těžkých obrněnců staženo již v roce 1915 do mateřských přístavů. Hlídkovou a výzvednou službu po celou dobu války prováděly na Jadranu jen lehké křižníky, torpedoborce, torpédové čluny a ponorky za pomoci letadel. Tyto akce stály mnoho životů námořníků i ztráty plavidel. Jádro loďstva zůstalo až do konce války v přístavech: vrchní velitelství a císařská vláda se spokojily tím, že jeho existence

nedovolovala větším eskadrám dohodového loďstva volný přístup do Jaderského moře. Příliš se o něj strachovali než aby mu, v bojích málo zkušenému, dovolili vyjet alespoň do Středozemního moře a zaútočit na pozice nepřítele.

Tak se stalo, že hlavní rakouské námořní síly, především bitevní lodi jako „Viribus Unitis“, „Tegetthoff“, „Habsburk“ a další, byly trvale zakotveny ve válečném přístavu v Pole, menší část těchto sil byla pak trvale umístěna v Boce Kotorské. Zde, pod ochranou pobřežního dělostřelectva a rozsáhlých minových polí kotvilo skoro padesát válečných plavidel nejrůznějšího typu.

Největší z nich byly umístěny ve střední části Boky, v t. zv. bazénu Teodo. Byla tu především vlajková a admirálská loď, pancéřový křižník „St. Georg“ o výtlačku 7300 tun a s 698 muži posádky. (Z nich 67 bylo Čechů.) Vedle stál pancéřový křižník „Kaiser Karl VI.“ o 6300 tunách a s 546 muži na palubě. Další byla bitevní loď „Monarch“ o výtlačku 5600 tun, s posádkou 481 mužů, křižník „Kaiser Franz Josef I.“ s 4000 tunami a 441 mužů čítající posádkou. Nedaleko kotvily lehké křižníky „Novara“, „Helgoland“ a „Panther“, dále mohutná dílenská loď „Cyklop“. K nim se řadila početná skupina velkých torpedoborců třídy „Boloton“ („Czepel“, „Triglav“, „Velebit“ a další), jakož i řada menších torpedoborců typu „Rjeka“. S druhé strany bylo možno zahlédnout čtyři ponorky, čtyři až pět minonosek a celé početné hejno torpédových člunů. O něco dále kotvila nemocniční loď „Afrika“ a těsně u břehu, spojena můstkem s pevninou, stála mateřská loď ponorek „Gáa“. Daleko přede všemi, poblíž vjezdu do moře, před Porto Rose stála strážní loď celé této početné eskadry, pancéřový křižník „Kronprinz Erzherzog Rudolf“ o výtlačku 6900 tun a 554 muži posádky.

S vysokých skalnatých kopců, rámuujících Boku, nebo s ptačí perspektivy byl překrásný pohled na tuto válečnou moc. Modrošedí, oceloví obři - křižníky stály zde majestátně, obklopeni štíhlobokými torpedoborci a ostatními plavidly.

*

Mezi posádkami těchto lodí byly však tytéž poměry a třídní rozdíly jako byly již vylíčeny v předcházející kapitole. Důstojníci, v bezvadných uniformách hýřících zlatem, shlíželi s bohorovnou nadřazeností na lodní mužstvo. Téměř všichni měli zde své ženy nebo milenky, ubytované v pobřežních městečkách. Pro jejich kratochvíli a zpestření zahálčivého života musili jim námořníci u Spilice a na jiných místech skalnatého pobřeží stavět weekendové vilky, dole u moře upravovat a udržovat tenisová hřiště, zřizovat a urovnávat vhodná místa ke koupání s písčitými plážemi, šatnami a zákoutími pro slunění. Sem přicházeli se svými dámami, navonění a plni smíchu, málo se starající o to, jak žije nebo čím trpí prostý námořník. Velitel křižníkové flotily v Boce Kotorské, viceadmirál Alexander Hansa, dal pro vyrazení svých důstojníků a jejich dam zařídit velký motorový člun jako výletní jachtu. S touto lodí, přezvanou námořníky „pojízdná kafírna“, konaly se často veselé vyjížďky do blízkého i vzdáleného okolí. A aby se pánům velitelům válčilo ještě pohodlněji, byly pro ně zřízeny ve dvou městečkách na pobřeží exklusivní nevěstince. Byly vyhrazeny pouze pánům důstojníkům: mužstvu a poddůstojníkům byl do nich přístup přísně zakázán. A tak pro pány důstojníky mohla válka trvat až do soudného dne.

Za to mužstvu se každým dnem, prodlužujícím válku, žilo hůře. Rok 1917 se ohlásil hladem. Zvláště těžce pak působily zprávy z domova. Ženy námořníků, odkázané na hubenou válečnou podporu, psaly o stoupající bídě, ve které s dětmi žijí. Censura řádila sice v dopisech z domova jako zběsilá, avšak tuší zamazané nebo vystříhané řádky mluvily ještě výrazněji než napsaná slova. Sousta vážla námořníkům v krku při pomýšlení, že jejich rodiny doma trpí hladem a zimou, že možná právě teď pláčou jejich děti mámě v náručí.

Zoufalé pokusy dostat dovolenou a na vlastní oči se přesvědčit, jak to doma vypadá, byly naprosto bezvýsledné. Námořníkům byly povolovány dovolené jen velmi zřídka. Naději dostat se domů měl nanejvýš nějaký maďarský nebo chorvatský sedlák, který mohl přivést pánům důstojníkům při návratu jako dar vykrmeného krocana nebo tlusté podsvinče. Co však mohl přivést český kovodělník, který trnul strachem, že o dovolené bude doma ujídat dětem chléb z toho mála, co dostávají na lístky? Proto bylo mezi námořníky nemálo takových, kteří za celou válku nebyli ani jednou doma u své rodiny: ba byly případy, že námořník během šesti ba i sedmileté služby nedostal ani jednou dovolenou.

Společné utrpení, vyčerpávající služba, stejné šikany a ústrky, stejně těžký život hnal mužstvo do jednoho houfu. Mizely národnostní rozdíly. To, že se důstojníci často vysmívali a uráželi námořníky, kteří neuměli německy, že jim nadávali chorvatských a českých psů nebo italských prasat, vytvářelo jen užší pocit solidarity mezi neněmeckými a nemaďarskými národnostmi. Chorvati, Slovinci, češi, Poláci, Italové cítili se zotročenými dvakrát: národnostně i sociálně. Proto příslušníci těchto národů v mužstvu tíhli k sobě ještě těsněji. Češi si pro posílení vlastních řad zřídili na křižníku „St. Georg“ ze soukromých prostředků pololegální českou knihovnu. Vznikla již v roce 1914 a stala se organizačním střediskem českých uvědomělých námořníků. Spravoval ji námořník Tomáš Nitka. Koncem roku 1917 měla již několik set svazků a sloužila Čechům na všech lodích v Boce.

Velká říjnová socialistická revoluce našla svůj ohlas i zde, v Boce Kotorské. Zvedala hlavy těm, kteří až dosud tonuli v beznaději. Příklad revolučních námořníků z Kronštadu, kteří tak statečně bojovali za vládu pracujících v Petrohradě, nenechal spát ty odvážnější. Dosavadní trpělivost a resignace v mužstvu mizela, ustoupila zvýšené podrážděnosti, vzpurnosti a duchu pasivního odporu. Bylo cítit, že vane nový vítr. Námořníkům pod vlivem událostí v Rusku pojednou připadalo, že i chléb je trpčí a sušená zelenina ještě méně stravitelná než byla dříve. I chování důstojníků jim připadalo ještě horší a méně snesitelné. Všichni podvědomě cítili, že tak, jak žijí, dále žít nemohou, že se musí něco stát, že je třeba něco podniknout. Hnání tímto pocitem, snažili se námořníci především získat nové, další zprávy o vývoji revoluce v Rusku a o jejím ohlasu ve světě. Počali organisovat a zdokonalovat své informační zdroje. To, že se z novin nedovídají nic podstatnějšího a hlavně pravdivého, věděli dávno. Proto svou zpravodajskou službu napojili raději na větší radiotelegrafické stanice v Boce. Radiostanici měla každá loď, ovšem některé byly velmi slabé. Jednu ze silnějších měla letecká stanice hydroavionů, druhá byla na admirálské lodi „St. Georg“ a třetí, nejsilnější, byla vybudována vysoko nad Bokou při pevnůstce na Klinci.

Nejlépe námořníkům sloužila radiostanice na „St. Georgu“, kde byl radiotelegrafistou Čech Brejcha z Hýskova u Berouna. Jeho Morseův aparát denně zachytil během služby mnoho nejrůznějších depeší, poletujících v etéru, zpráv vojenských i informací tiskových agentur. Stačilo sejít se večer někde v ústraní s kamarády, hovořícími všemi světovými jazyky (mezi nimi nechyběl nikdy i další Čech ze „St. Georgu“, soudruh T. Nitka, znající několik řečí) a luštit zachycené zprávy. Během druhého dne byly pak získané informace přes dobře vybudovanou síť důvěrníků předávány ústně na všechny lodě a na všechna pracoviště v zátoce.

Každý pátek vypracovával také admirálský štáb na „St. Georgu“ souhrnnou týdenní zprávu o všeobecné a vojenské situaci, do které byly zpracovány nejen přehledy německého a rakouského generálního štábu, ale i zprávy hlavních stanů Anglie, Francie a Itálie. Tato přísně tajná zpráva byla určena jen nejvyšším velitelům v Boce, a byla proto rozmnožena jen v několika exemplářích. Ale námořníci z admirálské lodi to dovedli zařídit tak, aby i pro ně „zbyl“ alespoň jeden výtisk. Ten přečetlo dvakrát za

sebou pět k tomu určených příslušníků mužstva různých národností. Pak se „nadbytečný“ exemplář zprávy okamžitě zničil, ale jeho obsah letěl obvyklou cestou, ústním podáním, mezi mužstvo všech lodí v Boce.

Tak se zásluhou své informační služby dověděli námořníci o všech dekretech vydaných sovětskou vládou, znali obsah Leninova návrhu na všeobecný mír. Vždyť všechny tyto požadavky byly i jejich požadavky, mluvily i jim z duše. Konec války, mír, národní a sociální svoboda! To chtěli přece i oni!

*

První hromadný projev nespokojenosti a odporu, který po Říjnové revoluci vůčihledě rostl, uspořádali v Boce námořníci na bitevní lodi „Monarch“. Dne 15. listopadu 1917 shromáždili se v pravé poledne na palubě a zatím, co důstojníci zahájili jako vždy za koncertu lodní hudby ve své jídelně svůj obřadný oběd, počali sborově volat: „Hunger! Hunger“ a „Fame! Fame!“¹

*) Hunger! Fame! - německy a italsky: Hlad!

O několik dnů později došlo pro špatnou stravu k nepokojům na lodi „Cydop“. Námořníci si stěžovali, že v hrachu, který jim byl uvařen k obědu, je více červů než hrachu. Přivolaný lodní lékař prohlédl jídlo a prohlásil s úsměvem, že lodní kuchař měl hrách předem důkladně vyprat a červy sběračkou sesbírat. Jinak zeje hrách v pořádku a že „Vídeňáci by byli rádi, kdyby něco takového dostali k jídlu“. Když druhý den námořníci na téže lodi dostali zmražené staré maso, úplně zčernalé a hnusně páchnoucí, naházeli ve vzteku kotle i s obědem s paluby do moře.

Na admirálské lodi „St. Georg“ [chystalo v listopadu 1917 mužstvo svým důstojníkům jiné překvapení. Dozvědělo se, že křižník má v brzké době vyplout na širé moře. Toho využili chorvatští, italští a čeští námořníci lodi a inspirováni úspěšným útekem torpédového člunu č. 11 ze Šibeníku do Itálie, pokusili se ve vzájemné shodě organizovat podobnou akci na „St. Georgu“. Dohodli se: jakmile loď vyjede z přístavu, zmocní se jí a vyjedou s ní k nepříteli. Plán byl vypracován do všech podrobností. K jeho uskutečnění však nedošlo, a to proto, že loď na nový rozkaz vrchního velitelství z Boky nevyplula. Nikdo nepředvídal, že již zakrátko - i když za jiných okolností - přece jen k chystané vzpouře dojde.

Prosinec 1917 minul v Boce Kotorské poněkud klidněji, neboť myslí všech námořníků se s nadějí upnuly k zahájenému mírovému vyjednávání v Brestu. Tím více rozladěny vzbuzovaly zprávy, zachycované radiem a pronikající do tisku, že pro odpor zástupců centrálních mocností a pro jejich přehnané uchvatitelské požadavky se jednání protahuje. Námořníky zachvacovala nová vlna rozhořčení vůči těm, kteří se pokoušeli klást nové a nové překážky rychlému uzavření tak toužebně očekávaného míru.

Tím větší radost, ba neskrývané nadšení vzbudily první zprávy o tom, že v Dolních Rakouscích a ve Vídni vypukly mohutné stávkové nepokoje. Dobře organizované zachycování radiotelegrafických zpráv, a to jak domácích, tak i z nepřátelského a neutrálního tábora, poskytovalo námořníkům podrobné informace přímo z první ruky. Mohli sledovat, jak se stávková vlna šíří po celé monarchii, jak se mění v generální stávku. Neušlo jim, že požadavky stávkujících, z počátku jen výlučně hospodářské, byly stále doplňovány novými požadavky vysloveně politického charakteru. Všimli si toho hlavně ti z námořníků, kteří byli dříve politicky organizováni, zejména třídně uvědomělí dělníci, bývalí sociální demokraté.

Přesvědčených socialistů - marxistů, prošlých školou odbojového a politického dělnického hnutí, nebylo ovšem mezi námořníky mnoho. Ale i těch několik málo dovedlo ostatním kamarádům na lodích vysvětlit, že v boji, který zahájila dělnická třída v celé monarchii, nejde už jen o snížení či zachování moučné dávky. Že jde o víc: o

další existenci potlačovatelského režimu rakousko-uherského imperialismu, o brzký mír a příští uspořádání lidské společnosti.

Uvědomělí socialisté mezi námořníky instinktivně cítili, že to, co se odehrává ve Vídni, Budapešti, Ostravě a jiných průmyslových střediscích státu, jde hlouběji, než se ostatní domnívají, že jde o to, o co šlo před nedávným v Rusku. Spoléhalo při tom na vůdce svých stran, očekávali od nich, že se chopí jedinečné příležitosti a využijí ji ve prospěch válkou těžce skoulených mas. Mnozí z nich pak chápali, že i oni jsou nyní povinnosti plnit povinnost, vyplývající z jejich přesvědčení a učinit vše, co je v jejich silách, aby mohutné vzepjetí revolučních sil pracujících splnilo své poslání. Že i od nich se očekává, že ve svém okolí zapůsobí k podpoře a rozvinutí obdobného nástupu.

Čím více se stávková vlna valila k jihu monarchie, tím více Houpalo vzrušení. Přišly zprávy o stávce v Terstu, Muggii a Sarajevě, o bojových vystoupeních dělníků arsenálu v Pole. Odpovědí bylo prohlášení dělníků arsenálu v Gjenoviči Gheodo, že i oni se vyslovují pro stávku a že se cítí solidární s požadavky dělníků z Terstu a Poly.

Revoluční plamem generální stávky dosáhl až sem, do nejjihnějšího koutu říše. Zachvátil nejprve dělníky a pak i námořníky. V malých hospůdkách v Erzeg Novi, v Kumboru a hlavně v Gjenoviči v hostincích u Franiče a Cerno Gorceviče, kam i dříve chodili námořníci na sklenku dalmatského vína, bylo nyní rušno jako v úle. Zde se scházeli ti, kteří měli vycházku, nebo ti, kteří šli z hlídky či na hlídku, především námořníci z lodí, ale i dělostřelci od pobřežních baterií, i dělníci z arsenálu. Předmětem bouřlivých diskusí byly nejnovější zprávy o stávce a jejím rozsahu, o událostech a demonstracích dělnictva v různých částech monarchie. Bojová nálada stoupala. Názory, vyslovované dříve šeptem, počaly se vyjadřovat nahlas. Námořníci, vojáci i dělníci se vraceli na svá pracoviště plni nových zvěstí, které se staly předmětem dalších vzrušených debat u strojů i ve společných kajutách mužstva.

A naráz tu byly v ilegální noviny, obsahující nejnovější sdělení a válečné zprávy nejen rakouského, ale i italského vrchního vojenského velitelství. Bylo z nich jasno, že rakouské úřady lžou, že zatajují skutečný rozsah stávkového hnutí a proti-válečných nálad mezi vojskem a námořnictvem.

Ze vzrušených rozhovorů, ukazujících jednotu názorů i snah mužstva válečných lodí, vyznívalo rozhodnou většinou vyjadřované přání solidárního postupu s dělníky, přání připojit se k stávce. Nečekat, až budou požadavky dělníků, zejména volání po míru, vybojovány, ale aktivním zásahem pomoci při jejich prosazení!

Množily se projevy solidarity mezi příslušníky různých národností, posádkami různých druhů lodí i vojáky různých zbraní. Ukázalo se, že i námořníci říšskoněmeckých ponorek, které měly v Boce mateřskou stanici, že i tito námořníci, k nimž až dosud byl zachováván značný odstup a nedůvěra, jsou nespokojeni a touží po míru. Projevilo se to při bouřlivém aktu sbratření, ke kterému došlo po 20. lednu 1918 v jednom hostinci v Gjenoviči.

Dne 28. ledna 1918 přišla další, nanejvýš vzrušující zpráva o vzbouření námořníků rakouských bitevních lodí v Pole. Jako bleskem rozlétla se tato zvěst během dne po celé flotile. Dříve než důstojníci eskadry věděl každý topič hluboko v podpalubí, že na „Habsburku“, „Tegetthoffu“ a dalších válečných lodích, chloubě rakouského válečného loďstva, vypovědělo mužstvo důstojníkům poslušnost. Že se prohlásilo solidárním s dělníky v přístavu a kladlo své požadavky, mezi nimiž na prvním místě bylo urychlené podepsání míru.

Rozrušení mezi námořníky dostoupilo vrcholu. Každému bylo jasné, že další otálení by bylo nejen zbabělostí, ale přímo zločinem. Ponechat kamarády bez pomoci, nepodepřít jejich statečné vystoupení, neprojevit svou solidaritu - ne, to nebylo možné!

Nikdo nevěřil radiotelegrafickým zprávám, hlásícím, že vzbouření námořníků v Pole trvalo pouze jediný den, že je tam znovu klid.

Se zadostiučiněním bylo naopak přijato heslo, které jak se zdálo, vydali námořníci sami, heslo tajuplné a přece stručné a jasné:

Prvního února v poledne!

Nikdo nemohl říci, kde se vzalo a odkud přišlo. Málokdo věděl, co se vlastně stane. Avšak všichni, jimž dolétlo k sluchu, chápali, že se stane něco, co se stát musí, neboť není síly, která by tomu mohla zabránit.

IV. PRVNÍHO ÚNORA V POLEDNE

(Začátek vzpoury)

Poslední dva dny před vypuknutím vzpoury bylo možno pozorovat mezi námořníky válečných lodí v Boce přímo horečnou činnost. Těch, kteří znali podrobnosti, nebylo mnoho. Avšak všichni, kdož byli alespoň poněkud zasvěceni do příprav, cítili a věděli, že se chystá něco velikého. Nedoložené pověsti, rozšiřované šeptem, že v Terstu, v Pole, v Šibeníku .1 na jiných místech dalmatského pobřeží došlo již k všeobecnému protirakouskému povstání, že to však úřady a vojenská velitelství úzkostlivě tají, rozohňovaly jen posádky lodí a přilévaly oleje do ohně.

Také důstojníci cítili, že „něco“ visí ve vzduchu. Neměli však zdání, co. Uklidňovali se navzájem vysvětlením, že jde o zvýšenou nervositu v mužstvu, což je výsledek ohlasu opožděných zpráv o demonstračních stávkách a nepokojích v různých částech monarchie, zejména pak v Terstu a Pole.

1. únor se nezadržitelně blížil. Většina zasvěcených námořníků nevěděla mi víc než toto datum. Menší část byla informována, ale v tu dobu, na znamení, dané výstřelem z děla na křižníku „St. Georg“, dojde na všech lodích k demonstraci za mír. Nikdo nemluvil o vzpouře, nanejvýš byla řeč o stávce a demonstraci. Ještě menší kruh byl uvědomen, že bude třeba odzbrojit důstojníky a převzít moc na lodích. Pak byli už jen jednotlivci, vybraní k splnění předem určených úkolů.

Kdo celou akci připravuje a organizuje, zůstalo utajeno. Většina mužstva věděla, že hlavní úlohu bude mít admirálská loď, křižník „St. Georg“ a jeho posádka; tušila, že v této posádce je patrně jistý počet organizátorů celé akce. Avšak počet a jména těch, kteří stáli v pozadí chystané revolty, zůstaly neznámy. Mnohým se zdálo, že žádného vedení ani není třeba; domnívali se, že hnutí vykrystalisovalo samo sebou, že jde o akci živelnou.

Mnozí jednotlivci pak více předpokládali než věděli, že mezi těmi, kdo první vyslovili ona mobilizační slova: „1. února v poledne!“ nemohli chybět známí duchovní vůdci mnoha diskusí a bojovných debat v kajutách a pobřežních hospůdkách. Nikdo se neptal, ale všichni tušili, že velmi blízko k osnovatelům vzpoury měli horkokrevní chorvatští námořníci Matulovi, Uidor, Marusič, Sužek, Grabar a Berničević, právě tak jako známí italští bouřliváci Baldini, Pachor, Galigari a Scaramuza. Nemohlo být pochybností, že k nim patřila řádka Čechů: vážný a rozšafný František Rasch, uvědomělý sociální demokrat, Pražáci Rudolf Kreibich a Tomáš Nitka ze „St. Georgu“, Petr Páral, vídeňský Čech z „Gay“, Zahálka z „Monarchu“, Franta Srbek z „Franz Josefa“, Josef Děd z „Karla VI.“, Šmahel z „Gay“, Bittner z „Novary“, Janoušek z „Helgolandu“, Vošmík z „Balatonu“ a Mývalt z „Orjenu“, právě tak jako Příbyl a Fr. Malý z letecké stanice a z ponorkové základny pak Ruda Krčmář, Jiša a Valášek a mnozí jiní. Byli tu i Poláci Gustav Stonawski, socialista, který již v roce 1912 organizoval hladovou stávku námořnické školy v Pole, a letec Grabowiecki.

Porady organisátorů akce, svolávané dříve do pobřežních hostinců, se přestaly konat, protože dvě takové schůzky byly vyzrazeny. Při jedné z besed, svolané do hostince „Na poště“, stojícího těsně u moře, byli účastníci překvapeni námořnickou hlídkou a zachránili se jen tím, že vyskákali okny rovnou do moře.

Od té doby se konaly jen dílčí porady, a to většinou venku, na pobřeží, na molech a jinde.

Poslední tajná schůzka organisátorů vzpoury se konala ve čtvrtek 31. ledna 1918 v hangáru letecké základny hydroplánů v Gjenoviči. Po zkontrolování všech příprav zakončil jednání Gustav Stonawski, budoucí předseda ústřední námořnické rady. Vyzval ještě jednou všechny přítomné k vytrvalosti a rozhodnosti, připomněl povinnou vzájemnou solidaritu. Pak se všichni přítomní pomalu a nenápadně rozešli, každý na své místo. Heslo znělo jasně a nesmlouvavě: Zítřka v poledne!

*

Ráno prvního února 1918 vyšlo nad Bokou zářící slunce. Byl teplý předjarní den, vonící předtuchou probouzející se přírody, den, jaké v tuto dobu lze prožít právě jen zde, v jižní Části Jaderského moře. Den nové naděje!

Jako každý jiný pátek konalo se dopoledne na všech lodích obvyklé cvičení „loď v boji“. Celá lodní posádka, od velitele lodi až po nejmladšího námořníka byla na svých stanovištích. Dělostřelci, palubní mužstvo, obsluha torpéd, posádka u strojů, signální mužstvo, záchranné požární oddíly, mužstvo, vycvičené pro případ vnikání vody do lodi — vše bylo na určených místech a pracovalo jako za boje s nepřítelem. Vše klapalo jako na drátku.

Přesto se všem zdálo, že hodiny dnes ubíhají zvlášť pomalu. To zaviniolo, že na mateřské lodi „Gaa“ došlo k události, která by byla málem prozradila celý plán. Asi 010. hodině náhodně explodovaly v Boce nedaleko kotvícího loďstva dvě miny. Netrpělivé již mužstvo lodi „Gaa“, pracující po skončení cvičení v podpalubí, považovalo tyto výbuchy za smlouvané znamení vyřítilo se s výkřiky: „Už to začíná!“ na palubu. Poněvadž však na všech ostatních lodích byl naprostý klid, utišilo se rychle i rozrušení na lodi „Gaa“ a námořníci šli zase po své práci. Velitel však byl tímto případem znepokojen a pokusil se /jistit, co vlastně „má začít“. Dal rozkaz k nastoupení posádky na palubu a pověřil jednoho z důstojníků vyšetřením celé události. Na opakované otázky, co má začít, nikdo neodpovídal; nakonec, aby zachránil situaci a předešel prozrazení, vystoupil z řady námořník III. třídy Chorvat Mate Berničević. Prohlásil, že rodiny námořníků doma trpí bídu, že by už byl čas skončit utrpení, způsobené válkou a urychleně uzavřít mír. Důstojník odpověděl, že i oni si přejí mír a že bude přání mužstva tlumočit vyššímu velitelství. Tím bylo vyšetřování skončeno. Kapitán k jeho výsledku jenom pokrčil rameny. Situace byla zachráněna.

Také na ostatních lodích byla mezi mužstvem značná nervosita, což neušlo pánům důstojníkům. Zvlášť bylo podezřelé, že námořníci neustále pozorují, co se děje na „St. Georgu“. Velitel křižníku „Kaiser Karl VI.“ upozornil proto velitele .admirálské lodi, že na „St. Georgu“ se něco chystá.

Toto varování mělo za následek, že se na „St. Georgu“, kde již cvičení dávno skončilo, ozval v 11 hodin 30 minut trubačův signál „Všechno mužstvo na palubu“. Posádka nastupovala na zadní palubě jen velmi pomalu a neochotně. Každý z námořníků se ptal sám sebe: „Co to má znamenat? Není to zrada?“ a s nedůvěrou pohlížel na skupinu shromážděných důstojníků v čele s velitelem mužstva, korvetním kapitánem von Zippererem.

Avšak velitelství lodi nemělo ani tušení o tom, co se připravuje, a proto se omezilo na prostředek až dosud osvědčený: dalo přečíst před nastoupeným mužstvem onu část služebních předpisů, ve které se mluví o trestech, které stihnou námořníka, kdyby se

opovážil vzepřít vůli vrchnosti a rebelovat. Většina těchto paragrafů končila obligátním „bude zastřelen“. Jenomže ty doby, kdy se předcítáním vojenských předpisů a vyhrožováním drakonickými tresty dalo mužstvo zastrašit, patřily minulosti. Dnes se námořníci mezi sebou jen pošťuchávali a významně mrkali jeden na druhého, jako by chtěli říci: „Počkej, za nedlouho uvidíme, jaký ty jsi hrdina i jací hrdinové budou všichni ostatní!“

Výstraha mužstvu byla dočtena a dán povel: Rozchod! Důstojníci odcházeli spokojeně do lodní důstojnické jídelny v pevném přesvědčení, že jejich varování před rebelantskými činy zanechalo v mužstvu patřičný dojem a že kázeň je a zůstane neotřesena. Během příští půl hodiny je měla skutečnost poučit o něčem podstatně jiném!

Námořníci, zasvěcení do příprav ke vzpouře, rozběhli se po lodi. Využili zbývajících několika minut do dvanácti hodin k otevření svých tajných skryší, ve kterých měli pečlivě uloženu dlouho shromažďovanou municí a krátké zbraně, a ozbrojili se. Určená skupinka vzbouřenců nenápadně a bez hluku vypáčila dveře muniční komory a připravila potřebné střelivo a granáty. Další předem vybrané skupiny námořníků zmocnily se rychle a tiše na obvyklých místech uložených pušek: nabily je, nasadily bodáky a čekaly v podpalubí na rozhodný okamžik.

Dvanáctá hodina se rychle blížila. Důstojníci, až na dva, mající službu na kapitánském můstku, se shromáždili podle předpisu v důstojnické jídelně. Mužstvo, konající službu, řadilo se za obvyklého hřmotu jako jiné dny v podpalubí a chystalo plechové nádoby na jídlo. Zdálo se však, že nikdo nemá hlad. Chvilu, kdy se mělo přejít k činům, se nezadržitelně blížila. Nervy všech byly napnuty k prasknutí. Také na ostatních lodích nastávala chvíle horečného očekávání. Začnou? Nezačnou?

Konečně. Na palubě „St. Georgu“ se ozval signál trubače, vyzývající lodní pohotovost k nástupu. Tato poklusem nastoupila na lodní zádi, aby vyčkala „poledního signálu“. Podle zvyklostí vlajková loď přesně v poledne svinutím malé vlajky na hlavním stožáru oznamuje ostatním plavidlům přesný čas. Návěštní námořník doprovází svinutí vlajky táhlým voláním: „Polední signál.“ Ostatní plavidla se připojují rovněž svinutím vlajky a voláním. Následuje signál trubače: „K modlitbě!“ Lodní pohotovost na všech lodích se staví do pozoru.

Odtroubeno. Lodní pohotovosti opouští záď a trubači na všech plavidlech vesele svolávají „všechno mužstvo k obědu“. V důstojnické jídelně jako jiné dny usedají důstojníci bezstarostně na svá místa. Lodní hudba, shromážděná na zádi, počíná hrát obvyklý „Suppenmarsch“.

Na několik okamžiků zavládlo hrobové ticho. Horečné napětí dospělo vrcholu.

Náhle zazněl výkřik či rozkaz! Pak následovala směsice hlasů. Na palubě „St. Georgu“ se objevila skupina námořníků, ozbrojená puškami. Padl první výstřel, druhý, třetí; jádro ozbrojených vzbouřenců se valí za křiku a střelby na záď, do důstojnické jídelny. Za nimi, stržena vírem, ostatní posádka.

Důstojníci v šíleném zmatku a chvatu, aniž pomyslí na odpor, prchají od stolů buď do svých kajut nebo do admirálského salonku na nejzastší lodní zádi, kde obědvá velitel eskadry, viceadmirál Hansa se svým štábem. Jen stěží se jim daří v posledním okamžiku uzavřít za sebou jediný průchod v pancéřové stěně.

Velitel křižníku, fregatní kapitán Hubert von Scheibenheim, pokouší se palubním vchodem vyběhnout na zadní palubu. Přivítán palbou z pušek má však co dělat, aby rychle zmizel v lodním poklopu.

Velitel mužstva, první důstojník, korvetní kapitán Egon von Zipperer, vždy trochu podivín, přibíhá na palubu s revolverem v ruce. Jeho zákrok trvá pouze zlomek vteřiny.

V okamžiku třesne několik výstřelů a Zipperer, těžce zraněn, kácí se na palubu. Při této přestřelce je lehce zraněn i jiný mladý lodní důstojník, Friedrich Maier.

To vše se odehrálo téměř současně, snad v jediné nebo nanejvýš ve dvou minutách. Důstojníci byli zneškodněni, nižší i vyšší dělesloužící poddůstojníci také zmizeli s paluby nebo se přidali k mužstvu, které se v okamžiku stalo pánem situace. Dvou zraněných si v první chvíli nikdo nevšiml.

V následující minutě bylo vypáčeno skladiště dělových nábojů, rychle nabito jedno z děl a v okamžiku zahřměla rána, odrážející se od bělošedých skal Boky hromovou ozvěnou. Pro posádky ostatních lodí to bylo smluvené znamení, že „St. Georg“ je v rukou námořníků.

Za nepopsatelného jásotu a volání „Hurá!“ a „Ať žije mír!“ vztyčil český námořník Karel Salač z Ostravy na přední stožár admirálské lodi rudou vlajku, vlajku revoluce. Lodní hudba, shromážděná na palubě, začala při vztyčování vlajky hrát pod taktovkou zástupce kapelníka, rovněž Čecha, Rudolfa Kreibicha, starou bojovou revoluční píseň Marseillaisu. Shromáždění smekli čapky a počali zpívat ve všech dvanácti jazycích národností, přítomných na lodi. Jako mohutná revoluční přísaha zněl zálivem zpěv šesti set vzbouřených námořníků „St. Georgu“, volaje všechny utlačené a ponižované do boje proti tyranii a bezpráví:

„Do zbraně, občane! V šik svůj se každý řad! - Tyranů krev nečistá necht' zbarví luh i sad!“

Nad nimi, vysoko na stěžni, vlála vítězně rudá vlajka, příslib a naděje budoucnosti!

*

Na výstřel z děla „St. Georgu“, nedočkavě očekávaný na ostatních lodích eskadry, odpověděla většina plavidel v Boce dlouhotrvajícím hvizdem lodních sirén. To byla první reakce na výzvu k povstání z admirálské lodi. V okamžiku shromáždilo se mužstvo všech lodí na palubě, oči upřeny na „St. Georg“. Vyvěšení rudé vlajky na stožáru vlajkové lodi bylo přivítáno ohlušujícím jásotem a voláním: „Hurá, hurá! Ať žije mír! Friede! Mir! Páče! Béke!“

Pronikavý hvizd sirén, volání námořníků a demonstrační projevy za mír neměly konce. Bylo však třeba činů. Námořníci, zasvěcení do organizace povstání, byli si vědomi toho, že je třeba jednat rychle, dříve, než se událostmi zmatení důstojníci vzpamatují.

První se ke vzpouře připojilo mužstvo mateřské lodi říšsko-německých ponorek „Gáy“, zakotvené v těsném sousedství „St. Georgu“. Za nadšeného jásotu a volání po míru vyvěsil jeden z námořníků, Chorvat Chelava, na stožár lodí červenou vlajku. Vzápětí se ozval čísi rozkaz: „K puškám! Do zbraně!“ V mžiku se námořníci ozbrojili a vrátili na palubu. Mnozí ze samé radosti počali střílet do vzduchu a znovu a znovu provolávat: „Ať žije mír!“

Důstojníci, shromáždění na palubě, pobledli a ustrašení, nezmohli se na jakýkoli zákrok. Ozbrojení námořníci vyzvali důstojníky, aby se odebrali do svých kajut a odevzdali všechny zbraně. Všichni, bez výjimky, bez jediného slova protestu nebo námitky, tak učinili. Odevzdali své šavle a pistole a dali se uvěznit ve svých kajutách, k jejichž dveřím byla postavena ozbrojená námořnická stráž. 1

Po odzbrojení důstojníků zvolilo si mužstvo lodní námořnickou radu. Měla stejný počet členů, jako bylo dříve na lodi důstojníků. Její předseda se stal zároveň novým velitelem lodi. Byl jím vídeňský Čech Petr Páral.

Vzápětí za obdobných okolností došlo k odzbrojení a zajištění důstojníků a vyvěšení rudé vlajky na sousedním pancéřovém křižníku „Kaiser Karl VI.“. Také zde byli důstojníci na-tolik překvapeni, že se neopovážili ani hlesnout a nechali se bez protestu odzbrojit. Do námořnické rady byli z Čechů zvoleni Josef Děd a Kargulák. Jejím

předsedou, a tím i revolučním velitelem lodi se stal německý dělník z Vídně, Franz I Heinrich.

Zanedlouho se připojily ke vzpouře i další dvě velké válečné jednotky, pancéřový křižník „Kaiser Franz Josef I.“ a bitevní loď „Monarch“. Na „Franz Josefu“ hráli z Čechů významnější roli námořníci František Srbek a Antonín Weis, na „Monarchu“ Zahálka. Také na stožárech těchto těžkých obrněnců se zatřepotala rudá vlajka.

Z těžkých křižníků to byl jen „Kronprinz Rudolf“, kam nebylo vidět, co se děje na jeho palubě. Byla to totiž strážní loď, zakotvená u vjezdu do Boky před přístavem „Porto Rose“. Ale i zde proběhla vzpoura, i když s určitým zpožděním, bez nejmenších obtíží. Lodní mužstvo „Rudolfa“ bylo nejen dobře připraveno a zorganizováno, ale sledovalo přes značnou vzdálenost, co se děje v basénu Theodo. Nepřeslechlo smluvené znamení ze „St. Georgu“ a splnilo svůj úkol. Svým podílem k tomu přispěli i čeští členové posádky, soudruh Franta Vlček z Kladna, Dvořák, Budil a další. Předsedou revoluční námořní rady a velitelem „Rudolfa“ byl zvolen vídeňský sociální demokrat, námořní poddůstojník Sagner.

Od výstřelu děla na „St. Georgu“ neuplynulo ani půl hodiny a již byly všechny rozhodující velké bitevní jednotky \ rukou námořníků. Spolu s nimi se připojovala postupně ke vzpouře i další menší plavidla eskadry. Byl to v první řadě lehký křižník „Helgoland“ s 340 muži na palubě; z jeho posádky se aktivně na úspěchu vzpoury podíleli čeští námořníci Rais .1 Kolman. Z velkých torpedoborců se první přidal a vztyčil nulou vlajku „Orjen“, k jehož posádce patřili mezi organizátory vzpoury čeští námořníci Mývald a Dražan, dále torpedoborce „Tatra“ a „Boloton“ a další. Z menších torpedoborců se připojily jako první „Huszar“, „Dinara“ a „Warazdiner“. Také velká dílenská loď „Cyklop“, proslulá svou buřičskou posádkou, patřila mezi první, které vztyčily rudou vlajku. Zde patřili mezi nejbojovnější námořníky Češi Kverka a Omelič. Postupně se pak ke vzpouře připojovala další a další plavidla.

I samým námořníkům se zdálo, že se stal zázrak. Před necelou hodinou kotvila v Boce hrdě a majestátně válečná eskadra páté největší velmoci světa. Hlavně ocelových obrů zdvihaly hrozivě svá ústa vstříc každému, kdo by se opovážil ohrozit jižní část dalmatského pobřeží. Bylo tomu tak i teď, ale z jejich stožárů zmizela červenobíle pruhovaná válečná vlajka rakousko-uherské monarchie a místo ní zavlála rudá vlajka revoluce.

I pro sebe překvapenějšího diváka, sledujícího tuto náhlou změnu ze skalnatých útesů pobřeží, nemohlo být pochyby: téměř všechny jednotky válečného loďstva, kotvící v Boce, s posádkami o několika tisících námořníků, vypověděly poslušnost svému dosavadnímu pánu, rakouské monarchii, a zahájily boj za lepší budoucnost.

V. DUSTOJNICKÁ TYRANIE ZLOMENA

(První den vzpoury)

Během necelé hodiny stala se vzpoura všeobecnou. Námořníci ovládli většinu válečných lodí snadněji a s menšími překážkami než sami očekávali. To je naplňovalo sebevědomím a radostným optimismem. Zbývajícím několika málo plavidlům, která váhala připojit se ke vzpouře, stačilo předat vlajkovou signalisací ze „St. Georgu“ ultimatum, aby se do pěti minut připojila k povstání a vztyčila rudou vlajku. Pouze lehký křižník „Novara“, kde byl velitelem lodi princ von Lichtenstein, odmítl tak učinit. Nepomohlo ani vyslání motorového člunu ze „St. Georgu“, jehož posádku tvořili nejrevolučnější příslušníci admirálské lodi, kteří měli přimět posádku „Novary“ k vystoupení a odzbrojení důstojníků. Námořníci „Novary“, většinou Maďaři, neměli k

tomu dost odvahy. Motorový člun očekával u palubních schůdků sám velitel lodi, Lichtenstein, s pistolí v každé ruce. Prohlásil, že bez milosti zastřelí každého, kdo by se pokusil vstoupit na palubu jeho lodi. - Delegace ze „St. Georgu“ byla nucena odejet s nepořízenou.

Tento drobný neúspěch nemohl zkalit vítěznou a radostnou náladu námořníků na „St. Georgu“. Lodní hudba vesele vyhrávala a na palubě bylo živo jako v úle. Lodní posádka zvolila čtrnáctičlennou revoluční námořnickou radu, po dvou námořnících ze sedmi nejpočetnějších národností, nacházejících se na palubě. Byli v ní dva Chorvaté, dva Slovinci, dva Češi (Krcibich a Nitka), dva Poláci, dva Italové, dva Němci a dva Maďaři. Většinu měli Slované, kteří spolu s Italy tvořili nejrevolučnější a nejstatečnější část mužstva.

Brzy po vítězství vzpoury objevil se na palubě „St. Georgu“ (í ustav Stonawski, poddůstojník z letecké základny hydronlánů v Boce, jejíž osazenstvo v počtu 180 mužů právě tak jako 150 mužů ponorkové základny se do jednoho připojilo ke vzpouře. O něco později přišel na palubu admirálské lodi i František Rasch, který byl velitelem pobřežní baterie v Kumboru a měl hodnost šikovatele. Těmto dvěma uvědomělým socialistům připadla úloha vedoucích činitelů v dalším průběhu vzpoury. Třetím, kdo měl značný vliv na další vývoj událostí, byl Anton Sesan, Chorvat rodem z Dubrovníku, jediný důstojník, který se připojil ke vzpouře (byl praporčíkem letecké základny v Gjenoviči).

Prvním organizačním opatřením námořnické rady „St. Georgu“, signalisovaným všem lodím v Boce, byla výzva, aby jejich námořnické rady vyslaly ve dvě hodiny odpoledne po dvou zástupcích na admirálskou loď ke společné poradě. Mezitím byla učiněna řada vnitřních opatření. Oba zranění důstojníci, Zipperer a Maier, byli převezeni motorovým člunem na nemocniční loď „Afriku“. Dále bylo rozhodnuto pokračovat na lodi v plnění všech služeb a konání všech stráží, které byly dříve zavedeny, a to s nemenší přesností a svědomitostí. Určováním námořníků do služby, k strážím a kontrolou plnění těchto povinností byl námořnickou radou pověřen její český člen Rudolf Kreibich.

Zatím se na palubě „St. Georgu“ začali shromažďovat delegáti revolučních rad z ostatních lodí. Každá nová dvojice, zastupující další loď a znamenající další posílení společné věci, byla revoluční posádkou admirálské lodi bouřlivě vítána. Staří známí se objímali a radostně si vyměňovali zprávy, jak „u nich“ proběhlo zneškodnění důstojníků a převzetí velitelské moci námořníky. Nálada byla téměř slavnostní. Všichni byli naplněni důvěrou a přesvědčením, že jejich boj za spravedlivou věc nemůže skončit jinak než naprostým vítězstvím.

Zdálo se, že pro to jsou všechny předpoklady. Starý, důstojnický štáb válečné eskadry i se svým velitelem, viceadmirálem Hansou, seděl zavřen a bez moci v admirálském salonku a v několika kajutách na lodní zádi. U vchodu k těmto místnostem stáli na stráž dva námořníci s nabitými puškami a nasazenými bajonety. Na palubě admirálské lodi se scházel k svému prvému zasedání nový revoluční štáb eskadry. V jeho rukou, v rukou prostých námořníků - delegátů námořnických rad, majících důvěru lodních posádek, byl další osud vzpoury, další osud čtyřiceti válečných lodí a šesti tisíc námořníků, kteří povstali, aby se zbavili válečného utrpení, hladu a nesvobody, aby vybojovali sobě i své zemi a lidu mír a šťastnější budoucnost.

Shromáždění zástupci námořnických rad zahájili své jednání v bývalé důstojnické jídelně admirálské lodi. Ustavili se jako ústřední námořnická rada celé eskadry, za předsedu zvolili Gustava Stonawského a František Rasch byl ustanoven velitelem admirálské lodi „St. Georg“ a předsedou námořnické rady na „Georgu“; jeho rozvážnost a vysoká inteligence způsobily, že se v průběhu dalších událostí prakticky stal i rozhodující osobností ve vedení vzpoury.

Hlavním bodem programu bylo vypracování požadavků, adresovaných vyšším velitelstvím a rakousko-uherské vládě ve Vídni. Po obsáhlé debatě byly tyto požadavky sepsány v podání pod záhlavím: „Co chceme!“ Žádalo se v něm:

1. Vláda nechť okamžitě zahájí jednání o všeobecný mír bez anexí a válečných náhrad podle sovětských návrhů.
2. Rakousko-Uhersko budiž přetvořeno v demokratický stát, nezávislý na jiných velmocech.
3. Všem národům monarchie budiž přiznáno plné právo na sebeurčení.
4. Armáda nechť je demobilisována a místo ní zavedena lidová milice.
5. Čestná odpověď na Wilsonovu notu.
6. Námořníkům budiž dovoleno volit si své důvěrníky, kteří by měli právo na každotýdenní schůzky.

Vedle těchto vysloveně politických požadavků bylo žádáno zavedení těchto opatření:

- a) Stejně stravování pro mužstvo i důstojníky.
- b) Každých 6 měsíců 21 dnů dovolené jak pro mužstvo, tak pro důstojníky.
- c) Odstranění censury osobní korespondence.
- d) Přídavky na jídle za mimořádné práce a služby.
- e) Zastavení zbytečných prací na pobřeží.
- f) Odstranění výměnného obchodu s potravinami v loďstvu. ", (Zlepšení zásobování potravinami a oděvem a zvýšení rodinných podpor aj.

Posledním požadavkem bylo zaručení beztrestnosti všem účastníkům vzpoury.

Tyto požadavky se měly stát základnou pro vyjednávání. I střední námořnická rada rozhodla, aby jejich obsah byl pomocí radiostanice „St. Georg“ tlumočen do Vídně říšským poslancům Viktoru Adlerovi a předsedovi Českého svazu, Staňkovi, jakož i hraběti "Karolyimu do Budapešti. V depeši se zároveň žádalo, aby se poslanci Pavičič, Pittoni, některý poslanec polského klubu a jiní, kteří požívají důvěru lidu, zasadili o splnění těchto požadavků. Měli rovněž zakročit u ministra války, aby po dobu jednání nebylo proti vzpouře nic podniknuto. Někteří poslanci byli pozváni do Kotoru, aby se zúčastnili jednání.

V těchto opatřeních se projeví přehnané iluze, důvěra a neoprávněná očekávání povstalců v buržoasní a socialistické představitele ve Vídni. Plni důvěřivosti obraceli se na vedoucího činitele rakouské sociální demokracie Adlera a byli přesvědčeni, že jakmile se dozví o vzpouře námořníků v Kotoru a o jejich požadavcích, ihned učiní v říšské radě i na jiných místech vše, co je možné, aby byly splněny. Ani nepomysleli na to, že Viktor Adler a tím méně Staněk nebo Karolyi budou sotva ochotni zasadit se za požadavky vzbouřenců, kteří se svým povstáním a násilnými činy — podle jejich zkosnatělých a protirevolučních názorů - postavili mimo zákon. Důvěra námořníků v socialistického vůdce a poslance byla ještě pevná. Nepřipouštěla domněnku, že se ve skutečnosti v sotva dokončené generální stávce rakousko-uherského dělnictva dopustili zradu na zájmech pracujících a že i v jejich případě nebudou jednat jinak.

*

Z počátku tu byl i jiný důvod, proč zákrok z Vídně ve prospěch povstalců byl nereálný. Námořníci totiž netušili, že jejich bezdrátové telegramy, vysílané do Vídně a Budapešti, i jejich pozdravný telegram, poslaný vítězným revolučním dělníkům Ruska a sovětské vládě v Moskvě, se nedostaly vůbec do rukou adresátů.

Tato skutečnost souvisela s první velikou chybou, které se povstalci dopustili. Spokojili se totiž tím, že zavřeli důstojníky admirálské lodi a štáb eskadry i s viceadmirálem v zadní části lodi v admirálském salonku a v přilehlých důstojnických kajutách.

Zapomněli však přitom, že admirálský štáb má přímé kabelové spojení s velitelstvím válečného přístavu v Kotoru. A tak, zatím co vzpoura zachvacovala další a další lodě, volily se námořnické rady a vzbouřenci připravovali první opatření, byli oba nejvyšší velitelé v Boce Kotorské, viceadmirál Hansa i velitel válečného přístavu v Kotoru, generál polní zbrqjmistr von Gusseck, v živém telefonním spojení.

Pánům důstojníkům, zavřeným na lodní zádi „St. Georgu“, neušlo mnohé, co se dělo na admirálské lodi a v jejím okolí.

Mohli proto zhruba informovat velitele přístavu o probíhajících událostech a spolu s ním se radit o vhodných opatřeních, jak vzpouru co nejdříve lokalizovat a udusit.

Jedním z prvních opatření přístavního velitelství byl rozkaz hlavní radiostanici na vrchu Klinci, aby rušením a vlastním vysíláním znemožnila vyslání jakýchkoliv radiodepeší ze vzbouřených lodí, zejména z křižníku „St. Georg“. Tak se stalo, že se telegramy „St. Georgu“, jehož radiostanice byla o mnoho slabší, nedostaly dále než do prostoru Boky. Velitelství válečného přístavu v Kotoru nemohlo potřebovat, aby se telegramy vzbouřenců dostaly do rukou adresátů ve Vídni, Budapešti a Moskvě a ještě méně bylo žádoucí, aby se dostaly ke generálním štábům nepřátelských velmocí, zejména do blízké Itálie.

Hned v poledních hodinách zaslal von Gusseck šifrovaný telegram vrchnímu armádnímu velitelství v Badenu a vládním místům ve Vídni. Oznamoval, co se stalo, sdělil, jaké protiopatření podniká a žádal o neodkladnou pomoc proti vzbouřencům.

Dalším opatřením von Gussecka, učiněným téměř současně v prvních odpoledních hodinách, bylo vyhlášení poplachu a stavu pohotovosti na všech pevnůstkách a pobřežních bateriích, lemujících Boku. Velitelům dělostřeleckých a pevnostních jednotek byl dán přísný pokyn, aby bez vyžádání dalších rozkazů zahájili okamžitou palbu na každou vzbouřenou válečnou loď, která by se pokusila opustit své kotviště.

Také všechny jednotky pozemního vojska, nalézající se poblíž Boky, byly uvedeny do pohotovosti. Dostaly rozkaz obsadit okamžitě všechny vojensky důležité body, křižovatky a ulice v obydlených místech, zajistit všechny námořníky, kteří by jim padli do rukou, a pozvolna se stahovat k pobřeží Boky. Jejich úkolem bylo zmocnit se pobřežních posic, které měli obsazeny povstalci.

*

Ústřední rada námořníků pokračovala zatím ve svém jednání. Učinila četná další opatření. Nařídila, aby všichni důstojníci na lodích byli odzbrojeni a pod stráží uvězněni ve svých kabinách. Zároveň byl dán všemu mužstvu pokyn, aby se k interno vaným důstojníkům chovalo taktně jako k zajatcům. Zejména bylo zakázáno dopouštět se na nich násilností. Všemi prostředky mělo být zabráněno jakémukoliv dalšímu krveprolévání. V tomto směru musela ústřední rada zakročit na lodi „Gää“, kde námořníci žádali, aby byl zastřelen lodní profous, vyšší poddůstojník kázeňské služby, který byl pro své hanebné chování k mužstvu nenáviděn z celé duše všemi námořníky. Zákrokem rady byl mu zachráněn život; byl pouze uvězněn jako ostatní důstojníci.

Z rozkazu ústřední námořnické rady měla být na všech lodích zachovávána co nej přísnější dobrovolná disciplína. Plavidla byla udržována ve stálé bojové pohotovosti. Zásoby potravin, vína a kuřiva byly hlídány. Dávky jídla byly zachovány v dosavadní výši. Nikdo neměl práva obdržet ani o gram chleba nebo masa více. V zájmu věci byla dokonce dávka vína snížena na polovinu. Organizace služeb na jednotlivých plavidlech byla nadále přesně a dochvilně vykonávána. O jejich rozdělování a řádné plnění se starali sami námořníci.

Během odpoledne obdržela ústřední rada první výzvu od velitelství válečného přístavu v Kotoru, aby se stožárů byly staženy rudé vlajky a moc na lodích předána do rukou důstojníků. V případě neuposlechnutí bylo vzbouřeným námořníkům pohroženo

bombardováním lodí z pevnostních děl. Místo odpovědi předalo revoluční vedení eskadry veliteli přístavu listinu svých požadavků. Nálada na lodích byla výtečná. Nikdo se nebál vyhrůžek velitelství, které všichni považovali za planý pokus o zastrašování.

Po čtvrté hodině odpolední došlo k vzrušující události. Torpedoborec „Csepel“, kotvící uprostřed eskadry, jediný, na němž mužstvo nemělo dosud moc ve svých rukou, učinil pokus odpoutat se od vzbouřenců a vyplout na širé moře. Když však se značnou rychlostí míjel stanoviště, kde stála zakotvena „Gáa“, přiskočil chorvatský námořník Mate Berničević ke svému devíticentimetrovému dělu a vypálil těsně před příď torpedoborce. Také vlajková loď „St. Georg“ žádala vlajkovými signály, aby se „Csepel“ vrátil na své místo, nebo jej k tomu přinutil palbou svých děl. Pro výstrahu i z jeho paluby byl vypálen jeden granát před příď „Cscpelu“. Velitel torpedoborce, korvetní kapitán von Pokorný, pokoušel se přesto pokračovat v plavbě. Teprve nyní se vzchopilo mužstvo „Csepelu“, vzalo útokem kapitánský můstek, odzbrojilo velitele i ostatní důstojníky a uvěznilo je. Loď vztyčila rudou vlajku a vrátila se na své původní místo. Celý průběh této události byl s napětím sledován mužstvem ostatních lodí. Neslavný pokus o útěk „Csepelu“ a jeho návrat byl přijat hřímavým „Hurá!“

Ústřední námořnická rada, která zasedala od druhé hodiny odpolední téměř bez přestávky, měla neustále na mysli, jak co nejlépe upevnit svůj vliv. Loďstvo až na malé výjimky, byly to hlavně říšsko-německé ponorky, kotvící v Boce, bylo na její straně. Bylo však třeba udržet si i posice, získané na pobřeží. Prakticky šlo o několik kilometrů pobřežní komunikace, od Hrzeg Novi až po Jasicu Donju; na tomto úzkém pobřežním pásu byla různá vojenská zařízení, jejichž posádky se připojily ke vzpouře. Bylo však nebezpečí, že ve dvou větších obcích, které byly v tomto prostoru, v Kumboru a v Gjenoviči, by mohlo dojít k nepořádkům; proto bylo rozhodnuto, aby do celého úseku byly pravidelně vysílány ozbrojené námořnické hlídky. Hlídky dostaly od ústřední námořnické rady příkaz nedovolovat v kontrolovaném prostoru prodej vína a všech lihovin. Všechny hostince a vinárny na pobřeží byly proto dočasně uzavřeny. Námořníci, kteří se bez zvláštní příčiny potloukali na pobřeží, byli bez výjimky vraceni na svou loď.

Je vidět, že vedení vzpoury činilo prozíravě všechna opatření, aby znemožnilo nedisciplinovaným živlům zneužít náhle zlískané svobody a volnosti.

Při rozdávání večere prvního února byl prakticky uskutečněn jeden z požadavků, přijatý námořníky s velkým zadostiučiněním: zajištění důstojníci dostali tutéž stravu jako řadoví námořníci.

Přesto nebylo námořníkům valně do jídla, ba ani do spánku. Vzrušující události dne, vlahý večer, tisíce nadějí naplňovaly srdce všech. Důstojnická tyranie byla zlomena. Na stěžních vlály prapory revoluce. Všem však tanula na mysli otázka: „Jak bude dál? Co bude zítra? Zvítězíme?“

VI. STÁT PEVNĚ A VYTRVAT!

(Druhý den vzpoury)

V sobotu, 2. února ráno vstávali námořníci vesele do nového dne. Všichni byli plni bodrosti a odhodlání. K slibovanému bombardování z pobřežních pevností, jak bylo očekáváno, nedošlo. Páni si to rozmysleli. Všeobecně se počítalo s tím, že v sobotu, druhého dne vzpoury, začne vyjednávání.

Hned po ránu se sešla znovu na „St. Georgu“ ústřední námořnická rada. Noc minula klidně, bez zvláštních událostí. Nálada na všech plavidlech byla optimistická. Také členové ústřední rady očekávali, že dojde k jednání, a spoléhali, že z Vídně a Budapešti přijdou možná první odpovědi na jejich depeše.

Byli si tak jisti, že se dopustili další chyby. Dovolili zajištěným důstojníkům, aby procházeli volně po palubách lodí. A důstojníci - zprvu nesměle, ale později stále vydatněji - dovedli toho využít. Počali přemlouvat jednotlivé příslušníky mužstva, získávali na svou stranu některé poddůstojníky. Tu slibovali, tam zastrašovali. Jejich působení začalo pozvolna a neviditelně nahlodávat jednotnost a revoluční disciplinovanost posádek.

*

Kruh vojenských jednotek, mobilisovaných k potření vzpoury, se zatím pomalu, velmi pomalu svíral. Se všech hor a skalistých hřebenů slézali pozvolna dolů k Boce roty a prapory pěšáků, kteří až dosud tam nahoře hájili rakouskou monarchii proti útokům chorvatských a černohorských partyzánů, zvaných „komiti“. I jim se zdál podezřelý tento spěch, plný tajuplného šuškáání a starostlivých tváří důstojníků. I k nim dolétla vzrušující zvěst, že jdou dolů, k moři, aby zakročili proti námořníkům válečných lodí, kteří prý se vzbouřili. Pozatýkali prý a někde dokonce postříleli své důstojníky a nyní vládnou těžkými křižníky i torpedoborci sami! Což je něco takového možné?

Valnou část noci slézaly tyto jednotky, sestavené většinou z Maďarů a neuvědomělých bosenských horalů, horskými stezkami a serpentínami níž a níž. Nechtělo se jim valně; přes nervosní hartusení důstojníků šli stále pomaleji. Až ráno, když si: zvedla mlha a vyšlo slunce, vyvstalo před nimi nádherné, jedinečné panorama Boky. Uprostřed zálivu, v basenu Theodo, jako vždy bylo vidět seřazené jednotky válečného loďstva. Mohutní ocelově šedí obři stáli majestátně na svých místech, mírně dýmající z komínů. Jejich stíny se temně odrážely v jasně modrém moři. Jaké však bylo překvapení pochodujících jednotek, když místo tříbarevné válečné vlajky rakousko-uherského námořnictva uviděli na stožárech všech lodí vlát v jitřním větru rudé vlajky povstání, vzpoury a revoluce.

Tedy přece jen byly pravdivé ony neuvěřitelné zvěsti o odboji a vzpouře námořníků! A pěšákům, kteří už také měli vši té vojančiny a stálého trmácení víc než dost, náhle poklesávala kolena. Prese všechnu navyklou poslušnost a tvrdým drilem vyceповanou úctu k představeným, u mnohého z nich vznikl v koutku srdce obdiv k těmto nebojácným chlapcům od maliny, kteří se dokázali vzepřít. Do nich by měli střílet? Vždyť mezi námořníky jsou i hoši od nich, kamarádi!

Stále pomaleji sestupovaly pěší kolony s hor. Přibývalo zastávek, stále častěji praskaly popruhy mezků, padaly náklady s jejich hřbetů, rostl počet vysílených vojáků, zdánlivě nemohoucích pro vyčerpání dál. Čím více důstojníci zuřili, tím méně bylo chuti k dalšímu pochodu. Některé jednotky se zastavily docela a nebylo síly, která by je přiměla pokračovat dále. Rada oddílů nezůstala jen při pasivní resistenci, ale přímo prohlásila, že proti vzbouřeným námořníkům nevystoupí. Tak na příklad domobranecký prapor č. III/23, sestavený většinou z Dalmatinců, když se přiblížil k přístavu Risano, vypověděl svým důstojníkům poslušnost, vzbouřil se a rozhodně odmítl bojovat proti rebelujícím námořníkům. „Jsou to naši bratři, proti nim střílet nebudeme!“ prohlásili.

Námořníci vzbouřených lodí i jejich ústřední rada ani v té době nevěděli, jak velké sympatie a kolik aktivní solidarity mezi pozemním vojskem vyvolal jejich odvážný revoluční čin.

*

Na lodích eskadry vzpoura pokračovala. O 10. hodině dopolední požádal viceadmirál Hansa, aby k němu přišli zástupci námořnické rady. Vedení vzpoury k němu poslalo osmičlennou delegaci.

Bývalý velitel eskadry, který jednal v dohodě s velitelem kotorského válečného přístavu von Gusseckem, pokusil se členy delegace zastrašit. Prohlásil, že on je sice zajatcem námořníků a jejich vedení, avšak že všichni dohromady jsou zajatci velitelství přístavu.

Dodal, že nebude-li do tří hodin odpoledne stažena se stožáru rudá vlajka, nutno počítat se všeobecným bombardováním loďstva, při kterém budou krátkou cestou všichni společně posláni na mořské dno. Zástupci ústřední rady považovali za zbytečné za těchto okolností s Hansou hovořit a beze slova odešli.

O něco později přirazil k admirálské lodi motorový člun, opatřený bílou vlajkou parlamentáře. Přijel v něm poručík, vyslaný velitelstvím válečného přístavu. Námořníci, mající stráž, vpustili jej bez obtíží na loď a uvedli do důstojnické jídelny, kde zasedala ústřední námořnická rada.

Kurýr přivezl ultimatum velitelství válečného přístavu: žádalo se v něm, aby do patnácti hodin a třiceti minut byla moc na lodích bezpodmínečně předána znovu lodním důstojníkům a rudé vlajky sejmuty se stožárů. Jménem námořnické rady odpověděl její předseda Gustav Stonawski. Oznámil vyslanci přístavního velitelství: „Dokud nebudou splněny požadavky námořníků, nemůže nás žádné ultimatum zastrašit.“ S touto zprávou odejel poručík zpět do Kotoru.

Značná shoda v názorech mezi viceadmirálem Hansou a velitelem přístavu von Güsseckem přivedla námořnickou radu na myšlenku, že mezi nimi existuje nějaké spojení. A teprve nyní, druhý den vzpoury, přišlo vedení na to, že zapomělo přerušit mezi nimi přímé telefonické spojení. Tato chyba byla sice ihned napravena, ale bylo již pozdě, páni nejvyšší velitelé v Boce měli zřejmě dost času, aby se podrobně dohodovali o všech možnostech a eventualitách postupu podle různých okolností.

Během všech těchto událostí panoval na palubě křižníku „St. Georg“ čilý ruch. Neustále přijížděly a odjížděly motorové čluny, přivázející kurýry a delegace námořnických rad jednotlivých lodí; ústřední radě byly předkládány k posouzení a rozhodnutí nejrůznější záležitosti. Během dopoledne přijela také námořnická delegace strážní lodi - křižníku „Kronprinz Rudolf“, kotvícího před přístavem Porto Rose, vedená Čechem Václavem Budilem. Žádala ústřední radu o dovolení, aby jejich loď směla opustit své osamocené kotviště u vjezdu do zálivu a připojit se k celé eskadře, kotvící v basenu Theodo.

Ústřední námořnická rada této žádosti vyhověla. Mohutný pancéřový křižník „Kronprinz Rudolf“, druhá největší, byť i trochu zastaralá válečná loď eskadry, s třemi 30 cm děly na palubě, která již několik let kotvila stále na stejném místě, počala vytápět všechny své kotly. Po poledni opustila své stanoviště a pomalu, neboť rychleji to její dlouho nepoužívané lodní stroje nedovolovaly, plula směrem ke kanálu u Kumboru.

Podle rozkazu velitele válečného přístavu v Kotoru měly všechny pobřežní baterie a pevnůstky zahájit palbu na loď, která by se pokusila opustit své kotviště. Nenašlo se však dělostřelce, jenž by dokázal vystřelit na vlastní loď, na své kamarády - námořníky, s nimiž stejně všichni sympatisovali. Zdálo se již, že „Rudolf“ dosáhne bez překážek svého cíle. Proplul již dvě třetiny asi čtyřkilometrové vzdálenosti, dělicí jej od ostatní eskadry. Námořníci ze „St. Georgu“ a ostatních lodí ji již zahlédli a pozorovali, jak se pozvolna přibližuje, když najednou ticho, vládnoucí v Boce, bylo narušeno dělovými výstřely a kolem „Rudolfa“ počaly rychle, jeden za druhým, vybuchovat granáty. Jak se později vysvětlilo, odehnané několik námořních důstojníků na pevnůstce „Spagniola“ nad přístavem Erzeg Novi (Castel Nuovo), pasivně se chovající dělostřelce od děl a zahájilo samo palbu na vzdalující se loď. Celkem vystřelili asi 16 až 20 ran: z toho dva granáty zasáhly cíl. První z nich dopadl na kapitánský můstek a zasáhl revolučního velitele lodi, řídicího plavbu, poddůstojníka Sagnera, který byl okamžitě mrtev. Druhým granátem byl smrtelně zraněn jeden z českých námořníků, otec několika dětí, Dvořák. Přes všechnu péči lodního lékaře, kterým byl rovněž Čech, Dr Velebil, za nedlouho zemřel. Druhým zásahem byl vážně poškozen i lodní parovod, takže křižník, který přes všechno bombardování pokračoval v plavbě, byl zahalen v oblaku páry, což vzbuzovalo dojem, že hoří.

Dělostřelecký útok na „Rudolfa“, plujícího pod rudou vlajkou, trvající jen několik málo minut, vyvolal veliké rozhořčení na všech lodích vzbouřené eskadry. Všichni námořníci, patřící k obsluze lodních děl, vrhli se bez jakéhokoliv rozkazu na svá stanoviště a v mžiku byli připraveni. S nabitými děly, pohotovými odpovědět na drzý útok na sesterskou loď a zahrnout „Spagniolu“ a Erzeg Novi deštěm granátů nejtěžších kalibrů, zaměřovali se horečně na svůj cíl. Čekali jen, že „Rudolf“ sám jako první zahájí palbu. Členové námořnických rad jednotlivých lodí měli co dělat, aby udrželi své dělostřelce a zabránili nepředloženému činu. Stačila jediná rána z děla - a během minuty mohla být Boka přeměněna v ničivou výheň dělostřeleckého souboje.

Rozhodným způsobem zasáhla ústřední námořnická rada. Jakmile začalo ostřelování „Rudolfa“, zavolal František Rasch jejím jménem telefonicky velitelství přístavu v Erzeg Novi a prohlásil, že nepřestane-li okamžitě dělostřelecká palba na „Rudolfa“, dá námořnická rada rozkaz eskadře k bombardování města i pevnůstky „Spagniola“. Totéž ultimatum předala vlajková loď „St. Georg“ signální cestou. Hydroplán, vyslaný nad pevnůstku „Spagniola“, dodal této hrozbě důrazu. V městě vznikla panika a bombardování „Rudolfa“ ustalo.

Napomohl tomu pravděpodobně i taktický manévr křižníku „Rudolf“, provedený na rozkaz člena námořnické rady, který místo mrtvého Sagnera převzal na lodi velení. Loď, pokračující v plavbě, pootočila se tak, že palbě „Spagniole“ vystavila svou zád, kde byly kajuty zajištěných důstojníků; každý další zásah by znamenal ohrožení především jejich životů.

Tak připlul „Rudolf“ na stanoviště eskadry s poškozeným kapitánským můstkem, zdemolovanou a zakrvácenou palubou a s rudou vlajkou spuštěnou na půl stěžně na znamení smutku za padlého revolučního velitele. Jeho zakotvení uprostřed ostatních lodí bylo uvítáno mohutným bratrským „Hurá!“

V této situaci udělala ústřední námořnická rada znovu chybu, která se začala mstít teprve později. Když totiž baterie „Spagniola“ ostřelovala loď „Kronprinz Rudolf“, zaletěly střepiny granátů nad Kumbor a dále nad Gjenoviči, kde kotvilo vzbouřené loďstvo. Ostřelováním cítily se ohroženy říšsko-německé ponorky, které v počtu asi osmi kotvily u mateřské lodi „Gaa“. Říšsko-německý velitel ponorkové stanice vyslal na „St. Georg“ delegaci se žádostí, aby jako příslušníci říše, která s probíhající akcí nemá nic společného, směli opustit svá stanoviště.

Na návrh Němců, zastoupených v ústřední námořnické radě, bylo této žádosti vyhověno a neprozřetelně povoleno, aby všech osm říšsko-německých ponorek odplulo do přístavu v Risano.

Čas zatím plynul, a prošla doba prvního i druhého ultimata. Nedělo se však nic, co by nasvědčovalo, že von Gusseck hodlá proměnit své hrozby v čin. Vzbouření námořníci si zachovali dobrou náladu v pevné víře ve vítězství své věci. Trochu je sice znepokojovalo, že na všechny telegramy a výzvy, vysílané pomocí radia znovu a znovu do etéru, nedostávají žádné odpovědi. Doufali však stále, že se každou chvíli musí něco stát, co dá nový směr jejich boji a dovede jejich revoluční vystoupení k vítěznému zakončení. Zprávy hlídek z pobřeží byly dobré. Civilní obyvatelstvo pobřežního pásu, kontrolovaného námořníky, dávalo nepokrytě najevo své sympatie a solidaritu 3 povstalcům. Pozemní vojenské síly se neobjevovaly. Přístavní velitelství v Erzeg Novi se sice pokusilo zmobilizovat pěší oddíl, složený ze starších ročníků pracovních jednotek a vyslat ji j proti vzbouřeným námořníkům směrem na Zeleniku. Tato „vojenská jednotka“ však kapitulovala při pouhém spatření pohybu těžkého lodního děla na nejbližším plavidle. Žádný / . těchto starších již tatíků neměl chuť padnout v boji za Rakousko, a zvláště, když šlo o boj proti revoltujícím námořníkům, s jejichž vzpourou proti důstojníkům a akcí za mír všichni z celé duše sympatisovali.

Tento jediný pokus velitelství válečného přístavu o zahájení akce proti vzbouřeným námořníkům na souši hanebně zkrachoval. A tak se páni důstojníci už ani nepokoušeli dosáhnout v tomto směru dalšího úspěchu. Hledali jinou cestu, jak podlomit zatím přímo vzornou disciplínu a solidaritu v táboře vzbouřenců.

Jak bylo již uvedeno, kotvil mezi vzbouřenými loďmi eskadry i lehký křižník „Novara“, jehož velitel von Lichtenstein znemožnil, aby se posádka křižníku připojila ke vzpouře. Vychytralou taktikou a zdánlivou tolerantností dosáhl naopak toho, že druhého dne vzpoury opustila s jeho svolením palubu „Novary“ ta část posádky, která sympatisovala se vzpourou. Odebrala se buď na pobřeží nebo na křižník „St. Georg“. Tím se von Lichtenstein zbavil revolučních sil, ohrožujících jeho velitelskou pravomoc na „Novaře“, a mohl si zbývající část posádky lépe a pevněji podřídit. Pro forma a pro oklamání ústřední námořnické rady dal na „Novaře“ vztyčit rudou vlajku, aby tak vzbudil zdání, že je solidární s ostatními loďmi eskadry. Zároveň však nechal zatopit pod všemi kotly, a tak v pozdních odpoledních hodinách, kryta klamným manévrem a rudou vlajkou na hlavním stožáru, opustila „Novara“ své kotviště a velikou rychlostí odplula do vnitřní Boky, směrem k přístavu Risano. Dříve než ústřední námořnická rada mohla postihnout, o co jde a učinit nějaká opatření k zadržení tohoto moderního, velmi rychlého a dobře vyzbrojeného křižníku, zmizela „Novara“ z dosahu. Ta zakotvila - aniž opomněla před tím včas sejmout rudou vlajku a nahradit ji válečnou vlajkou Rakouska - v přístavu Risano a podřídila se rozkazům tamějšího přístavního velitelství. Útěk „Novary“ způsobil první trhlinu v až dosud solidárním a jednotném postupu všech lodí eskadry. Její příklad byl výzvou k následování všude tam, kde stále usilovnější agitace důstojníků a dělesloužících poddůstojníků, kteří se k nim přidali, počala působit na mužstvo, kde začala nahlodávat důvěru ve vítězství vzpoury, vzbuzovat strach před následky jejího případného neúspěchu. V názorech na další postup začalo docházet k prvním rozporům. Dosavadní vzorná jednota v mužstvu se počala drobit. V některých jednotkách začaly získávat převahu nepevné živly, ustrašenci a panikáři. Pevnost vedení a jednotnost námořnických rad počala povážlivě kolísat.

Všech těchto zjevů využívali plnou měrou důstojníci, volně se pohybující po palubách a nyní již agitující veřejně. Jejich svodům počínali podléhat především námořníci vládnoucích národů, Němci a Maďaři. Slova vlastizrada a velezrada měla pro ně stále ještě odstrašující příchut'.

Hodinu poté, co zmizela „Novara“, zvedl kotvy lehký křižník „Helgoland“ a spolu s ním celá flotila torpédových člunů a část torpedoborců (celkem 16 jednotek), aby ji následovaly. Odjízděly do vnitřní Boky, snímající rudé vlajky se stožárů, jako by chtěly tím dokumentovat, že opouštějí společnou věc, která se jim zdála - ne-li ztracena - tedy krajně nejistá. Ústřední námořnická rada neměla již dost sil, rozhodnosti a nakonec i možností, aby jim v tom mohla zabránit.

Nejsmutnější bylo, když pozdě večer opustil své stanoviště a přidal se k jednotkám, které vzpouru zradily, i jeden z velkých obrněnců, těžký křižník „Kaiser Karl VI.“ a odplul rovněž do risanského přístavu.

Většina posádek těchto lodí podlehla ujišťování lodních důstojníků, kteří se zaručovali čestným slovem, že všem, kteří se dobrovolně vzdají a zřeknou vzpoury, bude zajištěna beztravnost.

Večer druhého února zůstávaly na rejdě Theodo kotvit pod rudými vlajícími vlajkami nejtěžší obrněnci eskadry: vlajková loď „St. Georg“, těžké křižníky „Kronprinz Rudolf“, „Franz Josef“, „Monarch“, dílenská loď „Cyklop“, mateřská loď ponorek „Gáa“, nemocniční loď „Afrika“ a některá další menší plavidla. Tyto válečné lodi dále vzdorně a na pohled pevně třímaly prapor vzpoury, odmítající ústup a kapitulaci. Útěk

ostatních však značně nahlodal jejich pevnost a podstatně omezil vyhlídky na úspěšnost celé akce.

Velitelství válečného přístavu v Kotoru nepřišlo nyní zatěžko prodloužit lhůtu ke kapitulaci na desátou hodinu dopolední dalšího dne, 3. února 1918. Von Güsseck počítal s dalším rozkladem v řadách vzbouřenců, doufal, že dosáhne svého, aniž použije násilí. Veškerou snahu soustředil proto na upevnění svého vlivu mezi mužstvem pobřežních pevnůstek a baterií. Snažil se zajistit si pobřežní dělostřelectvo pro případ, že by část eskadry, setrvávající ve vzpouře, učinila pokus o vyplutí na širé moře. Proto rychle odstraňoval nespolehlivé dělostřelce a na jejich místa dával důstojníky a poddůstojníky, věrné monarchii. Šlo mu o to, aby stůj co stůj zabránil zbytku vzbouřenců v odjezdu z Boky. Musil počítat s tím, že vzbouřenci vědí o rozložení minových polí před vjezdem do Boky, a proto jedinou zárukou byly pobřežní baterie. Pro jistotu nařídil, aby zbytek vzbouřené eskadry, kotvící v basenu Theodo, byl po celou noc z 2. na 3. únor ozařován z nejbližších pevnůstek světlometry.

*

V 8 hodin večer 2. února sešla se na admirálské lodi „St. Georg“ znovu ústřední námořnická rada ke schůzi. Všem bylo jasné, že po odpadnutí poloviny lodí od vzpoury se naděje na její vítězné zakončení povážlivě ztenčily. Očekávaná pomoc a podpora od socialistických a opozičních poslanců vídeňského parlamentu nepřicházela. Velitelství přístavu se místo vyjednávání se vzbouřenci omezilo na vyčkávací taktiku, spojovanou se stále novými a vždy znovu prodlužovanými ultimaty.

Soudruzi Rasch, Stonawski a ostatní vedoucí vzpoury si byli vědomi, že i na zbývajících lodích, které zůstaly věrné povstání, vzrůstá každou hodinu počet těch, kteří jsou pro ústup, pro zakončení a likvidaci celé akce. Viděli také, že čas i důstojnická propaganda pracují proti nim.

Bylo jim těžko, když viděli kolísavost námořníků. Věřili pevně, že stmelený námořnický kolektiv může zvítězit. A zatím . . . Neuplynuly ani celé dva dny od počátku vystoupení, započatého tak slibně a úspěšně. Vždyť ještě v poledne bylo vše v nejlepším pořádku - a nyní, večer, jak neutěšené vyhlídky.

Zklamání, kterého se původci i vedoucí činitelé vzpoury dožívali, bylo ovšem zcela přirozené a zákonité. Vstupovali do akce, naplnění mnoha nereálnými ilusemi, bez pevného a podrobného plánu jak dosáhnout svého cíle. Neznali, bohužel, závažná Leninova slova, že nemá naděje na úspěch ta vzpoura, která ustrne a omezí se na obranu, místo aby ve stálé ofenzivě každý den zasazovala nové rány svému odpůrci, rozšiřovala svou působnost a upevňovala a zvětšovala svou sílu a moc.

Kromě uvedených chyb, jichž se osnovatelé vzpoury dopustili, největším nedostatkem v přípravě bylo, že se akce omezila jen na námořníky, že pro ni nebylo předem získáno osazenstvo alespoň největších pobřežních pevnůstek. Vysílat delegace námořníků k mužstvu jednotlivých pobřežních baterií a získávat je pro vzpouru až druhý den jak to ústřední námořnická rada dělala - to bylo už pozdě! Ve většině případů byly tyto delegace - dříve než mohly splnit svůj úkol — odhaleny a zatčeny.

Velikým kladem však zůstává skutečnost, jak pohotově a pružně dovedli soudruh Rasch a ostatní soudruzi použít zkušeností proletářské revoluce v Rusku tím, že při vzpouře na lodích organisovali námořnické rady. Ovšem spoléhat na živelnost a počítat s tím, že veliký příklad námořníků zapálí a strhne samočinně na jejich stranu i vojáky, dělostřelce a obyvatelstvo, to bylo nereálné. Soudruh Fr. Rasch a jeho spolubojovníci neměli patrně jasnou představu o tom, jak probíhala socialistická revoluce v Rusku; domnívali se, že heroické vystoupení kronštadských námořníků strhlo vojáky petrohradských pluků na stranu povstalého dělnictva samočinně, bez náležité organizační přípravy. Tak tomu ovšem nebylo. A tento omyl se nyní počínal mstít.

Ústřední námořnická rada však neztrácela hlavu. Usnesla se vydat pokyn, aby všechno mužstvo na lodích zůstalo klidno a vyčkávalo pokojně dalších událostí. Přísně bylo zakázáno dopouštět se proti komukoliv násilností.

V 11 hodin večer sešla se na palubě mateřské lodi „Gaa“ ještě jednou skupina vedoucích představitelů ústřední námořnické rady. Byli zde Rasch, Stonawskia Sesán, Páral, Berničevič a další soudruzi. Předmětem porady byl návrh vyplout na širé moře. Za toto řešení se zvláště horlivě přimlouval Chorvat praporčík Sesán, který již v dřívějších poradách, hned po vypuknutí vzpoury, doporučoval, aby eskadra bez průtahů vyplula z Boky na širé moře. Nyní tím více naléhal, aby alespoň admirálská loď, křižník „St. Georg“, vytopila kotly a ještě během noci se pokusila stůj co stůj opustit Boku a vyrazit na volné moře. Rasch byl proti tomuto zoufalému a hazardérskému kousku, který za dané situace nedával téměř žádné naděje na úspěch, za to s jistotou znamenal ztrátu desítek a možná i stovek životů a pravděpodobnost zániku celé lodi i s pobídkou. Navrhoval vytrvat děj se co děj ve vzpouře až do konce, i když věděl, že tento konec bude pro něj znamenat smrt. Ostatní přiznávali, že v noci na začátku vzpoury bylo možné uvažovat o vyplutí na moře, neboť velitelství válečného přístavu nemělo pevně v ruce pevnosti i pobřežní baterie. Nyní však považovali takový čin za vyložené šílenství. Sesan zůstal se svým návrhem osamocen.

Nakonec bylo rozhodnuto: Za všech okolností stát pevně a vytrvat do konce na straně svého přesvědčení, až do konce bránit vztyčenou rudou vlajku!

VII. TRAGICKÝ KONEC POVSTÁNÍ

(Třetí den vzpoury)

První zpráva o vzpouře námořníků v Boce, poslaná velitelem válečného přístavu v Kotoru von Gusseckem vrchnímu armádnímu velitelství v Badenu, působila jako bomba. Na nejvyšších vládních místech ve Vídni, kam byla ihned předána, vyvolala paniku. Představa, že na nejjihnějším cípu monarchie, na dosah ruky od Itálie a nedaleko od ostrova Korfy, který byl sídlem štábu spojeneckých vojsk nepřítele, se vzbouřila celá válečná eskadra se čtyřiceti válečnými loďmi a 6.000 námořníky, těžce zapůsobila na nejednoho z pánů ministrů a generálů.

První reakce byla jednoznačná: utajit, stůj co stůj, utajit tuto neblahou zvěst před nepřítelem i před vlastním lidem, hlavně před dělnictvem a armádou. Za druhé učinit vše, aby vzpoura byla co nejrychleji zlomena!

Nastala horečná činnost. Rozkaz stíhal rozkaz. Všechna naděje vídeňských pánů se upnula k Pole. Tam, pravda, před několika málo dny také jen tak tak zabránili propukající revoltě námořníků. Avšak v Pole byly největší válečné námořní jednotky a jen ony svou obrovskou palebnou silou mohly zdotat vzbouřené křižníky. Kdyby se, nedej bože, podařilo kotorským vzbouřencům vyplout na širé moře, jen mohutné bitevní lodě jsou schopny zabránit jim v přechodu k nepříteli.

Výsledkem těchto úvah bylo nařízení: co nejrychleji uvést do bojové pohotovosti jednu ze tří divisí bitevních lodí, kotvicích v Pole, a vyslat ji do Kotoru. Posádkám těchto lodí nesmí být řečeno ani slova o účelu expedice: je však velmi žádoucí odstranit pod jakoukoliv záminkou z mužstva vysílaných lodí všechny pochybné a rebelantské živly. Tak zněl rozkaz. Během několika hodin po jeho vydání opustily přístav v Pole a plnou parou mířily k jihu tři bitevní lodě: „Erzherzog Friedrich“, „Erzherzog Karl“ a „Erzherzog Ferdinand Max“. Doprovázelo je pro každý případ ještě hejno torpédových člunů a zbožné přání vrchního velitele, aby dojely do Kotorské Boky včas.

Proto von Gusseck, který o těchto opatřeních vrchního velitelství věděl, nikterak nespěchal s prosazením a uskutečněním svých ultimát, dávaných ústřední námořnické

radě. Věděl, že je potřeba pouze získat čas: selhala-li pomoc proti vzbouřencům se strany pozemních vojsk a nebylo-li na osazenstvo pevností a pobřežních baterií velkého spolehnutí, pak bylo třeba vyčkat největší a nejúčinnější pomoci proti vzbouřencům: zásahu s moře. A ta již přicházela.

V neděli 3. února, za ranního šera, dorazila III. divise bitevních lodí do prostoru Boky a zakotvila pro mlhu venku na moři, před minovými poli. Když o tom von Gusseck dostal zprávu, zhluboka si oddechl. Vzbouřenci, kteří o příjezdu bitevních lodí z Póly dosud nic nevěděli, byli nyní v dokonalé pasti.

*

Noc z druhého na třetí únor byla na zbývajících lodích vzbouřenců velmi neklidná. Vliv námořnických rad pozvolna upadal. Námořníků ochotných ke kapitulaci neustále přibývalo. Přičiňovali se o to stále aktivněji jak důstojníci, tak děle-sloužící poddůstojníci. Zpracovávali celé skupiny mužstva i jednotlivé námořníky. Nešetřili sliby a slavnostně vyhlašovanými zárukami beztrestnosti pro všechny, kdož odstoupí od vzpoury a vzdají se před uplynutím doby stanovené ultimatem. Neustále stoupal počet těch, kteří se nechali ovlivnit, zastrašit, kteří uvěřili ničím nepodloženým slibům důstojníků.

Nemalý počet námořníků však i nadále, přes neutěšenou situaci a stále menší naději na vítězství, usiloval se zoufalou rozhodností, aby se ve vzpouře vytrvalo. Na každé lodi se počaly vytvářet dvě skupiny, dva protichůdné tábory. Jedni byli pro předání lodí do moci důstojníků, druzí navrhovali opustit loď a odejít do hor nebo vytopit kotly a probojovat se na širé moře; jejich hlavní snahou bylo dostat se jakkoli z dosahu rakušáckých tyranů. Mezi stoupenci jednotlivých směrů docházelo k hádkám a potyčkám: zatím co se jedna část námořníků na některých lodích pokoušela zatopit pod kotly, druhá jim v tom bránila a jejich úsilí mařila. Jen díky rozvážnosti rozumnějších námořníků, a hlavně členů lodních rad, nedošlo v některých srážkách ke krveprolití.

Mužstvo na admirálské lodi „St. Georg“ se chovalo neklidněji a nejstatečněji. Rozhodující vliv na všechny události měl zde i nadále uvědomělý a rozvážný předseda námořnické rady lodi, František Rasch. K ránu se u něho shromáždili někteří členové vedení vzpoury. Počínalo svítat a na vyrazení z Boky nebylo už pomyšlení. Stonawski a Sesan navrhovali, aby vůdcové vzpoury vzhledem k bezvýchodné situaci nečekali na nevyhnutelný již konec, znamenající pro ně smrt u popravčího kůlu, a aby použili hydroplánů, které měli po ruce, a uprchli do Itálie. Rasch odmítl. Prohlásil, že chce zůstat s námořníky, které před vzpourou i během vzpoury vedl, že hodlá vytrvat a spolu s nimi sdílet jejich osud. Marně jej přesvědčovali, aby odešel. Zůstal neoblomným: neměl však námitek proti tomu, aby odešli jiní. Nakonec ústřední námořnická rada rozhodla, aby do Itálie odletěli Stonawski a Sesan a aby o situaci v Boce informovali italské úřady.

Za ranního šera vznesl se s hladiny Boky hydroplán L 74: na jednom jeho křídle vlála rudá a na druhém bílá vlajka. Na jeho palubě byli Stonawski, Sesan a pilot Grabowiecki. Nebylo nikoho, kdo by se pokusil zabránit jim v jejich činu. Za půl hodiny byli v Itálii, kde bez obtíží přistáli a dali se zajmout. Rasch a ostatní zůstali.

S východem slunce jako by znovu ožila naděje mezi námořníky na šťastný konec vzpoury. Nastával krásný, slunečný den, tolik podobný tomu, kdy povstání začalo. Bylo to ale jen klamné zdání. Rádio zlověstně mlčelo. Z Vídně, Budapešti ani odjinud nepřicházely žádné zprávy. Pomoc, očekávaná od opozičních a socialistických poslanců říšské rady, nepřicházela. Zprávy o revoltách v ostatních jadranských přístavech a celém pobřeží se ukazovaly jako nepravdivé. Proti vzbouřeným námořníkům, osamoceným a přenechaným osudu, stál stále týž neoblomný nepřítel: velitelství válečného přístavu a vlastní důstojnictvo. Jemu na pomoc ve stále větší míře přistupovala nejednotnost mužstva.

V ranních hodinách třetího dne vzpoury byl na zbývajících lodích vzbouřenců takový stav, že lodní námořnické rady neměly již moc ve svých rukou, ale ani důstojníci nebyli ještě pány situace. Na stožárech válečných obrněnců stále ještě vlály rudé vlajky. Jedině významnější zásah s té či oné strany mohl změnit poměr sil ve prospěch toho či onoho. Tento zásah nedal na sebe již dlouho čekat.

Asi o deváté hodině dopolední připluly z risanské zátoky do bazénu Theodo dvě říšskoněmecké ponorky. Zakotvily na rejdě, půl druhého kilometru na jih od křižníku „St. Georg“, jako by připravené k torpédování admirálské lodě. Jejich manévr vzbudil rozruch a u některých námořníků vzbouřených lodí dokonce paniku. Až dosud žili všichni ve vědomí, že přítomnost vysokých důstojníků na palubě lodi je chrání před rozhodnějšími akty násilí. Říšským Němcům, s nimiž nežili ve zvláštní shodě ani rakouští důstojníci, nebylo co věřit. Zejména když šlo o kříž niky, na nichž bylo jádro vzbouřenců.

Námořnická rada „St. Georgu“ poslala proto k zakotveným ponorkám člun s delegací a rozkazem, aby ponorky okamžitě opustily své stanoviště. Vedoucím delegace byl Čech Rudolf Kreibich. Odpověď velitele první z ponorek, U—35, byla úsečná a jasná: „Rozkazů rebelů neposlouchám. Poslouchám pouze rozkazy svého císaře. Dávám půl hodiny času na rozmyšlenou. Nedojde-li do 10 hodin ke kapitulaci vzbouřených lodí, budu křižník „St. Georg“ torpédovat.“ Kreibich se vrátil a tlumočil rozhodnutí velitele ponorek.

V téměř okamžiku hlásil návěstný námořník z pozorovatelný „St. Georgu“ další nečekanou zvěst: „Lodě na obzoru!“ A vskutku. Jako podle plánu před zraky námořníků ve vzdálenosti asi šesti kilometrů vplouvaly z moře do bazénu Topla tři mohutné rakouské bitevní lodě. Každý z těchto obrovských ocelových obrů disponoval větší palebnou silou než všechny vzbouřené křižníky dohromady.

Ale i mužstvo bitevních lodí, které sice nevědělo nic o událostech v Boce, sledovalo nápadný spěch a mimořádné rozrušení svých důstojníků, kteří s příjezdem do Boky chodili ozbrojeni až po zuby. Až teď, při vjezdu do zátoky Topla, kdy spatřili rudé vlajky na stožárech lodí, kotvicích za Kumborským kanálem, pochopili námořníci, oč jde. Jejich kamarádi se vzbouřili a oni přišli zlomit, potlačit jejich vzpouru!

Zatím co se bitevní lodě chystaly zakotvit před přístavem Erzeg Novi, roznesla se tato zpráva mžikem mezi jejich mužstvem. Námořníci dávali hlavy dohromady a navzájem se zapřísahali, že žádnou mocí se nenechají přinutit k použití zbraní proti svým kamarádům. Jejich dobré předsevzetí nebylo však už podroběno zkoušce. Nebylo toho už zapotřebí.

Strohý rozkaz velitele říšskoněmecké ponorky a objevení se tří bitevních lodí v zátocě Topla splnily svůj účel: mužstvo zbývajících vzbouřeneckých lodí zachvátil zmatek. Nebylo úniku, byli v pasti. S blížící se desátou hodinou počaly se obě ponorky potápět, což musilo nezbytně vzbudit dojem, že se připravují k torpédování vlajkové lodi. Panika na vzbouřeneckých lodích dostoupila vrcholu. Pro lodní důstojníky to byla vhodná chvíle, aby se znovu zmocnili vedení, neboť nesporná většina mužstva byla pro kapitulaci. Na některých lodích se jim totiž bez obtíží podařilo, na jiných došlo k hlasování mužstva.

Přišel čas, aby také na křižníku „St. Georg“, vlajkové lodi a vůdci vzpoury, došlo k rozhodnutí. Na zadní lodní můstek vystoupil předseda námořnické rady František Rasch, aby naposled promluvil k shromážděnému mužstvu. Několika slovy vylíčil situaci, ve které se jejich vzpoura octla, a pak vyzval k hlasování: „Kdo je pro vytrvání v odporu, zůstane na levé straně lodi, kdo je pro kapitulaci, přejde na pravou stranu.“

Výsledek hlasování byl jednoznačný: takřka všechno mužstvo přešlo na pravou stranu. Na levé zůstal jen nepatrný hlouček nejvěrnějších. Byl mezi nimi i Čech Josef Kříž a

hrstka Chorvatů a Italů. Ti, vidouce, že je to konec, provolali ještě chorvatsky, česky a italsky „Sláva svobodě!“

František Rasch, přihlížející k tomuto závěru klidně s trpkým úsměvem dodal: „Rozhodli jste! Já sám se vydám důstojníkům!“ Opustil můstek a odebral se na zád, kde maďarští a němečtí poddůstojníci osvobozovali z třídního vězení viceadmirála Hansu a ostatní důstojníky. Předávali jim zároveň i jejich bývalé zbraně. Viceadmirálu Hansovi se hlásil František Rasch jako vůdce kapitulujících vzbouřenců; byl zajištěn a odveden do podpalubí.

Velení na lodi se ujmul znovu dřívější velitel „St. Georgu“, fregatní kapitán Hubert von Schneibenheim. Jeho prvním činem bylo, že vyzval mužstvo, aby zachovalo klid, podřídlilo se disciplíně a nastoupilo normální službu. Ujistil všechny, že se nikomu nic nestane.

Dalším opatřením nového velitele bylo, že oznámil světlometem německým ponorkám, kterým vykukovaly z moře už jen periskopy, že vzbouřené mužstvo lodi kapitulovalo. Mezitím se přibližoval k „St. Georgu“ parní člun s důstojníky, vyslaný velitelstvím tří bitevních lodí. Přijížděl velmi opatrně, neboť s hlavního stěžně admirálské lodi vlála dosud rudá vlajka. Tato opatrnost i celá válečná výzbroj důstojníků byla však už zbytečná. Na všech lodích vzbouřenců byli již pány důstojníci. V malé chvíli byly sejmuty i rudé vlajky se stožárů a na jejich místo vztyčeny válečné vlajky rakousko-uherské. Tím byla i navenek dokumentována skutečnost, že jedna z největších vzpour válečného námořnictva byla poražena a potlačena.

*

Jak proradné byly sliby důstojníků, zaručující účastníkům vzpoury beztréstnost a jakou bláhovostí bylo jim důvěřovat, 1 o se ukázalo velice brzy; neuplynula ani hodina po převzetí moci důstojníky a již byl znovu vytrouben nástup mužstva na paluby lodí.

A tu se ukázalo, že všechna slavnostní ujišťování a čestné záruky důstojníků, že pro vzpouru nebude nikdo pronásledován ani stíhán, byly prázdnými, bezcennými slovy.

Před nastoupeným mužstvem jednotlivých plavidel se objevili lodní důstojníci s narychlo sestavenými seznamy těch, kteří byli označeni za přední organizátory vzpoury a kteří během vzpoury vystupovali nejaktivněji. Provinilci byli jeden po druhém vyvoláváni a odváděni do připravených motorových člunů, střežených maďarskými vojáky. Zvláště významným jednotlivcům, z Čechů to byli především Rasch a Kreibich, byla nasazována pouta nebo jim byly alespoň svazovány ruce.

Napoprvé bylo jen z posádky „St. Georgu“ zatčeno a odvezeno 35 námořníků, z „Gáy“ šestnáct. Během dalších hodin docházelo k stále novému a novému zatýkání a odvážení dalších provinilců. V zatýkání se pokračovalo i v následujících dvou dnech, 4. a 5. února.

Celkem bylo zajištěno přes 800 námořníků. Zatčení byli odvázeni na pobřeží, odkud byli ve skupinách dopravováni do pobřežních pevností. Brzy však byly i ty největší z nich, jako Spagniola, Kobilá, Mamula a Punt d'Ostro napěchovány až k zalknutí. Poněvadž nikdo nikdy s tak hromadným zatýkáním nepočítal, byli vězni prostě nacpáni do podzemních studených a vlhkých kasemat, kde bez slamníků a příkrývek leželi jen tak na chladné betonové či cihlové podlaze. Bez jídla a z počátku i bez vody byli tu ponecháni tři dny. Teprve potom byli postupně odvázeni do koncentračního tábora v Kotoru, který byl pro ně uvolněn.

Sláva jejich vzpoury a hrdinského boje vyvolala ohromnou vlnu solidarity mezi obyvatelstvem Boky. Zatčení námořníci byli při svém převážení zahrnováni dary potravin a cigaret. V očích chudého dalmatského lidu, i když poražení, byli vítězi. Byli to stateční bojovníci, kteří se odvážili vzdorovat zdánlivě neotřesitelné a staletou existencí upevněné moci rakouské monarchie.

Prostí obyvatelé pobřeží chápali, že tito stateční muži nasadili vše, i své životy, za svou i jejich svobodu, za to, aby je zbavili nesnesitelného utrpení války a tisíckrát prokleté rakouské tyranie.

VIII. HABSBURSKÁ MONARCHIE ÚČTUJE S POVSTALCI (Stanný soud)

Páni ve Vídni si oddechli. Vzpoua, nebezpečná a rozsáhlá vzpoura válečného námořnictva, která, kdyby se byla rozšířila, mohla mít pro Rakousko-Uhersko nedozírné následky, byla zlomena. Politicky málo vyspělí námořníci, vedení spíše citem a vírou ve spravedlnost své věci než rozumem a zkušenostmi, dopustili se při organizaci povstání řady chyb, a proto podlehli. Boka Kotorská se nestala rakouským Kronštadtem.

Imperialističtí vládcové Rakousko-Uherska, sídlící v palácích nad Dunajem a mající v rukou moc a tím i právo, rozhodli se krutě ztrestat drzost rebelantských námořníků. Za strach, který jim nahnalo námořnické povstání v Boce, za neslýchanou opovážlivost, s kterou vztyčili na stožárech válečných lodí jeho Veličenstva, rakouského císaře, nenáviděnou rudou vlajku revoluce, za pokoření aristokratů v uniformách lodních důstojníků - za to vše bylo třeba se pomstít. A nejen to. Vídeňští páni považovali za svou povinnost vymýtit tvrdou trestající rukou až do kořenů jedovaté revoluční bylí z námořnických řad. Námořnické povstalce měl zasáhnout tak odstrašující trest, aby na příště odpadla chuť každému, kdo by v Rakousku chtěl podnítit podobné vzpoury a rebelie.

Hned 3. února večer vydala vojenská kancelář rakouského císaře výnos, kterým byla veškerá pravomoc k stíhání účastníků vzpoury v Boce Kotorské přenesena na velitele válečného přístavu v Kotoru. Zároveň byl zmocněn vyhlásit stanné právo a byla mu dána i pravomoc potvrzovat s konečnou platností rozsudky stanného soudu.

Pátého února jmenoval velitel kotorského přístavu stanný soud: pět spolehlivých důstojníků v čele s předsedou v hodnosti majora: Byli to: major Eugen Ehrenhofer, hejtmani V. Henge a Dr K. Stark, nadporučík Nowak a poručíci Dr Lenke a Dr Frankl. Zapisovatelem byl Dr Menkes. Pět lidí s pozlacenými prýmký na ramenou a čepicích tím dostalo právo rozhodovat o životě a smrti všech, kdož jim budou předvedeni k potrestání.

Současně začal i výběr obětí, které měly být postaveny před stanný soud. Náhodně, jen podle udání jednotlivých důstojníků, byl vybrán z 800 zatčených každý dvacátý, celkem 40 námořníků a nižších poddůstojníků. Nebyl-li po ruce zrovna ten, kterého volali, našel se jiný, jímž byl doplněn žádaný počet. Později, po skončení stanného soudu, přiznali von Gusseck i velící generál von Sarkotič ve svých služebních hlášeních vyšším velitelům z 10. a 14. února, že vinou důstojníků trpěl výběr hlavních vinníků před stanný soud podstatnými nedostatky.

Značná část, téměř čtvrtina, obžalovaných byla z lodi „St. Georg“. Ale i ostatní plavidla, i ta, která již 2. února opustila vzpouru a odplula do risanské zátoky, byla zde čteně zastoupena. Zajímavé bylo národnostní rozdělení obžalovaných námořníků. Polovina byli Jugoslávci, z toho většina Chorvatů. Čechů bylo sedm, právě tolik jako Italů; tři rakouští Němci a dva Poláci. Prvním z Čechů byl vůdce vzpoury, František Rasch, dále zde byli Pražáci Rudolf Kreibich a Josef Kříž, Karel Salač z Mladé Boleslavi, Alois Machuta z Kladna, Josef Veselý z Přeštic a Viktor Vidlák z Třebíče.

Všem čtyřiceti námořníkům, stíhaným pro zločin vzpoury, byli přiděleni z úřední moci čtyři důstojníci - juristé jako obhájci. Byli to nadporučíci Furst, Giorgievič, Mohr a

Secco. Každý z nich si vzal na starost deset obžalovaných, které si mezi sebou rozdělili podle národnosti a znalostí řečí. Hovořit s nimi směli až těsně před zahájením soudního přelíčení: každý z obhájců na to dostal „plných“ patnáct minut. Za čtvrt hodiny se měl seznámit s podstatou trestných činů každého z deseti obviněných ze vzpoury a poradit jim, jak se hájit! Jiného materiálu obhájci neměli, neboť stanný soud jedná bez písemné žaloby. Co mohli udělat pro obžalované, i kdyby byli chtěli? Nic, nebo téměř nic.

Stíhaným byl dán ještě jeden, pátý obhájce, civilista, Dr Alexander Mitrovič, advokát z přístavního města Erzeg Novi. Jmenovaný se však po čtyři dny marně namáhal, aby se nějak dostal k soudnímu přelíčení do Kotoru. Nakonec se tam přece jen třetí den procesu objevil - ovšem až na samý konec líčení - 12 hodin před vynesením rozsudku.

Dne 8. února v osm hodin ráno počalo před stanným soudem v Kotoru projednávání obžaloby proti 40 obžalovaným.

V ponuré místnosti, kde se líčení konalo, bylo naprosté ticho. Hned v první minutě vstoupil do soudní síně posel velitele válečného přístavu, von Gussecka, a šeptem oznámil předsedovi soudu obsah rozkazu z Vídně: Přes značný počet obžalovaných a nehledě na počet svědků, musí být soudní řízení do tří dnů bezpodmínečně skončeno a vynesena rozsudek. Později bylo členům soudu dáno soukromě na vědomí, že nebude-li tento termín dodržen, musí počítat s císařskou nemilostí a jejími důsledky.

Za takových podmínek a pod takovým tlakem vyšších vládních orgánů bylo zahájeno přelíčení, jež mělo rozhodnout o životě či smrti čtyř desítek čestných a statečných lidí, kteří měli odvahu vzepřít se tyranii nadutých důstojníků a žádat spravedlnost a mír.

Po přečtení jmen obžalovaných počalo vlastní jednání soudu výsledkem prvního z obviněných, Františka Rasche. Žaloba ho označila za hlavního původce a vůdce vzpoury, proti němu svědčili všichni důstojníci - a obviněný, k údivu soudců-se ani nevymlouval ani nepopíral. Hrdě se hlásil k svým činům, odmítal jen nepravdu a lež, vznesenou proti němu žalobou. Tak jako byl Rasch hrdinou povstání, stal se i hrdinou soudního líčení.

Již před zahájením přelíčení řekl svému obhájci jasně a nepokrytě :

„Nemám, co bych uvedl na svoji obhajobu a co by mi mohlo sloužit jako polehčující okolnost. Ano, učinil jsem to, z čeho mne obviňují a nelituji toho. Vím, že mne to bude stát život, ale umřu alespoň za svou a ne za cizí věc.“

Na dotaz předsedy soudu přiznal otevřeně, že přišel sice na palubu „St. Georgu“ až po vypuknutí vzpoury, že se však bez váhání na přání mužstva stal předsedou námořnické rady lodi a tím i jejím velitelem. Bez váhání také přiznal, že opustil svou baterii v Kumboru bez svolení svého nadřízeného velitele.

Stručnými slovy vysvětlil svá jednání se zástupcem velitele přístavu a viceadmirálem Hansou. Svůj postup zdůvodnil jako samozřejmou povinnost, vyplývající z jeho přesvědčení a pocitu solidarity se svými kamarády.

Na dotaz soudu, zda svých činů lituje, odpověděl hrdě a jasně:

„Bojoval jsem za ideu a tato ideu se jmenuje mír. A za ni i umřu.“

Jednal jsem tak, jak jsem jednat musil. Kdybych přišel znovu do podobných okolností, jednal bych zase tak.“

Statečné vystoupení soudruha Rasche před stanným soudem působilo na všechny přítomné i na soud hlubokým dojmem. Všichni cítili, jak veliký byl rozdíl mezi hrdinským jednáním tohoto prostého českého námořního poddůstojníka, nebojícího se smrti a zbabělostí lodních důstojníků - většinou šlechticů - v době vzpoury.

Po skončení výslechu Františka Rasche počal rychlý, běhu o závod se podobající kaleidoskop výslechů jednotlivých obžalovaných. Podle plánu chtěl soud do večera prvního dne skončit výslech všech obviněných. A také se mu to za tohoto způsobu vyslychání podařilo.

K dramatičtějšímu průběhu soudního přelíčení došlo při zjišťování viny Chorvata Antona Grabara, obviněného, že ranou z pušky těžce zranil kapitána von Zipperera. Grabar přísahal, že nejen nestřelil na Zipperera, ale že vůbec nestřílel. Obžaloba však nadále zůstala při svém obvinění, podepřeném falešnou výpovědí důstojnických svědků.

Podobně byl obviněn další Chorvat, Jerko Sisgorič, že střelou z pušky zranil důstojníka Maiera: přes všechno popírání i na něm zůstalo toto obvinění, které jej nakonec stálo život.

Právě tak jako Rasch, choval se statečně před soudem i chorvatský námořník z „Gay“, Mate Berničević. Nezapíral, že střelbou z děla přinutil prchající torpedoborec „Csepel“ k návratu a připojení se ke vzpouře. To a skutečnost, že byl duší vzpoury druhé nejrevolučnější lodi v zálivu, „Gay“, zpečetilo i jeho osud.

Výpovědi většiny obžalovaných byly však kusé a nepřinesly mnoho jasná do celé záležitosti. Obvinění námořníci byli dostatečně chytří, aby vyvrátili nedostatečná a nedokázaná tvrzení žaloby o jejich účasti ve vzpouře a nepřitížili při tom svým kamarádům. U značné části stíhaných se pak jasně prokázalo, že jejich úloha ve vzpouře byla více než minimální a že jejich postavení před stanným soudem jako hlavních vinníků byl vyložený omyl.

Zato většina výpovědí obviněných byla jedinou obžalobou nelidského režimu, vládnoucího u rakouského válečného námořnictva. Obžalobou tak pádnou a průkaznou, že sám velitel válečného přístavu v Kotoru, von Gusseck, když dne 12. února 1918 podával z úřední povinnosti tajnou zprávu o příčinách vzpoury v Boce Kotorské, musil přiznat:

Hlavní příčiny vzpoury námořníků jsou:

- a) úplné zanedbání mužstva důstojníky;
- b) špatná strava mužstva, luxusní strava důstojníků;
- c) poškozování mužstva předáváním potravin, které mu náležely, do důstojnických kuchyní a rodinám důstojníků;
- d) nedostatečný oděv;
- e) málo dovolených, většina mužstva je již šest až osm let ve službě; rodiny námořníků trpěly nedostatkem;
- f) drakonické tresty za sebemenší přestupky;
- g) nemožnost podávat žádosti, žádné právo na stížnosti.

Toto hlášení vysokého rakouského důstojníka, majícího jistě málo důvodů k tomu, aby chování svých kolegů líčil v temnějším barvách než skutečně byly, mluví velmi jasně a dokresluje výpovědi obžalovaných.

Z českých námořníků to byli zejména Rudolf Kreibich a Josef Kříž, kteří při svém výslechu přibíjeli na pranýř bez-citnost a krutost lodních důstojníků a nesnesitelné poměry, které nutně vyvolávaly v mužstvu vření, jež nakonec přešlo v aktivní odpor a vzpouru. Vyslychání námořníci se tak z obviněných stávali žalobci.

Stanný soud však jako by neslyšel a neviděl. Pro něho obžalovaní zůstávali vzbouřenci a tím i zločinci, a nebral ani v nejmenším zřetel na to, jaké okolnosti tuto jejich vzpouru vyvolaly.

Teprve pozdě v noci skončil první den zasedání stanného soudu.

Druhý den ráno počalo soudní líčení výsledkem svědků. Obhajoba jich navrhla skoro osmdesát, soud jejich výslech však do jednoho zamítl. Připuštění byli pouze svědci, které doporučil státní žalobce. Šlo vesměs o důstojníky, lodní kapitány, poručíky a nadporučíky, všechny ty hrdiny v uvozovkách, kteří se v době vzpoury chovali jako zbabělci. A čím zbaběleji se chovali jednotliví důstojníci za vzpoury, tím povýšeněji vystupovali nyní před soudem. Ve svých výpovědích líčili povstalce jako zločineckou bandu zaprodanců cizích mocností a velezrádců. Aby nějak ospravedlnili to, že se při svém odzbrojování nepostavili na odpor, mluvili o námořnících jako o hordě ničemů, schopných všeho. Z výpovědí jednotlivých důstojníků však, byť i nechtě a náhodou, vyplynula přece jen skutečnost, že jak během odzbrojování, tak i v době jejich třídního vězení nebyl nikdo z nich ani ztýrán nebo insultován, ba ani slovy urážen. Ukázalo se, že se vzbouření námořníci chovali ke svým bývalým tyranům, s nimiž měli k vyrovnání mnoho účtů, vpravdě velkoryse.

Viceadmirál Hansa udal jako svědek do protokolu, že „Komandant Rasch“ (jak jej ironicky označil) vyhrožoval, že dá rozstřílet lodními děly nádraží v Erzeg Novi a Zeleníce. Na dotaz soudruh Rasch bez váhání potvrdil, že takový rozkaz skutečně vydal, a to pro případ, že by vzbouřené loďstvo bylo ostřelováno z pobřežních pevnůstek, nebo kdyby byl učiněn pokus použít železnice k dopravě pěších posil, určených ke zdolání vzpoury, šlo tedy výhradně o eventuální, obranné opatření se strany vzbouřených námořníků.

Další důstojníci vypovídali proti Raschovi, že se jej zranění obou velitelů, von Zipperera a Maiera, nijak nedotklo, neboť prý při hlášení o jejich postřelení zcela klidně prohlásil, „že se dosud ještě žádná revoluce neobešla bez krveprolití“.

Zvláště přitížily výpovědi důstojníků obžalovaným Antonu Grabarovi a Jerko Sisgoričovi. Fregatní kapitán Leopold von Huber, poručík Gustav Schweyer a další důstojníci prohlásili ve svých výpovědích, že viděli jak Grabar a Sisgorič stříleli z pušek na Zipperera a Maiera. Nic nepomohlo, že se Grabar znovu před soudem zapřísahal, že pušku sice měl, ale vůbec z ní nevystřelil. Pro soud dostačilo tvrzení důstojníků, které von Huber doplnil dalšími proti Grabarovi svědčícími podrobnostmi. On, Grabar, prý to byl, kdo vedl skupinu námořníků, která vnikla do důstojnické jídelny a která pak provedla odzbrojení a internaci důstojníků na „St. Georgu“. Vůči admirálovi Hansovi prý se choval velmi drze: prohlásil prý, že nyní, kdy ve válce padlo nevinně tolik tisíc lidí, málo záleží na tom, jestli tu a tam bude zastřelen také nějaký lodní důstojník. Doslova prý řekl: „Že jste admirál, je mi lhostejno. My všichni dohromady jsme lidé.“

Také několik dalších svědků, mezi nimi několik námořních poddůstojníků německé národnosti, při tížilo svými výpověďmi jak Raschovi a Berničevičovi, tak Grabarovi a Sisgoričovi. Z průběhu líčení bylo jasně vidět, že vojenský žalobce soustředil svou pozornost na několik jednotlivců ze „St. Georgu“ a „Gay“, kteří měli být stůj co stůj usvědčeni a odsouzeni.

Ke konci druhého dne podala obhajoba návrh na vyloučení jednoho z členů soudu, hejtmana Hengeho, pro jeho urážlivé výroky vůči obhájčům, kterých se během líčení i v přestávkách dopustil. Soud však tento návrh po krátké poradě zamítl.

S krátkými přestávkami bylo dlouho do noci pokračováno ve výslechu svědků, navržených obžalobou: důstojníci, vyšší i nižší poddůstojníci se střídali před soudem v rychlém tempu. Avšak daleko ne všichni, třebaž byli vyhledáni a doporučeni vojenským prokurátorem, vypovídali tak, jak si přál, totiž proti obžalovaným. Jeden z nich, vrchní strojmistr, Cech Julius Foltýn, vypovídal tak, že zástupce obžaloby navrhl jeho zatčení pro spoluvinu. Soud, ve snaze aspoň částečně vzbudit zdání objektivnosti v jednání, tento návrh zamítl.

Většina svědků však podle přání obžaloby snášela stále nový materiál, další důkazy o vině a „zločinném jednání“ obžalovaných.

Pozdě večer dal soud přečíst nařízení o vyhlášení stanného práva, vydané v březnu 1915. Toho se chopila obhajoba a pokusila se dokázat nepříslušnost stanného soudu, neboť mezi skončením vzpoury (3. února v 10 hod. dopoledne) a zahájením činnosti stanného soudu (6. února odpoledne) uplynulo více než zákonem stanovených 48 hodin. Soud však tuto námitku na přání vojenského prokurátora zamítl. Právě tak zamítl i další návrhy obhájců na výslech zraněného Zipperera a dalších osob. Jako bezvýznamnou odmítl i připomínku obhájců, že důstojníci zaručili námořníkům, kteří se podrobí, beztrestnost.

Když se obhájci ohradili proti praxi soudu, kdy za dva dny bylo vyslechnuto na 80 svědků, navržených obžalobou, ale ani jediný svědek, navržený obhajobou, vynesl soud opravdu pozoruhodné rozhodnutí:

„Stanný soud se po krátké poradě usnesl odmítnout návrhy obhajoby na další důkazy, poněvadž by tím nemohl být dodržen stanovený časový termín.“

Pro toto usnesení se věru hodí známý Havlíčkův výrok o rakouském vojenském soudu:

„Vojenský soud to je samec, soudí jen se práší, ten má všechny paragrafy v jedné patronaši.“

Tím spíše, že po vydání tohoto usnesení pokračoval soud -výslechem dalších svědků navržených obžalobou.

Obhájci, když viděli beznadějnost svého počínání, pokusili se zasáhnout jinak. JUDr A. Mitrovič poslal takřka v poslední chvíli soudního řízení jménem všech obhájců telegram kabinetní kanceláři rakouského císaře. *Žádal* v něm, aby vzhledem k zmatečnosti soudního řízení císař eventuální rozsudky smrti odmítl potvrdit a odsouzeným udělil milost.

Odpověď rakouského císaře však nepřišla. Ani před vynesemím rozsudku, ani později po jeho vykonání.

Mezitím soudní řízení skončilo. Soud se odebral k poradě a v sále nastalo hrobové ticho. Jak to skončí? - tanulo na mysli všem, zvláště pak těm, o jejichž život či smrt byl metán los.

Avšak ani pánům od soudu nebylo lehké. Jak mají soudit: přísně či mírně? Jakým rozsudkem se mají zavděčit Vídni? Doba let 1915—1916, kdy byly desítky ukrajinských sedláků v Haliči pro sebemenší projev odporu bez velkých cavyků pověšeny, tato doba dávno minula, Říjnová revoluce v Rusku přinesla nový duch, nikdo neví, co bude zítra . . . Členům soudu bylo známo, že to byl hrabě Czernin, ministr zahraničí, který žádal rychlý a přísný rozsudek v případě kotorské vzpoury. Je však přání Czerninovo také přáním císaře? A co bude s námi, jestliže se Rakousko-Uhersko, které je už pořádně rozviklané, zítra nebo pozítří položí? Čas však utíkal a nutil k jednání. Úvahy musely ustoupit. Von Gusseck se prostřednictvím kurýra již dvakrát nechal ptát, co je s rozsudkem.

Prvním rozhodnutím stanného soudu bylo: vyloučit ze stanného řízení sedmnáct obžalovaných, mezi nimiž byli i Češi Vidlák a Machuta, a předat je k potrestání řádnému vojenskému soudu.

Druhým rozhodnutím bylo vynesení rozsudku. Krvavého rozsudku, který nesměl být podle předpisů vyhlášen dříve, dokud nebude schválen příslušným vojenským činitelem a tím byl v daném případě velitel válečného přístavu, von Gusseck. Zněl vojensky pádně:

Obžalovaní František Rasch, vyšší dělostřelecký poddůstojník, Anton Grabar, námořník první třídy, Jerko Sigorič, dělostřelecký poddůstojník, všichni ze „St. Georgu“, a Mate Berničevič, dělostřelecký poddůstojník z „Gäji“, se odsuzují k

trestu smrti zastřelením. Obžalovaný Franz Beizel, dělostřelecký poddůstojník z „Gay“, se odsuzuje k desetiletému a Ludvík Sekac, námořník třetí třídy, rovněž z Gay, k pětiletému těžkému žaláři. Ostatní obžalovaní se předávají k stíhání normálnímu vojenskému soudu.

Tak zněl rozsudek, který vezl předseda stanného soudu v zapečetěné obálce 10. února parníkem do Erzeg Novi, kde se nacházel velitel válečného přístavu, von Gusseck, aby mu jej předložil k rozhodnutí. Tím že parníkem jeli i zástupci obhajoby, JUDr Mitrovič a nadporučík JUDr Ffirst. Právě tak jako obžalovaní, ani oni ještě neznali znění rozsudku: byli však připraveni zasáhnout ihned u von Gussecka ve prospěch odsouzených.

Velitel válečného přístavu nebyl naladěn ke shovívavosti. Předložený rozsudek okamžitě potvrdil a nařídil na druhý den ráno jeho provedení. Žádost obhájců, aby doporučil jejich prosbu k císaři o milost pro odsouzené k smrti, briskně odmítl slovy: „Vy jste svou povinnost, pánové, splnili. Nyní plním já svoji.“

Tím byl osud k smrti odsouzených hrdinů kotorské vzpoury zpečetěn. Nebylo pro ně žádné další naděje na vyvážnutí.

IX. POPRAVA

(11. února 1918)

Noc před popravou čtyř bojovníků, jejichž osud se měl příštího jitra naplnit, probíhala v kotorském garnisonním vězení neklidně. Ze čtyřiceti námořníků, kteří po tři dny stáli pro vzpuru před stanným soudem, nezamhouřil oka ani jediný. Zesílené stráže, patrolující na chodbách, měly pro to pochopení a umožňovaly k smrti odsouzeným, aby alespoň okénky, umístěnými nade dveřmi jednotlivých cel, mohli ještě naposledy pohovořit se svými kamarády a předat poslední vzkazy svým drahým doma.

Ze čtyř, jejichž hodiny života byly již sečteny, se nejhůře odcházelo Antonu Grabarovi. Byl z nich nejstarší, skoro pětatřicetiletý, a doma, v Parenzo, zanechával ženu a tříleté dítě. K tomu přistupovalo vědomí, že byl odsouzen za něco, co vlastně nespáchal. Všichni spolu s Grabarem cítili trpce tuto nespravedlnost. Důstojníci se prostě pomstili tomu, kdo svou břitkou řečí trefně odhaloval jejich bídáctví a zvlí. Jen proto jej všichni usvědčovali, že střílel na von Zipperera a přivodili tak jeho nespravedlivé odsouzení. Co však možno učinit, když právo i výklad spravedlnosti byly v rukou nepřátel? Zbylo jediné, poslední: po svých věrných kamarádech, Tadičovi a Uidorovi, v jejichž žilách, právě tak jako v jeho, proudila nepokojná, odbojná chorvatská krev, poslat domů poslední pozdravy, několik vzkazů a proseb. Ostatně nebylo nikterak jisté, zda i oni vyvážnou.

Ani Mate Berničevičovi, rodáku z Jesenice ve splitském okrese, kterému bylo dvacet sedm roků, i Jerko Sisgoričovi, pocházejícímu z přístavu Sibenik, teprve čtyřiaadvacetiletému, neodcházelo se lehce. Rakouská zkomírající bestie však málo dbala jejich mládí a práva žít.

Nejodhodlaněji a klidně se chystal na poslední cestu František Rasch. I jemu bylo teprve dvacet devět let a doma, v Opavě, čekali na jeho návrat matka a otec, poštovní zřízenec, a pak ještě mladší sestřička. Čekají marně - nevrátí se.

Bylo to kruté a trpké zároveň - cítil však, že to bylo i nevyhnutelné. Jako přesvědčený sociální demokrat nemohl přece jednat jinak.

Před Raschovými zraky probíhaly znovu v rychlém sledu všechny události posledních dnů, i jeho zásahy a činy. Marně hledal ve svém jednání nějakou zásadní chybu. Pravda, drobných chyb nadělali dost. Spoléhali příliš na vedení sociální demokracie ve Vídni,

očekávali odtud pomoc, která nepřišla. Pravděpodobně nedostali včas zprávu - dostali-li ji vůbec. Že by je mohli nechat na holičkách, to bylo pro Rasche nepředstavitelné. Vždyť krátce před tím vedení sociální demokracie řídilo tak mohutnou generální stávku skoro s týmiž požadavky, jaké měli i námořníci. Že to dělalo jen z donucení, to ovšem Rasch nevěděl.

Viděl, že bylo nesprávné, že zároveň s přípravou vzpoury na lodích nezajistili obdobné vystoupení posádek pobřežních pevnůstek a baterií. Poslal tam delegáty námořníků až po vypuknutí vzpoury — a zřejmě pozdě. Dne 2. února odešli na Zeleniku a Spagniolu Jarda Krčmář, Horák a Brejcha, a nevrátili se. Určitě byli zatčeni. -

Možná, že měl pravdu Sesán, který radil, aby hned první noc po vypuknutí vzpoury vypluli s celým loďstvem na širé moře. To by jim bylo získalo daleko větší volnost v jednání, v tom měl pravdu. Bylo to však správné? Vždyť námořníci chtěli bojovat za brzké uzavření míru, chtěli se co nejdříve vrátit ke svým rodinám a ne dostat se do italského zajetí. Chtěli pro své vystoupení získat další vojáky a námořníky, věřili v pomoc dělnické Vídně.

Tak úporně přemýšlel a hledal pravdu čestný člověk a hrdina František Rasch v onu noc před popravou svou a svých kamarádů. Nelitoval toho, že neodletěl jako Stonawski a Sesán do Itálie. Mohl si tím, pravda, zachránit život. Nebylo však správnější, že jako vůdce celé akce zůstal se svými kamarády, které vedl, že spolu s nimi sdílel jejich osud? Čestný člověk neopouští své dílo, věří-li v jeho spravedlnost, děj se co děj.

Mnoho myšlenek zůstalo nedomyšleno a mnoho otázek bez odpovědi, když se časně ráno ozvaly kroky, zaharašily klíče a ze čtyř věžeňských cel do blikavého světla luceren, matně ozařujících chodbu, byli vyvedeni odsouzení k smrti. Až na věžeňský dvůr je provázelo z ostatních kobek volání jejich kamarádů a pozdravy na rozloučenou. Na dvoře čekala na odsouzené zapražená kára, pokrytá plachtou. Tak vyjeli, vždy dva a dva svázáni pouty, do ulic ztichlého Kotoru, doprovázeni karavanou dalších vozidel, ve kterých seděli členové soudu, obhájci a další vojenské osoby.

Nařízením velitelství přístavu bylo obyvatelstvu Kotoru přísně zakázáno v tuto ranní dobu vycházet na ulici. Také okna všech domů musela zůstat uzavřena. Četné vojenské hlídky, procházející ulicemi, měly nakázáno dbát, aby se ani za zavřenými okny neukázala lidská tvář. Vojenští páni dobře věděli, kolik horoucích sympatií mají k smrti odsouzení vůdci námořnické vzpoury mezi slovanským obyvatelstvem Kotoru. Proto ta opatření a strach.

Svívalo, a od moře, vonícího už jarem, vál vlahý větřík. Gesta, kterou jeli, je vedla stále výš, k malé, něco přes kilometr od Kotoru vzdálené vesničce Skaljari. Přicházel den a čím výše stoupali, tím širěji se za nimi rozvířalo panorama Boky. Rasch, klidný a vyrovnaný, s rozkoší vnímal svěžest a příjemný chlad ranního vzduchu a naposledy ještě hladil očima krásu mořského zálivu, který se stal jeho osudem.

Naproti nim, od Skaljari, vítal je cypřišovým hájkem cíl jejich cesty, malý námořnický hřbitůvek. U jeho nevysoké zdi má v několika minutách skončit nedlouhá cesta jejich mladého života.

Dojeli. Shromažďují se i ostatní, členové soudu, obhájci a několik důstojníků. Na jednoho z nich se obrací František Rasch s tichým dotazem: „Z Vídně nepřišla žádná zpráva?“ Na záporný posunek tázaného jen kývá hlavou. Čekal tuto odpověď.

Ještě jednou je čten rozsudek: padají znovu jména odsouzených i neúprosný ortel: trest smrti zastřelením. Kněz, který přijel s ostatními, mumlá modlitby, nikdo si jej však nevšímá. Jeho přítomnost je tu jen výsměchem spravedlnosti.

Odsouzení jsou odváděni k hřbitovní zdi. Zde jim snímají pouta a zavazují oči. Rasch odmítá. Chce se i ve své poslední chvíli dívat svobodně do hlavní pušek, které mu a jeho kamarádům přinesou smrt.

Několik kroků před odsouzenými se řadí popravčí četa: šestnáct vojáků maďarské a rumunské národnosti. Velí jim nervosní, mladičkový důstojník. „K líci zbraň!“ - Rasch, levou ruku v kapse kabátu, volá:

„Ať žije mír! Proč jenom musí téci tolik krve . . .“

Krátký, úsečný povel a salva z pušek přerušuje Raschova slova. Jako podkosení klesají odsouzení k zemi. Padá i Rasch, kupředu, na obličej. Ale znovu se zvedá, vzpřimuje. Jeden z vojáků popravčí čety s vylekanýma očima nesnáší tento pohled, a padá v bezvědomí.

Teprve druhá salva sráží Rasche definitivně k zemi. Jsou mrtvi, on vůdce, i jeho soudruzi.

Zakrátko jen malá, nepatrná hromádka čerstvé hlíny označila místo, kde byli pochováni čtyři popravení buřiči, čtyři hrdinové námořnické vzpoury v Boce Kotorské. Jejich smrt byla součástí velkého boje proti bezpráví a tyranii, boje za mír, spravedlnost, za lepší a radostnější život všech utlačovaných a vykořisťovaných, boje, v němž jsme nakonec zvítězili. A proto i krev soudruhů Františka Rasche, Antona Grabara, Jerko Sisgoriče a Mate Berničeviče netekla nadarmo.

Na to vždy pamatovali i obyvatelé Kotoru a jeho okolí. Ctíli památku umučených hrdinů kotorské vzpoury a přes všechny tresty a zákazy vždy znovu zdobili jejich společný hrob čerstvými květy. O něco později objevil se zde prostý dřevěný kříž. Až konečně byl z popudu Čs. obce bývalých námořníků revolucionářů v Praze a za přispění města Kotoru vztyčen na hrobě kotorských hrdinů kamenný památník. Jsou na něm vyryta jejich jména a data narození i jejich hrdinské smrti.

Jejich jména neupadnou v zapomenutí. Cín, jimž se proslavili, to nedovolí. Zůstanou pro všechny časy vzorem statečnosti a obětavosti.

X. KOTORSKÝ MOMSTRE-PROCES **(Další účastníci povstání před soudem)**

I když se telegramy a radiozprávy, které ústřední námořnická rada vysílala v době vzpoury radiovou stanicí, patrně nedostaly do rukou adresátů, přesto nelze říci, že by vedení rakouské sociálně demokratické strany nebylo o vzpouře informováno. Existují naopak velmi pádné důkazy, že někteří vůdci strany, jako Otto Bauer a Karel Seitz, dostali o událostech v Boce poměrně brzo velmi podrobné zprávy.

Jedním z jejich informátorů byl sečtělý rakouský sociální demokrat, pozdější redaktor vídeňské „Arbeiter-Zeitung“, dělostřelecký poručík Julius Braunthal, který byl v době vzpoury velitelem jedné z pobřežních baterií v Boce Kotorské. Čtyři 15cm houfnice, které mu byly podřízeny, byly umístěny u vesnice Lastva, nedaleko městečka Theodo, takže, jak sám ve svých dopisech uvádí, měl s této posice celou vzbouřeneckou eskadru křížníků přímo před sebou jako na dlani.

Braunthal, který, jak z jeho informací jasně vyplývá, sympatisoval se vzpourou námořníků, sbíral všechny zprávy o průběhu vzpoury a posílal je prostřednictvím kurýra vedení strany do Vídně. Jeho posel je předával Dr Otto Bauerovi, který v té době sloužil spolu s Dr Juliem Deutschem jako důstojník v ministerstvu vojenství ve Vídni. Obsah některých těchto Braunthalových dopisů a zpráv se zachoval dodnes. V jednom z nich píše o nebezpečí, které hrozí 800 zatčeným námořníkům, a v závěru uvádí: „Pevně doufám, že učiníš vše, co je v Tvé moci, abys pomohl těmto průkopníkům boje za mír. Je však třeba jednat co nejrychleji, neboť každá ztracená hodina znamená pro stovky lidí smrtelné nebezpečí.“

Jakmile po potlačení vzpoury byl zrušen zákaz dovolených a poštovního styku, vyžádal si Braunthal několikadenní dovolenou a odjel okamžitě do Vídně, kde ještě jednou osobně podrobně informoval o všem jak Otto Bauera, tak i Karla Seitze.

Vedení sociálně demokratické strany však pro uvězněné námořníky neučinilo to nejmenší. Omezilo se jen na ubohou finanční podporu. Dali poručíku Braunthalovi při jeho návratu do Boky 5.000 K s tím, aby těchto peněz použil pro zajištění právní obhajoby uvězněných. To bylo vše. Peněžním darem se chtěli tito „soudruzi“ vykoupit ze samozřejmé povinnosti solidarity, kterou měli vůči uvězněným bojovníkům. Pánům Seitzům, Ellbogenům, Bauerům a Deutschům a jim podobným „představitelům“ dělnického hnutí šlo o jiné věci. Srostli již se šlechticko-buržoasní vládnoucí vrstvou v Rakousku, dali se od ní koupit za teplá a zajištěná místečka v ministerstvu nebo jinde a ztratili zájem o osudy řadových soudruhů - proletářů na frontě i v zázemí. Proto jim byly také krajně proti mysli všechny stávky dělníků, vzpoury vojáků a námořníků a celé mohutně narůstající protirakouské a protiválečné hnutí. Takové akce mohly jen ohrozit jejich blahobytné umístění pěkně za větrem v týlu, a proto je označovali za bláhové, neužitečné a nesmyslné. Na svou povinnost vůdců dělnické třídy - stát v čele takových revolučních vystoupení — dávno zapomněli. Druhý úkol: pomáhat pronásledovaným a pro třídní boj persekvovaným, neplnili rovněž, nebo tak činili jen tam, kde nebylo vyhnutí.

Nevyužili tribuny parlamentu, zasedajícího ve Vídni, ani svého tisku, aby alespoň v mezích daných možností zapůsobili ve prospěch uvězněných účastníků kotorské vzpoury. Tím se prakticky postavili na stranu rakousko-uherského imperialismu a jeho umlčovacích taktik. Umožnili tak vídeňské vládě skrývat před nepřátelskou cizinou i před vlastním lidem skutečný rozsah postupujícího rozkladu v armádě i v zázemí.

Téměř 800 zatčených námořníků bylo ponecháno svému osudu. Po skončení stanného soudu byli rozděleni do skupin a uvězněni v kotorských pobřežních pevnůstkách San Giovanni, San Marco, Trinita, Vermac, Kavac a dalších. Uvězněni vzbouřenci byli odvázeni do pevností za asistence několika maďarských a polských pluků pěchoty, stažených mezitím do Boky. Přes tato opatření nemohly úřady zabránit srocování domácího obyvatelstva, které s nevolí přihlíželo odvádění námořníků. Ke každé eskortě, doprovázející skupinu námořníků, se přidával lid a bouřlivě žádal, aby uvězněným byla alespoň sňata pouta. Obyvatelstvo dávalo nepokrytě najevo své sympatie k zatčeným: házelo jim potraviny a cigarety a povzbuzovalo je výkřiky a voláním. V několika případech bylo vojsko donuceno rozehnat pažbami pušek tato shromáždění, jež tvořily většinou ženy a děti.

Pravé utrpení nastalo uvězněným námořníkům až v pevnůstkách. Byli napěchováni do holých místností kasemat, které sloužily dříve za koňské stáje nebo skladiště. Dostávali tak bídnou stravu, že se z nich během několika týdnů stali úplní kostlivci: důkazem toho je, že váha většiny uvězněných za tu dobu klesla pod 50 kg. Mnozí z nich onemocněli skorbutem, jiným se následkem podvýživy otevřely na těle hnisavé rány. Velké obtíže působil i nedostatek vody, která se musela dovážet až z Kotoru a vynášet do těchto skalních pevnůstek v nádobách na zádech. Na důkladnější mytí nebylo ani pomyslení, takže všichni uvězněni byli v krátké době úplně zavšiveni.

Zvlášť nelidské bylo ubytování vyšetřovanců na pevnůstce San Marco. Do jediné klenuté místnosti bylo zde nacpáno devadesát námořníků. Vlhká síň byla úplně prázdná, jen na kamenné podlaze byla vysoká vrstva hnoje. Světlo sem vnikalo pouze dvěma úzkými střílnami v tlusté zdi. Vězni nedostali ani příkrývky ani nic jiného. Aby mohli v chladných únorových nocích usnout, museli se zahrabat do smrdutého koňského hnoje. Všech devadesát v této hnusně páchnoucí místnosti nejen žilo a spalo, ale vykonávalo i svou lidskou potřebu.

Již v prvních týdnech vyšetřovací vazby pokusili se někteří námořníci vyrvat se útekem z těchto nelidských životních podmínek. Několika málo jednotlivcům se to dokonce podařilo. Většina uprchlíků však byla chycena a podrobena drakonickým trestům bití, několikanásobnému uvázání a dočasnému nebo trvalému uvržení do želez. Tohoto týrání se používalo i při jiných přestupcích. Upadla-li jeho oběť do bezvědomí, neznamenalo to konec mučení. Byla chrstnutím vody do obličeje přiváděna znovu k vědomí a tím i k novému utrpení. Později byli všichni tak zesláblí, že na útek nebylo již ani pomyslení.

Po celou dobu věznění byli vyšetřovanci podrobováni novým a novým výslechům. Válečný soud v Kotoru připravoval se vzbouřenci podle přání Vídně velký monstre proces. Šlo mu hlavně o to, vypátrat a zjistit skutečné organizátory vzpoury, kteří nebyli odhaleni ani před stanným soudem. Vyšetřující vojenské orgány přicházely mezi uvězněné a slibovaly propuštění všem, kdo jim pomůže odhalit stopu původců povstání. Chtěli se hlavně dovědět, kde a kdy se konaly před zahájením vzpoury schůze a porady a kdo se jich zúčastňoval. Jejich námaha byla však marná. Námořníci už na lodích poznali jakou cenu mají důstojnické sliby: což jim už jednou nebyla slíbena úplná beztrestnost, jestliže se dobrovolně odřeknou vzpoury a podrobí se ultimatu? A jaké byly následky?

Ostatně převážná většina vězňů organizátory vzpoury ani neznala a pokud je znala, nebyla ochotna je zradit nenáviděným pochopům rakouského militarismu. Jisto je, že se ani jediný z vyšetřovanců nedal zlákat a žádný z nich neprozradil soudu více než bylo naprosto nutno. Pokusy otrástit vzájemnou solidaritou námořníků zůstaly bez výsledku.

V průběhu vyšetřování bylo jasně zjištěno, že značná část obžalovaných byla zatčena zcela náhodně a bezdůvodně. Proto vojenské prokuratuře nezbylo, než aby v květnu 1918 propustila pro naprostý nedostatek důkazů 300 vězňů na svobodu. Ze stejných důvodů bylo již během března a dubna osvobozeno na 100 zatčených.

Námořníci, propuštění z vazby, nebyli však vráceni na svá dřívější plavidla. Po skupinách byli posláni do nejrůznějších trestních oddílů a pracovních rot, sestavených z politicky nebo jinak pro Rakousko nespolehlivých živlů. Značná část se jich dostala k zmíněnému již trestnímu praporu na ostrovech Brioni nedaleko Póly.

Nakonec zůstalo ve vazbě 379 obžalovaných, proti nimž se pokoušel válečný soud v Kotoru zkonstruovat v horečném tempu obžalobu. Aby měl vyšetřované stále po ruce, dal je všechny převézt na starou transportní loď „Katharinu“, kotvící v Kotorském přístavu. Zde byli internováni pod přísným dohledem roty polských vojáků a podle potřeby předváděni k výslechům. Byli ubytováni v mezipalubí a v nižších lodních poschodích. Od té doby se jim vedlo poněkud lépe. Do paměti vězňů se dobře zapsal velitel tohoto strážního oddílu, nadporučík Václav Hovorka z Prahy, který činil vše, co bylo v jeho silách, aby zmírnil jejich krutý úděl.

*

Během jarních a letních měsíců pokoušeli se obhájci uvězněných námořníků zlepšit jejich krutý los. Nejaktivněji vystupoval Dr Alexander Mitrovič. V červnu 1918 se znovu obrátil jménem všech obhájců přímo na císaře se žádostí, aby stíhání obviněných bylo přerušeno až do skončení války a obžalovaní aby byli do té doby propuštěni z vazby. Avšak ani tato velmi ponížená a devotní prosba nenašla odezvu u císařského dvora. Právě tak bezvýslednými zůstaly další dopisy Dr Mitroviče, adresované předsedovi klubu sociálně demokratických poslanců ve vídeňském parlamentu, poslanci Karlu Seitzovi a dopis vrchnímu armádnímu velitelství, odeslaný v červenci do Badenu. Volání obhájců po spravedlnosti a lidskosti bylo neustále hlasem volajícího na poušti. Páni ve Vídni zůstávali slepí a hluchí. K jejich svědomí, válkou ještě více zatvrzelému,

musel promluvit hlas mocnější, hlas širokých pracujících mas. A ten se začínal projevovat stále bouřlivěji.

Nejvýrazněji se to ukázalo na manifestacích prvního května 1918. Rakouský imperialismus byl již tak slabý, že se ani nepokusil o jejich zákaz. Po prvé po čtyřech letech světové války demonstrovaly toho dne na ulicích velkoměst a průmyslových středisek Rakousko-Uherska statisícové bojové řady pracujících. Jejich mohutnost se projevila nejen v nebývalém počtu účastníků - ve Vídni demonstrovalo 120.000, v Praze 100.000 pracujících - ale především v novém revolučním duchu. K bojovým proletářským písním a dunivému kroku statisíců přibýly standarty, ukazující, že i proletariát habsburské monarchie se dokázal poučit z vítězství dělnické třídy Ruska, vedené bolševiky. Nežádal už jen osmihodinovou pracovní dobu. Chtěl více: „Všeobecné odzbrojení - všeobecný mír!“ - „Půdu rolníkům - továrny dělníkům!“ - „Sebeurčení národům!“ - Tato hesla, provolávaná davy i napsaná na standartách potvrzovala, jak hluboké stopy zanechal vítězný Říjen v myslích a tužbách milionů. Jejich revoluční, ničím nezadržitelná útočnost otřásala nejzákladnějšími pilíři, na kterých až dosud stála budova rakousko-uherského mocnářství. Nebylo zde však už ničeho, čím by se dala zastavit tato prudká povodeň revoluce.

„Pryč s válkou!“ „Za mír a svobodu!“ Takové byly všeobecné požadavky pracujícího lidu, ba téměř všeho obyvatelstva státu. Nebylo síly, která by dokázala zabránit jejich uskutečnění. Šlo už jen o to, *jak a kdy* se tak stane.

Bojové májové demonstrace měly zakrátko mohutnou odezvu v závodech, na pracovištích i ulicích měst. Stávky, stále početnější, bojovnější a urputněji vedené, byly doplňovány neskryvanou již sabotáží válečného úsilí monarchie. Množily se protihladové demonstrace žen, hromadné přepady a drancování obchodů, útoky na vyživovací a správní úřady.

Kromě určité části vládnoucích národů, Němců a Maďarů, nebylo už v monarchii nikoho, kdo by si ještě přál válečného vítězství Rakousko-Uherska.

Obdobná situace byla i v armádě. Měsíce květen a červen 1918 byly zvláště bohaté na vojenské vzpoury v nejrůznějších částech monarchie. Značný vliv na jejich rozvoj měli váleční zajatci, kteří se vrátili z revolučního Ruska a kteří byli pro zoufalý nedostatek lidského materiálu ihned znovu zařazováni do armády. Revoluční duch, přinesený z Ruska, stal se nejrozkladnějším elementem v rakouské armádě, držící se jen tak tak pohromadě. Místo posílení armády, zanesli tito navrátilci do všech vojenských jednotek odbojný revoluční duch, a tak způsobili jejich úplnou bojovou demoralisaci. V mnoha případech se stali přímými organisátory vojenských vzpour.

Větších vzbouřeneckých akcí v rakouském vojsku bylo od května do října 1918 asi čtyřicet. Dvě z nich mají již svým rozsahem zvláště velký význam pro protirakouský odboj Čechů a Slováků. Je to především vzpoura 7. střeleckého pluku v Rumburku, k níž došlo 21. května 1918. Jejím organisátorem byl plzeňský dělník, František Noha, který se rovněž vrátil jako zajatec z Ruska. Pod jeho vedením se ozbrojilo téměř tisíc vojáků tohoto pluku, většinou české národnosti, vyhnalo své důstojníky, zmocnilo se kasáren a nádraží v Rumburku a zahájilo pochod do vnitřních Čech. Rakouskému velení se podařilo zdolat tuto vzpouru jen se značnou námahou. Deset jejích vůdců - vesměs dělníků české národnosti - bylo odsouzeno k trestu smrti a popraveno.

Druhou podobnou akcí, jejíž ohlas byl mimořádný, byla bojovná vzpoura slovenských vojáků pěšího pluku č. 71 v Kragujevci v Srbsku. Došlo k ní 2. června 1918. I zde byli jejími původci bývalí zajatci, kteří se vrátili z Ruska. Sympatie k socialistické revoluci v Rusku byly u těchto vzbouřenců zvláště silné. Také tato vzpoura byla se vší brutalitou potlačena a 44 jejích organisátorů popraveno.

Ani v rakouském válečném námořnictvu nezastavilo surové zacházení s účastníky vzpoury v Boce Kotorské protirakouskou činností. Duch revolty zůstával přes všechnu persekuci a pronásledování revolučně naladěných námořníků živý a nezlomený. Nepomohlo, že vrchním velitelem všech námořních válečných sil Rakousko-Uherska se stal pozdější krvavý kat maďarské sovětské republiky, admirál Horthy. Jeho divoké řádění včetně neustálého přemísťování nespolehlivých námořníků z lodi na loď nebo na pozemní práce, vzbuzovalo jen ještě větší nenávist mužstva proti monarchistickému režimu a jeho důstojnickým pochopům.

Jen okolnost, že rakouské válečné námořní jednotky zastavily jakoukoliv bojovou činnost proti nepříteli způsobila, že námořníci nemohli projevit svůj odpor aktivněji. Proto se také nemohla v celé síle projevit jejich bojová demoralizace a rozklad.

K význačnější protirakouské akci došlo po kotorské vzpouře v květnu 1918 v Pole. Na palubě jednoho z rakouských torpedoborců sloužil zde jako námořník Čech František Kaucký z Hnidous u Kladna. Spolu se svým přítelem, Chorvatem Ljubomirem Krausem, vymysleli plán, jak se zmocnit lodi, vyrazit s ní z přístavu na širé moře a odjet do Itálie. Podařilo se jim získat pro svůj záměr většinu posádky. Nežli však mohli přejít od slov k činům, byl jejich úmysl kýmsi ze zasvěcených prozrazen důstojníkům na torpedoborci. Kaucký i Kraus byli zatčeni a postaveni jako velezrádci před mimořádným soudem. Dne n. května 1918 byli oba odsouzeni k trestu smrti a ještě týž večer na nádvoří námořnické věznice v Pole zastřeleni.

Oba se před soudem i před popravčí četou chovali klidně a zmužile.

*

Válečný soud v Kotoru zatím pracně dokončoval obžalobu proti zbývajícím 379 vzbouřencům z Boky. Začátkem září 1918 byl soudní proces zahájen. Konal se ve velké tovární hale kotorského závodu na zpracování sardinek. Na desítkách lavic v mnoha řadách za sebou sedělo téměř čtyři sta obžalovaných. Sedmičlenné soudní kolegium v čele s majorem-auditorem Dr Karlem Wolfem a také vojenský státní zástupce Dr Grunwald šije dokonale pletli: kdo si také mohl zapamatovat tolik jmen a obličejů!

Proto pro lepší orientaci dostal každý z obviněných číslo: ne podle jména, ale podle tohoto čísla byli obžalováni vyvolávání, vyslýchání atd. Dokonalý předobraz pozdějších koncentračních táborů nacistického Německa!

Obžalované hájilo 27 obhájců. Několik dní zasedal mezi nimi i Dr František Soukup z Prahy. Dlouho to ovšem - přesto, že mezi obžalovanými bylo přes 50 Čechů - nevydržel. Nechtělo se mu sedět zde, na samém konci monarchie, v době, kdy ve Vídni a v Praze dozrávaly veliké, historické události. Rakousko-uherská monarchie dodělávala. Její dny byly sečteny. Kotorský monstrózní proces se vzbouřenými námořníky, to bylo už jen chroptění dodělávající nestvůry.

Podle toho také soudní jednání vypadalo. Několik dní trval jen formální záznam nejnnutnějších osobních dat každého obžalovaného do soudního protokolu. Pak přišlo čtení protokolů z předběžného vyšetřování, trvajících po celé týdny.

Venku se zatím bořil svět. Turecko a Bulharsko byly už v agónii a také válečné mašinerie Německa a Rakouska mlely z posledního. Avšak zde, v Kotoru, jakoby toho všeho nebylo. Monotónní čtení soudních zápisů, prošpikovaných paragrafy, ustanoveními služebních řádů a trestními sankcemi, podobalo se čtení litanie nad umírajícím. Stále více lidí počínalo chápat, že tím, komu nakonec bude nutno vystrojiti pohřeb, nemůže být nikdo jiný než sám dobrou dávnou přežitý rakousko-uherský stát.

XI. KONEC PROCESU S ÚČASTNÍKY POVSTÁNÍ (Zánik rakousko-uherského válečného loďstva)

Začátkem měsíce října 1918 bylo již všem jen poněkud informovaným lidem jasno, že porážka centrálních mocností je nevyhnutelná a že spolu s ní se blíží mílovými kroky i konec války. Nejasnou zůstávala jen otázka: přežije Rakousko-Uhersko tento náraz, nebo se porážka stane i jeho hrobem?

Za takové situace bylo další pokračování v procesu s kotorskými vzbouřenci vyloženým anachronismem. Přesto nenašli vídeňští páni dost odvahy, aby proces přerušili nebo zastavili. Soud v Kotoru pokračoval.

Dne 8. října 1918 se tato skutečnost stala po prvé předmětem jednání ve vídeňském parlamentu. Toho dne zde chorvatský poslanec Dr Korošec s několika svými kolegy vnesl na předsedu vlády naléhavý dotaz, co vlastně vláda zamýšlí dělat v záležitosti čtyř set stíhaných námořníků z Boky Kotorské. Druhého dne se rakouský ministr vojenství von Gzapp pokusil vysvětlit vládní stanovisko. Snažil se vylíčit námořnické vzbouřence jako nebezpečné velezrádce, a proto prý proces proti nim nelze v zájmu státu zastavit. Tak krátkozrací byli tito páni, ačkoliv jejich vlády bylo namále.

Teprve za této situace se rakouská sociální demokracie vzchopila k činu. Dne 11. října 1918 vystoupil ve vídeňském parlamentu její představitel, poslanec Dr Schacherl, který použil materiálu o vzpouře v Boce Kotorské, dodaného již před mnoha měsíci poručíkem Braunthalem, k ostrému útoku na vládu a korunu. Většina poslanců říšského parlamentu se tak po prvé dověděla alespoň část pravdy o událostech, které se před osmi měsíci, 1. až 3. února 1918, odehrály v kotorském zálivu.

Vzhledem k dané situaci působila tato odhalení, ukazující příčiny vzpoury v pravém světle, přímo drtivě. To pochopil alespoň částečně i císařský dvůr, a ve snaze zachovat Habsburkům císařskou korunu pokusil se vytlouci z toho něco pro sebe.

Hned druhého dne, 12. října, byl k soudu do Kotoru poslán major-auditor Haněl z vojenské kanceláře císaře Karla s přesnými pokyny a úkolem ihned telegraficky podat císaři podrobnou zprávu a návrhy k řešení. Tato zpráva, předložená dne 15. října císaři, zachovala se ve vídeňském dvorním archivu. Je z ní vidět, že císař Karel bez dlouhého rozvažování návrh svého vojenského pověřence beze změny přijal a dne 18. října 1918 dal příkaz, aby další soudní stíhání 348 obžalovaných - účastníků kotorské vzpoury - bylo zastaveno. Podle tohoto rozhodnutí mělo být nadále pokračováno v trestním řízení pouze proti hlavním 31 vinníkům. Většina z nich stála již před stanným soudem. Pět z těchto jednatřiceti námořníků byli Češi: Viktor Vidlák, František Myvald, Josef Veselý, Petr Páral a Ladislav Černý.

Císař Karel tuto obsáhlou abolicí spojil s jiným historickým aktem, k němuž měla zřejmě dělat vhodné pozadí: téhož dne, 18. října 1918, vydal manifest, kterým byla rakousko-uherská monarchie proměněna ve federativní konstituční stát v čele s habsburskou dynastií. Jednotlivým národům se mělo dostat v rámci říše národnostní svobody a značné politické samostatnosti.

Tento počin byl posledním významnějším pokusem zachránit větry a bouří zmítanou loď habsburské monarchie před ztroskotáním. Bylo však již pozdě. Rozvrat rakousko-uherské-ho mocnářství dosáhl již takového stupně, že zabránit jejímu rozpadu bylo naprosto nemožné.

*

Zastavení soudního řízení proti 348 účastníkům vzpoury neznamenal ovšem ještě jejich osvobození. Dne 19. října byli převedeni na transportní loď „Spalato“ a pod vojenským dohledem převezeni do Póly. Zvěst, že byli zbaveni dalšího soudního stíhání a že mají být převezeni, se rychle rozšířila mezi obyvatelstvem Kotoru, které za vzpoury i po celou dobu věznění chovalo k nim pro jejich statečnost obdiv a bratrskou solidaritu. A tak se stal jejich odjezd manifestací mezinárodního bratrství a přímého protirakouského odboje. Znovu přšely na palubu odjíždějící lodi skrovné dárky potravin

a cigaret od chudých obyvatel kotorského pobřeží. Padaly k nohám zubožených, dojetím slzících námořníků, jako důkaz bratrské lásky a solidarity k obětem rakouské justice.

Obdobné manifestace se opakovaly při příjezdu lodi „Spalato“ do splitského přístavu. Městská rada ve Splitu předala osvobozeným námořníkům jménem obyvatelstva kromě potravin dar 10.000 K. Čtvrtinu tohoto obnosu, 2.500 K, poslali námořníci svým 31 kamarádům, kteří zůstali v Kotoru před soudem.

Příjezd lodi „Spalato“ do Póly zůstal obyvatelstvu utajen. Přivezených 348 námořníků bylo rozděleno na pracovní čety a používáno v přístavu k nakládání a vykládání uhlí nebo pro jiné těžké práce. Ti, kteří ze zdravotních důvodů nebo zásadně tuto práci odmítli, byli předáni na starý křižník „Babenberg“ a tam internováni. Této lodi, kotvící stabilně v přístavu Póla, se již delší dobu používalo jako plovoucího vězení; byli zde shromažďováni všichni národně nebo politicky nespolehliví námořníci.

Válečný soud v Kotoru pokračoval zatím ve stíhání zbývajících 31 vyhlédnutých obětí. Přes to, že počet obžalovaných se tak důkladně zmenšil, jednání stále více vážlo. Předvolávání svědci, hlavně důstojníci, se pod nejrůznějšími výmluvami nedostavovali; také proto, že značná část jich byla odvelena do Póly nebo jiných míst monarchie. Návrh soudu na přeložení dalšího soudního řízení do Póly nebo do jiného, snadněji dosažitelného místa, byl vojenskými úřady zamítnut. Soudu nezbylo než krátit si chvíli čtením protokolů. Nakonec se soud 24. října rozhodl, prý pro nemožnost předvolat další svědky, odročit soudní přelíčení na neurčito.

Tento důvod byl zřejmě jen záminkou. Hlavním motivem byly krajně neutěšené zprávy z Vídně, Sarajeva, Póly a jiných měst. Kromě toho se Kotor počal plnit vozatajstvem a vojenskými jednotkami, ustupujícími ve stále větším nepořádku z makedonské fronty. Proto považovali páni soudcové za rozumnější, ztratit se z Kotoru raději dříve než bude pozdě.

Zbývajících 31 delikventů bylo však nadále uvězněno a se smíšenými pocity čekalo, co bude dále. Konečně však i pro ně přišla hodina osvobození. Dne 29. října 1918 se objevili ve vězení jejich obhájci, aby jim oznámili radostnou zprávu, že i oni jsou svobodni. Radostné námořnické: Hip, hip, hurá! z úst posledních stíhaných vzbouřenců bylo jim odpovědí. Byl to nejen definitivní konec pronásledování, konec procesu s účastníky kotorského povstání, ale i konec Rakousko-Uherska.

Životní zkušenost poučila námořníky, že je třeba být opatrný a tak pro jistotu provedli radikální čin: všechna soudní akta o jejich procesu snesli na nádvoří, zapálili a počkali, až shoří.

Nám, historikům, ztížili tímto svým zákrokem podstatně práci. S jejich hlediska to byl ovšem čin pochopitelný.

*

Druhou starostí propuštěných námořníků, právě tak jako všech ostatních příslušníků rakousko-uherské armády a mariny, dlících v Boce, bylo dostat se co nejrychleji na sever a domů. Nebylo to však tak jednoduché. Po rozpadu jižní fronty a při celkovém rozvratu monarchie přestaly pracovat železniční i námořní spoje.

Dnem 30. října 1918 počal se konstituovat nový jugoslávský stát. Chorvatští, srbští a slovinští námořníci prosili své české kamarády, aby jim pomohli při přebírání rakousko-uherských válečných lodí do majetku jejich nové vlasti. To přirozeně čeští příslušníci rakouské mariny (a bylo jich v té době v celé Boce 11a 800) nemohli - přes všechnu touhu po vlasti - svým jugoslávským přátelům a dlouholetým spolubojovníkům odmítnout. Mimo to měli upřímnou radost, že námořní moc nenáviděného rakousko-uherského státu přechází do rukou bratrské země Srbů a Chorvatů.

Toto radostné počínání mělo však krátké trvání. V prvních listopadových dnech připluly do Boky bojové jednotky válečného námořnictva Ctyřdohody, italské, francouzské a anglické křižníky a torpedoborce. První starostí velitelů těchto spojeneckých námořních sil bylo zmocnit se všeho rakousko-uherského majetku, hlavně válečného materiálu, a z něho pak především válečných lodí. A tak, chtěj nechtěj, musili jugoslávští námořníci opustit již obsazené torpedoborce, ponorky i křižníky a předat je Angličanům, Francouzům a Italům jako válečnou kořist. Pro útěchu jim nechali tyto „spojenci“ několik málo bezvýznamných kocábek a torpédových člunů.

Za takové situace nejen přestal pro české námořníky další pobyt v Kotoru mít význam, ale litovali každé hodiny, kterou byli nuceni zde strávit déle než bylo nutno. Vyhledali si proto rychle vhodnou transportní loď - byl to soukromý dopravní parník „Fillipo Artelli“ — obsadili ji a připravili k samostatné a svépomocné výpravě na sever, do Póly, a odtud pak domů. Pro jistotu vzali na palubu také rychlopalné dělo a slušnou řádku kulometů — o puškách a pistolích ani nemluvě.

Spojeneckému velitelství námořního přístavu v Kotoru se tato „samostatná“ výprava českých námořníků na sever nějak zvlášť nelíbila, co však mělo dělat. Nakonec dalo souhlas k odplutí. Za dvě hodiny byly uhebné bunkry parníku „Fillipo Artelli“ naplněny uhlím - námořníci, celí černí, se smáli, že za celý svůj námořnický život nepracovali při dopravě uhlí na loď tak rychle jako tentokrát. A jelo se — radostně, se zpěvem a žerty - vždyť se jelo domů. Protože moře, zvláště v okolí přístavů, bylo plno volně plujících i nastražených min, bylo třeba jet opatrně a jedině ve dne. Přes to, že všichni spěchali ke svým drahým do osvobozené vlasti, neměl nikdo chuť skončit tuto možná v životě poslední cestu parníkem na dne mořském. A tak nezbylo než být trpělivý a těšit se.

Póla, největší a nejvýznamnější rakousko-uherský válečný přístav, prožívala poslední dny války v ještě větším chaosu a vzrušení než Kotor. Sem doléhaly všechny významnější události z monarchie mocněji a rychleji. Již generální stávka dělnictva českých zemí ze dne 14. října zapůsobila zde svou silou a revolučností: vždyť v řadě měst českých zemí došlo k vyhlazení samostatné Československé republiky. Rakouské a maďarské důstojnictvo, které v té době doufalo ještě v nějaký zázrak, bylo deprimováno řečí uherského ministerského předsedy, hraběte Štěpána Tiszy, pronesené v budapeštském parlamentu dne 17. října. Přiznal v ní totiž otevřeně a doslovně, že „válka je pro Rakousko-Uhersko prohrána“. Poslední ranou pro všechny monarchii věrné služebníky bylo prohlášení Dr Viktora Adlera ve vídeňském parlamentu dne 21. října, který žádal, aby vzhledem k situaci byla zřízena „demokratická Republika rakouská“.

Události posledních říjnových dnů se pak už řítily rychle jedna za druhou. Zprávy z front hlásily jen nové a stále větší porážky vojsk centrálních mocností. Jejich moc a síla se rozpadala. S ní mizela i autorita úřadů a důstojnictva. Nastával konec rakouského panství, neodvratný a ničím nezadržitelný.

Koncem října byl v Pole vytvořen „Chorvatský národní výbor“. Čím rychleji mizela rakouská moc, tím více si získával autoritu. Italské obyvatelstvo Póly však pohlíželo na tento výbor nevraživě. Zato námořníci v přístavu vítali vývoj událostí s neskrývanou radostí. Stoupenci socialismu se nebáli již zcela otevřeně přiznat své přesvědčení. S upadajícím vlivem a mocí důstojnictva stoupala jejich autorita. Málomterý z námořníků-socialistů však věděl, co počít. Čekat na pokyny z Vídně bylo beznadějně. Tam si Rennerové, Seitzové, Bauerové a Adlerové sami nevěděli rady a čekali, co řeknou vůdci buržoasie. Tak tomu bylo i v Praze a Budapešti.

Avšak příklad ruských námořníků z Kronštadu a také zkušenosti z organisování námořnických rad za vzpoury v Boce Kotorské našly zde úspěšné uplatnění. Stejně jako tomu bylo nedávno v Boce, vyhlásilo několik uvědomělých námořníků správně

heslo: Vytvořit na všech lodích námořnické rady, které by ve vhodný okamžik převzaly na jednotlivých válečných plavidlech moc do svých rukou.

Námořníci zůstávali nadále věrni svým zásadám soudržnosti a mezinárodní solidarity: už proto, že se jich převážná, a tedy rozhodující většina rekrutovala z národností v rakouské monarchii utlačovaných. Přes to na všech lodích bez výjimky dostali v námořnické radě poměrné zastoupení i němečtí a maďarští námořníci.

Dne 28. října 1918 převzaly skoro na všech válečných lodích v Pole moc námořnické rady. Jejich rozkazy se řídilo jak mužstvo, tak i důstojnictvo. Současně počaly tyto rady uplatňovat i první vytyčené požadavky: bylo zavedeno zlepšené stravování, jednotné pro mužstvo i důstojnictvo, nařízeno vydávat lepší prádlo, součásti oděvu atd. Hlavní požadavek mužstva však byl, aby ti námořníci, kteří o to žádali, mohli dne 1. listopadu bez překážek opustit svou loď a odebrat se domů.

Taková byla odpověď na císařský apel z minulého dne, ve kterém bylo slíbeno brzké uzavření míru a „statečné a věrné“ námořnictvo zapřísaháno, aby vydrželo disciplinovaně na svých místech. Námořníci měli však planého řečnění o „statečnosti a věrnosti“ dost a jejich jedinou snahou bylo dát co nejdříve vojně vale a vrátit se domů.

O dva dny později nastala v situaci námořníků v Pole nová dalekosáhlá změna. Dne 30. října 1918 daroval totiž císař Karel „velkomyslně“ celou svou válečnou námořní moc včetně pobřežních pevností nově se tvořícímu jugoslávskému národnímu státu. Pro Čechy přišla pak další radostná zpráva, že v Praze došlo k vyhlášení samostatné Československé republiky. Obě tyto zvěsti posílily jen všeobecnou touhu všech Čechů v Pole odjet co nejrychleji domů.

V Pole samé však chaos jen vzrostl. Zejména poté, když i sem v prvních listopadových dnech přijely námořní jednotky spojenců, především Italů. Angličané a Francouzi šli – zřejmě podle pokynů z vyšších míst - na ruku Italům a podporovali jejich nároky na převzetí jak lodí v přístavu, tak přístavu samotného a jeho vojenských zařízení. Chorvati, kteří na většině lodí, na četných přístavních budovách a na arsenálu vyvěsili již své vlajky, neměli chuti vzdát se získaných posic. Při tom ani jedna strana zde neměla větších ozbrojených sil, a pořádkové služby policejního charakteru se ve městě i v přístavu ujaly - ať to zní sebepodivněji - narychlo vytvořené vojenské oddíly Čechů pod vedením českých důstojníků. Ty se staraly, aby značné zásoby potravin a vojenského i civilního materiálu, které byly v Pole shromážděny, nebyly zničeny nebo rozkradeny.

Otázka moci byla v Pole ještě více zkomplikována organisovaným vystoupením italských socialistů, většinou dělníků z arsenálu, kteří vytvořili v Pole radu dělníků a vojáků a jejím jménem sejmuli s několika budov ve městě italskou vlajku nebo jinde zase jugoslávskou trikoloru a místo nich vyvěsili vlajku revolučního internacionalismu, rudý prapor. Vzhledem k těmto revolučním snahám, sehrála zde „česká pořádkumilovnost“ ve skutečnosti kontrarevoluční úlohu.

Bezvládní a nejistotě v Pole i v jejím přístavu, přeplněném vojáky a námořníky všech národností Rakousko-Uherska, učinily konec italské vojenské oddíly, narychlo přivezené a vysazené italskými válečnými loďmi. Postupně obsadily město, přístav, pevnosti, skladiště i rakouský válečný arsenál. Póla a celá Istrie se na dobu delší než čtvrt století stala součástí italského království.

Rakousko-uherské válečné loďstvo bylo rozděleno mezi spojence. Největší část z těchto asi 120 bojových plavidel dostala Itálie. Další počtem i kvalitou největší podíl získala Anglie. Jí připadl i historický křižník „St. Georg“, bývalá velitelská loď kotorské vzpoury. Na třetím místě se octla Francie a po ní participovaly na zbytku likvidované flotily další spojenecké státy včetně Rumunska, Portugalska, Řecka a jiných zemí. Mezi posledními byla i Jugoslávie: dostala, a to jako z milosti, asi tucet torpédových člunů a asi šest ponorek. Při tom byla zemí, která snad nejvíce utrpěla první světovou válkou.

A tak s rozpadem a zánikem rakousko-uherské monarchie zmizelo i její válečné loďstvo. Zpustly a rozpadly se pevnůstky a válečná přístavní zařízení na východním pobřeží Jaderského moře. Zůstali jen lidé a vzpomínky.

XII. DALŠÍ OSUDY POVSTALCŮ Z BOKY KOTORSKÉ

(Závěr)

Ve dnech 10. až 16. listopadu 1918 odjeli z Póly několika transporty domů všichni čeští námořníci a vojáci. Bylo jich nemálo - okolo 10.000. A opět spoléhali více na sebe než na kohokoliv jiného: zajistili si vlakové soupravy, lokomotivy a uhlí, své vlastní strojuvůdce a topiče. Do každého vlaku umístili pěknou řádku kulometů, stovky karabin, potřebnou municí a ruční granáty. Zásobili se proviantem, hlavně masovými konservami, kterých bylo ve skladištích v Pole ještě velké množství, jako by rakouská vojenská správa počítala, že bude válčit ještě několik let!

Bylo třeba myslet na všechno: že se rakouské úřady pokusí vzít jim zbraně i potraviny, vagóny i lokomotivy, zbavit je výzbroje a výstroje a poslat je obrané a hladové domů, do Čech a na Moravu, třeba pěšky. Takové pokusy se vskutku děly. Nejednou bylo třeba poukázat na sílu zbraní, když na některém ze štýrských či rakouských nádraží neměl pan přednosta nebo vojenský náčelník dost pochopení pro potřeby českých transportů, anebo když nechtěl dát uhlí či jinou lokomotivu, nebo když je nechával příliš dlouho stát na některé z vedlejších kolejí. S kulometem na tendru lokomotivy a pistolí za pasem se vyjednávalo daleko úspěšněji a hlavně rychleji.

A o to šlo: nečekat dlouhé hodiny nebo i dny na zastrčených stanicích, zatím co vlaky se štáby a všelijakou rakušáckou verbeží měly stále ještě jaksi ze setrvačnosti přednost. Vzhledem k poměrům jelo se celkem dost rychle. Zatím co jednotlivci se trmáceli z italské fronty domů deset i čtrnáct dní, uviděli naši námořníci Prahu za tři, nejdéle za čtyři dny po opuštění Jadranu. Přitom pro různé obavy nebyly jejich transporty puštěny přes Vídeň, ale musely jet zastrčenými, vedlejšími tratěmi.

V Praze je nevítal nikdo; ani o to nestáli. Už od hranic se z každého transportu odpoutala polovina lidí a odbočujíc na různých stanicích vpravo či vlevo od hlavní trati, spěchala domů. Na pražském nádraží odevzdali zbraně, zbývajících konserv se ujalo „České srdce“, vlaku a lokomotivy železničáři a námořníci upalovali každý za stejným cílem: snažili se, aby byli co nejdříve u svých nejdražších.

Část těch nejmladších musela ovšem zůstat na vojně. Tvořila základ nově zřizované branné moci Československé republiky. Mnozí z námořníků, uchvácení sladkou vidinou vlastního státu, o jehož sociálně spravedlivém uspořádání byli se všech stran ujišťováni, neváhali se přihlásit jako dobrovolníci do vojenských jednotek, určených k obsazování Slovenska. Oddíly českých námořníků pomáhaly tak v prosinci 1918 obsazovat Trenčín, Piešťany, Hlohovec, Košice a jiná slovenská města. Starší se vraceli ke svému původnímu povolání a hledali práci. Národní svoboda znamenala sice radostný pokrok, ale chleba nedala. Pro většinu demobilisovaných námořníků a vojáků nastával starý zápas o existenci, třídním bojem provázený zápas o život.

*

Na zásluhy vojáků, a zvláště námořníků, v domácím proti-rakouském odboji nikdo nevzpomněl. Uměle vytvářená legenda o hrdinech zahraničního odboje - legionářích - zastiňovala skutečné hrdinství těch, kteří bojovali proti rakouskému despotismu doma. Vůdcové zahraničního odboje, Masaryk, Beneš, Štefánik a jejich spolupracovníci spolu s americkým prezidentem Wilsonem byli prohlašováni za jediné osvoboditele národa. Jim se dostávalo velkolepých poct a nejvyšších úřadů. O nich se psaly oslavné básně,

články do čítanek, knihy a romány tak, jak to nejlépe odpovídalo potřebám české buržoasie.

Mohli čeští kapitalisté, vládnoucí třída v nově budovaném československém státě, připustit, že nikoli legie, nýbrž domácí odboj byl rozhodující silou při rozvrácení a zničení rakousko-uherské monarchie? Mohli přiznat, že lednová generální stávka roku 1918 v Rakousko-Uhersku, právě tak jako desítky dílčích stávek, protihladových bouří a demonstrací doma, ve vlasti, byly stokrát účinnějšími ranami, podemílajícími existenci Rakousko-Uherska, než všechny legionářské činy dohromady?

Boj tří pluků ruských legií proti jedné divisi rakouské armády u Zborova, boj trvající jediný den, s hlediska čtyřleté války nepatrná válečná epizoda, byl vydáván div ne za poslední hřebík do rakve habsburské říše. Zato o vnitřních vzpouřích v rakouské armádě se takřka nemluvilo. Každému soudnému člověku je však jasné, že kterákoliv z 38 větších vojenských vzpour, k nimž došlo v Rakousko-Uhersku v roce 1918, oťásla vojenskou mocí monarchie aspoň tolik, jako boj u Zborova. Tak mohutná protiválečná vystoupení českých a slovenských vojáků, k jakým došlo v Rumburku a Kragujevci, úředně sice tajená, ale ústním podáním rychle rozšiřovaná měla za následek rozklad bojové morálky celých divisí a široce ovlivňovala a posilovala rozpad rakouské vládní moci.

Dalekosáhlý a dosud nedoceněný význam měla pak vzpoura 40 válečných lodí s 6.000 námořníků v Boce Kotorské. Morální dosah tohoto povstání nejen na obyvatelstvo jaderského pří-moří, ale na celou říši i na bojovou odolnost důstojníků a velitelských štábů, byl nedozrnný. Nedá se srovnávat se šarvátkami českých zahraničních oddílů v Itálii a Francii (ruské legie v roce 1918 byly z protirakouského boje vyřazeny). Byla to rozsáhlá revoluční akce, organisovaná zdola.

Tuto pravdě odpovídající skutečnost česká buržoasie však připustit nemohla, neboť by tím musela přiznat, že to nebyl vojenský nápor armád západních velmocí, nýbrž revoluční nástup lidu, vyvolaný Velkou říjnovou socialistickou revolucí v Rakousko-Uhersku a Německu, kdo způsobil porážku centrálních mocností a rozpad Rakousko-Uherska. To říci znamenalo popřít nebo alespoň podstatně zmenšit vojenské zásluhy dohodových armád, tedy i čs. legií. Dále to znamenalo po pravdě vysoko vyzvednout význam Říjnové revoluce v Rusku. Obojí však nechtěla a pro své třídní zájmy ani nemohla česká buržoasie připustit. Tím by si byla podkopala svou vlastní moc a svou zahraniční orientaci na západní velmoci.

Jedině proto zůstala všechna sláva našeho národního osvobození legiím, Wilsonovi, Masarykovi a ostatním. Na statečné námořníky z Póly, Terstu, Boky Kotorské, na naše vojáky z Rumburku a Kragujevce se záměrně zapomínalo. Nebylo vhodné je oslavovat. Legionáři si vytvořili velkolepou, státem bohatě podporovanou organizaci. Získali mnoho výhod, hmotných i morálních. Se všech stran dopadalo na ně slunce slávy. Měli přednost při obsazování míst ve státním aparátu a v armádě. Měli svou banku, své časopisy, stavební družstva atd. atd. „Legionářská léta" se jim do pense započítávají dodnes trojnásobně. Každý z nich dostal finanční náhradu za „ztráty" utrpené v „boji za vlast".

A naši slavní námořníci z Boky Kotorské a Póly? Naši vojáci z Rumburku, Kragujevce a ostatních vzpour? Ti zůstali v pozadí, zapomenuti. „Legionářská léta" ani měsíce ztrávené ve vězení jim nikdo nezapočítal. Jen tu a tam, když už nebylo vyhnutí, dostalo se jim skromného uznání. Námořník Koucký má na svém rodném domku v Hnidousích u Kladna desku, a to jen z popudu a za peníze českých námořníků. Františku Raschovi staví rodné město Přerov pomník teprve nyní.

*

Teprve v roce 1923 si čeští námořníci, účastníci událostí v Boce a Pole, z vlastní iniciativy vytvořili spolek „Čs. obec bývalých námořníků-revolucionářů". Jednu dobu vydávali i vlastní časopis „Moře Slovanům". V třicátých letech, a zvláště pak za okupace, vzala za své i všechna tato drobná činnost. Zbyla jen malá společnost námořníků, která se dodnes alespoň jednou za měsíc schází v pražské restauraci „U Medvídků". Rádi zavzpomínají na své revoluční činy, na bouřlivácká léta a protirakouský odboj, i když od těch dob uplynulo již čtyřicet let, a nejmladšímu z nich je už dnes přes šedesát.

Ze sedmi Čechů, kteří stáli tehdy v Kotoru spolu s Františkem Raschem před stanným soudem, žije ještě v Praze-Libni bývalý topič ze „St. Georgu" Josef Kříž a v Kladně bývalý telegrafista Alois Machuta. Z ostatních, kteří měli značný podíl na vzpouře anebo byli pro ni stíháni, je zde především Tom Nitka ze „St. Georgu". Slouží dosud na hlavní poště v Praze, v Jindřišské ulici a živě si vzpomíná na ony hrdinské události. Jemu děkuje autor této knížky za mnohou podrobnost. Popovídat byste si mohli i se stále jako rtuť živým Frantou Vlčkem z Kladna, námořníkem z křižníku „Kronprinz Rudolf", s Josefem Dědem z křižníku „Karl VI.", s Jaroslavem Krčmářem z Plzně, s Karlem Salačem z Zelíz u Liběchova, s Vošmíkem a Štursou z Prahy a s mnoha jinými. I v Přerově žije mnoho bývalých námořníků-rebelantů. Je mezi nimi i Richard Karafiát, stíhaný pro pokus o vzpouru v Pole, kde sloužil na bitevní lodi „Habsburk". Tak by jich bylo možno uvést ještě dvě tři desítky a možná i více. Jsou všichni už staří, dávno se smířili s tím, že se na ně zapomnělo a stále ještě zapomíná. Vždyť i tato knížka je vlastně první větší prací v češtině, která popisuje podrobněji hrdinský odboj našich námořníků proti habsburské monarchii, zejména pak vzpouru v Boce Kotorské.

Na závěr poslední kapitoly zůstává odpovědět na několik otázek. Především na hlavní: Proč mohutná vzpoura kotorských námořníků byla tak snadno a poměrně rychle poražena. Proč - přes svůj veliký rozsah a poměrně hladký a úspěšný začátek - nedosáhla větších úspěchů a nezasadila rakouské monarchii citelnější ránu. Jaké byly příčiny, že tak početný vojenský kolektiv o několika tisících vyškolených a dokonale vyzbrojených mužů, s celkem uspokojivým a autority požívajícím vedením, díky svým lodím dokonale pohyblivý a tudíž ve své taktice málo omezený, se tak snadno vzdal, ustoupil, podlehl?

Situace, v níž se nalézalo rakousko-uherské válečné loďstvo v Boce v únoru 1918, poskytovala všechny objektivní podmínky pro vznik a provedení úspěšného protirakouského povstání. Umístění eskadry na samém konci monarchie, ve výhodné strategické pozici v zálivu, kde nebylo větších, protirevolučně naladěných vojenských sil, kde samo loďstvo bylo hlavní vojenskou mocí, mělo nesmírné výhody. Masa námořníků byla naladěna jednoznačně revolučně. To ostatně dokázal i hladký průběh prvních hodin vzpoury, poměrně snadné přebrání moci a zneškodnění důstojníků na jednotlivých plavidlech.

Subjektivní činitel, připravující a řídicí povstání, nebyl však na výši. Tajný revoluční výbor, skutečný organisátor vzpoury, byl izolovaným revolučním centrem, za nímž nestála žádná politická síla. Nebylo zde revoluční, cílevědomé organisace - strany, jako představitelky jediné v té době revoluční třídy, třídy dělnické. Nebylo strany, která by systematicky a plánovitě řídila povstání námořníků a koordinovala je s ostatním revolučním bojem vojska a proletariátu, jako tomu bylo na příklad v Kronštadu. Taková strana tehdy v Rakousko-Uhersku neexistovala.

Isolovanost námořnického povstání, přes úctyhodný počet lodí i mužstva, získaných pro vzpouru, projevila se hlavně v tom, že včas a předem nebylo zajištěno solidární vystoupení druhé nejdůležitější vojenské moci v zálivu, pevnostního dělo-střelectva.

Mimo to bylo třeba navázat styky i s jednotkami pozemního vojska, nacházejícího se v nejbližším okolí Boky.

Druhým největším, ba rozhodujícím nedostatkem byla izolovanost vzpoury od protirakousky smýšlejícího obyvatelstva pobřeží Boky; spolupráce se stávkujícími dělníky, byť i nevelkých arsenálů v Gjenoviči a Theodo, s železničáři v Erzeg Novi a Zelenice, s přístavními a ostatními dělníky v Porto Rose, Erzeg Novi, Risanu a Kotoru, měla být páteří vystoupení a jeho dalšího rozvoje.

To byly hlavní nedostatky politického charakteru, nemluvě již o neodůvodněných nadějích na zásah poslanců protivládní opozice ve Vídni.

Četné vážné nedostatky měla vzpoura i po stránce vojenské. Nemůže být sporu, že samo převzetí moci na lodích bylo promyšleno a organizováno dobře. Vhodně byla volena doba k zahájení vzpoury. Také okamžité zvolení námořnických rad, jako nových představitelů moci, zvolení ústřední rady námořníků, jako nejvyšší autority povstání, to vše byla opatření revoluční, naprosto správná. Tím se však nemohla a nesměla vyčerpat aktivita povstalců. Nestačilo sepsat a vytyčit požadavky, a čekat na jejich splnění.

Když Marx a Lenin hovořili o ozbrojeném povstání, nazývali je uměním a poukazovali na hlavní zásady, bez jejichž splnění nelze počítat s vítězstvím. I když klasikové marxismu-leninismu měli na mysli všeobecné ozbrojené povstání lidu, usilující o svržení vládní moci vůbec, platí jejich zásady i pro ozbrojené povstání dílčího charakteru.

Jde především o tyto tři zásady:

- a) Nikdy si *nezahrávej* s povstáním, avšak když už s ním začínáš, dobře si pamatuj, že je musíš **dovést do konce**.
- b) Jestliže povstání už začalo, musíš jednat s největší **rozhodností a bezpodmínečně, stůj co stůj, přejít do útoku**. „Obrana je smrt ozbrojeného povstání.“
- c) Musíš *denně* (jde-li o jedno město, lze říci: každou hodinu) dobývat aspoň malých úspěchů a stůj co stůj si udržet „*morální převahu*“.*

Co tedy ve světle těchto pokynů - měla dělat ústřední námořnická rada, aby svému vystoupení zajistila úspěch, aby si při nejmenším vynutila na nejvyšších vojenských místech ochotu k jednání o svých požadavcích?'

V první řadě si měla podřídit všechna plavidla v Boce, včetně německých ponorek i odbojné „Novary“.

Pomocí námořnických oddílů a za podpory lodí měla se najednou, nebo aspoň postupně, zmocnit všech pobřežních pevnůstek a baterií a podřídit je svému velení. Totéž bylo třeba učinit ve všech přístavech.

*) Viz Lenin, Spisy, sv. 26, str. 171 (čes. vyd. 1956).

Bylo třeba obsadit všechny radiové, telegrafní a telefonní spoje, dát je do služeb agitace a propagandy a zahájit přímé vyjednávání s vyšším velitelstvím. Všechny rozmnožovací prostředky měly tisknout informační a bojové výzvy a letáky, které by hydroplány, motoroky a motorové čluny, kurýři a agitátoři rozšiřovaly do blízkého i vzdáleného okolí.

Bylo třeba ozbrojit všechny přístavní dělníky a stávkující z arsenálu, získávat pro vzpouru další pozemní jednotky a s jejich pomocí rozšiřovat svůj vliv a svou moc jak podél pobřeží, tak i do vnitrozemí.

Vhodným přemístěním průjezdů minových polí, které znali jen lodivodi, měla zajistit nepřístupnost Boky z moře, a tím proměnit celý válečný přístav v těžko zranitelnou pevnost.

Je pravděpodobné, že některá tato opatření by se bylo podařilo provést jen částečně. Ale tak by ústřední námořnická rada měla zcela jiné posice, než do jaké ji přivedla vlastní pasivita a nepřátelská agitace volně se pohybujících důstojníků, která začala nahlodávat jednotu a odhodlanost námořníků.

Ústřední námořnická rada neměla však zkušenosti a dostatečné politické znalosti. Vycházela ze zcela jiných předpokladů a sledovala podstatně jiné cíle, než jak je, jako žádoucí, vidíme dnes my. Počítala s tím, že povstání námořníků, které organizuje, je jen dílčím vystoupením celkového protirakouského revolučního nástupu. Nenadálá se, že kotorská vzpoura je a zůstane osamocenou akcí, kterou přirozeně bylo proto možno snáze a rychleji zlomit.

Přesto vzpoura kotorských námořníků zůstane zapsána jako hrdinský slavný čin v dějinách nesmiřitelného boje utlačovaných proti tyranům. Svým průběhem stala se významnou součástí staletého zápasu jižních i severních Slovanů i ostatních porobených národů Rakousko-Uherska s habsburským despotismem. Součástí boje širokých mas pracujících, zejména dělnictva habsburské monarchie, boje vyvolaného Říjnovou revolucí, za jejich osvobození národní i sociální. Přitom bychom v historii bojů utlačovaných proti svým utlačovatelům těžko hledali průkazněji a činem vyjádřenou myšlenku mezinárodní proletářské solidarity, než jak tomu bylo za tohoto povstání. Sama ústřední námořnická rada, složená demokraticky a rovným dílem z námořníků sedmi národností, je toho vzácným historickým dokladem. Přirozený užší bratrský vztah českých a jugoslávských námořníků nebyl zde ani v nejmenším na závalu pro vytvoření daleko širšího bojového soudružského svazku se stejně pronásledovanými, a proto i stejně revolučně smýšlejícími námořníky italské, polské, maďarské, německé i jiné národnosti.

Vzpouza námořníků v Boce Kotorské vešla již do dějin jako jedna z největších námořních vzpour v historii lidstva. Vchází do dějin jako významná součást domácího protirakouského odboje, který způsobil v roce 1918 rozpad rakousko-uherské monarchie. Necht' vejde do dějin i jako příklad hrdinného sebeobětování velikým myšlenkám míru, svobody a sociální spravedlnosti.

Nejdůležitější prameny:

V. I. Lenin: Spisy, svazek 24. a 26. Kl. Gottwald: Spisy, sv. 12.

Bauer Otto: Die Oesterreichs Revolution. Wien 1923.

Ceola Mario: La rivolta di Cattaro. Roveretto 1924.

Deutsch Julius: Aus Oesterreichs Revolution. Wien 1924.

Frei Bruno: Die roten Matrosen von Cattaro, Wien 1927.

Gjonovič N. B.: Eine flüchtige Skizzierung der Bocche di Gataro,

Graz 1908. Jagow Kurt: Daten des Weltkrieges. Leipzig 1922. Karadžič V. S.: Crna Gora i Boka Kotorská, Beograd 1922. Kerchnawe Hugo: Der Zusammenbruch der Oest.-Ung. Wehrmacht im Herbst 1918. München 1921. Nitka Tom: Vzpouora námořníků v Boce Kotorské. Vzpomínky - v rukopise - Archiv Ústavu dějin KSČ, Praha. Mowak Friedrich Karl: Der Weg zur Katastrophe. Berlin 1919. Nowak Friedrich Karl: Der Sturz der Mittelmächte, München 1921. Opočenský Jan: Konec monarchie rak.-uherské. Praha 1928. Opočenský Jan: Zrození našeho státu. Praha 1928. Picklík Karel: Bojovali proti válce. Praha 1953. Priester Eva: Kurze Geschichte Oesterreichs. Wien 1949. Soukup František: 28. říjen 1918, I. a II. díl, Praha 1928. Šolle Zdeněk: Dělnické hnutí za první imperialistické války. Praha 1952. Tobolka Zdeněk: Politické dějiny čs. národa, díl IV., Praha 1937. Winterhalder Theodor W.: Die oesterreichisch-ungarische Kriegsmarine im Weltkriege. München 1921. Třicet let bojů KSČ za lidovou čs. armádu. Naše vojsko, 1951. Události v Pulji 1918. Sborník statí. Kroměříž 1920.

Časopisy a časopisecké články:

„Moře Slovanům!“, měsíčník, ročníky 1926 až 1933, články a vzpomínky T. Nitky, R. Kreibicha, N. Velebila a dalších účastníků povstání v Boce Kotorské.
„Horácko“, ročník 1933.
„Hlas revoluce“, ročník 1953/1, ročník 1954/1.
Holda Josef: Materiální situace rakousko-uherské armády na sklonku světové války. Vojskové rozhledy, ročník VII.
Jirout J.: Protirakouské vzpoury slovanských námořníků za války. Nová doba, ročník 1923.
Srb František: Vzpouora námořníků v Boce Kotorské. Mladoboleslavské listy, ročník 1930.
Tschirn Rudolf: Český odboj v rozkazech rakousko-uherského armádního velitelství. Česká revue, ročník 1925.

*

Hof.-u. Staatsarchiv in Wien.
Archiv Ústavu dějin KSČ, Praha.
Archiv Vojského historického ústavu v Praze.
Vzpomínky, osobní besedy a rozhovory s českými účastníky povstání v Boce Kotorské a v Pole, zvláště se soudruhy: Tomášem Nitkou a Josefem Křížem z Prahy, Aloisem Ma-chutou a Františkem Vlčkem z Kladna, Josefem Dědem z Libiše u Neratovic, Karlem Salačem ze Želíz u Liběchova, Jaroslavem Kramářem z Plzně, Richardem Karafiátem z Přerova a dalšími.

Foto příloha

Pohled na Boku Kotorskou z úbočí Lovčenu. Uprostřed vodní plocha bazénu Theodo.

Lodě rakousko-uherské válečné eskadry v době povstání v bazénu Theodo.

Přístav Gjenovič.

Vpravo u běhu jsou zakotveny torpedoborce; za nimi křižník „St. Georg“, uprostřed lehký křižník „Novara“, vlevo vzadu křižník „Karl VI.“, vlevo vpředu torpedoborec typu „Tavul“.

Křižník „St. Georg“ — velitelská loď za povstání (uprostřed), vlevo „Gää“, vpravo torpedový člun.

Poddůstojník námořního dělostřelectva František Rasch.

*Skupina českých námořníků z křižníku „St. Georg“. Mezi nimi soudr. Rudolf Kreibich (*)
a Tomáš Nitka (**)*

*Schůzka českých námořníků z válečných lodí, kotvicích v Boco Kotorské v srpnu 1917
v Gjenovići.*

Erzeg Novi — pohled na část města a přístavu.

Nalodování cvičného torpéda na palubu křižníku.

Námořníci při každodenním čištění lodní paluby.

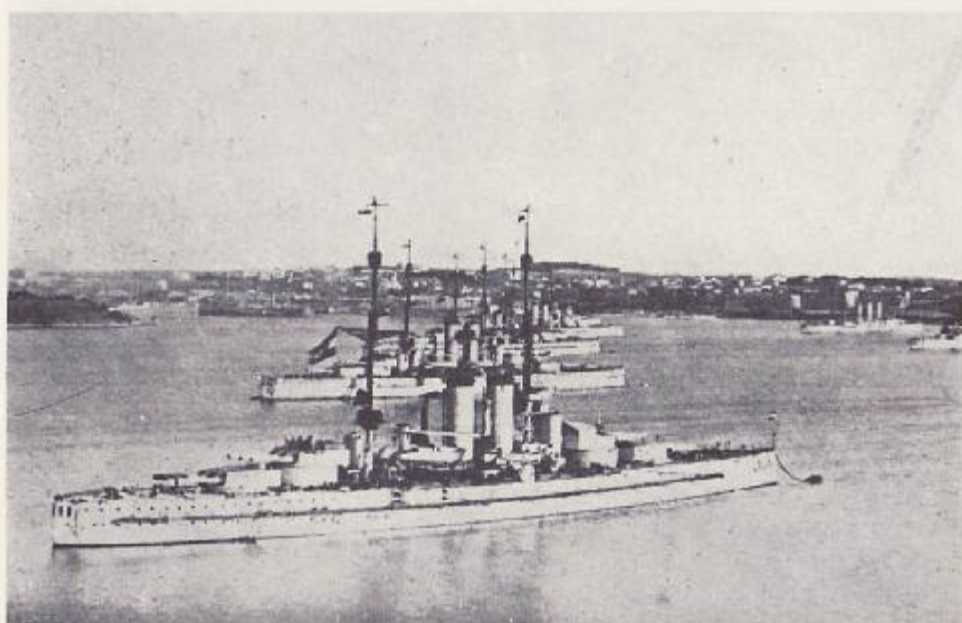
Pevňůstka „Mamula“ na skalnatém ostrůvku při vjezdu do Boky Kotorské.

Šibenik — třetí válečný přístav Rakousko-Uherska na Jadranu.

Námožník Fr. Koucký (*) mezi svými kamarády na palubě torpedoborce.

Bitevní lodi — jádro rakousko-uherského válečného loďstva, kotvíci v přístavu Pola. V popředí bitevní loď „Viribus Unitis“.

Typ rakouského hydroplánu, používaný ve válečném loďstvu v Boci Kotorské.

Jedna z německých ponorek v Boci.

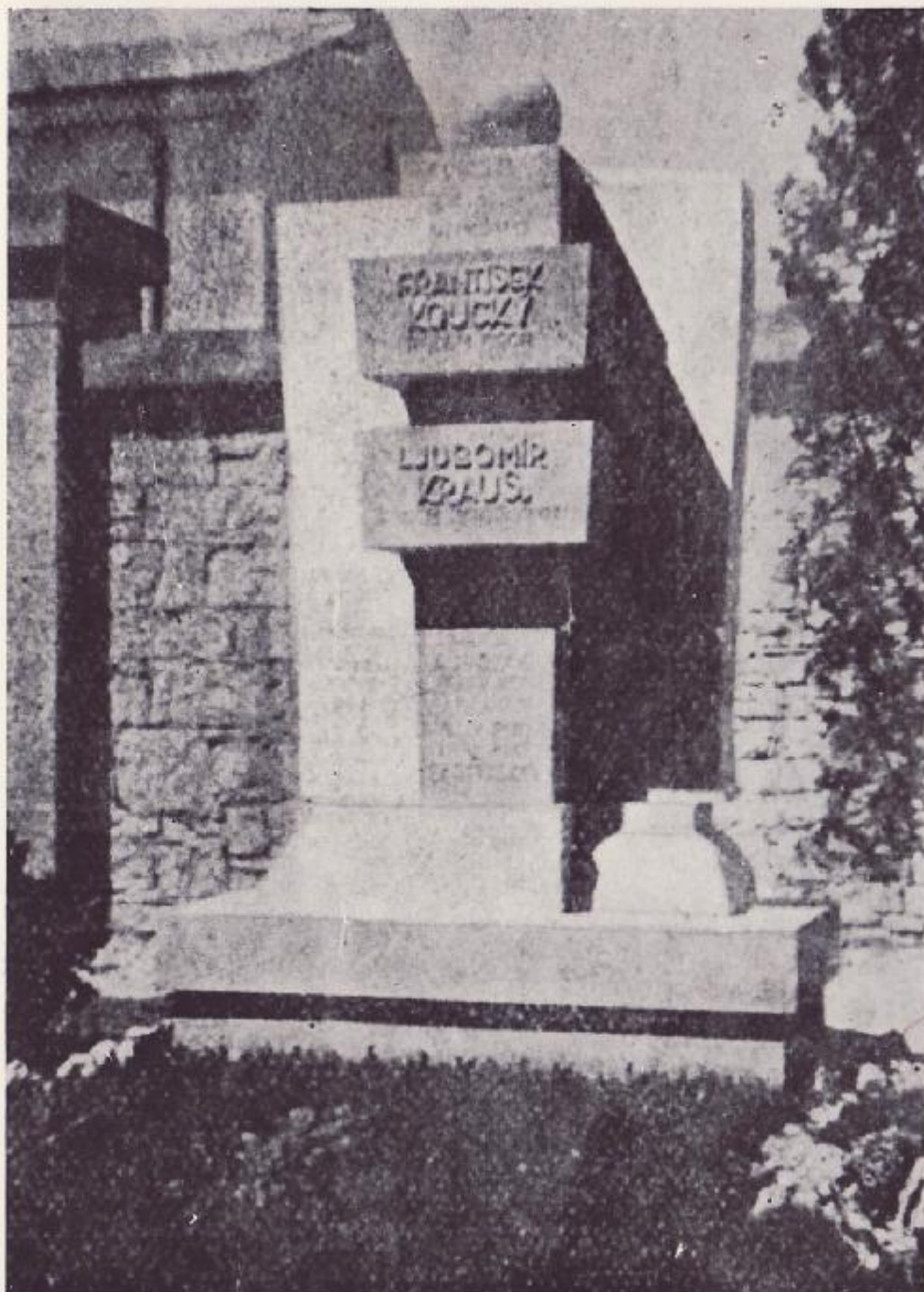
Kapitulace námořníků na „St. Georgu“ 3. února 1918 ráno. Důstojníci znovu přejímají moc.

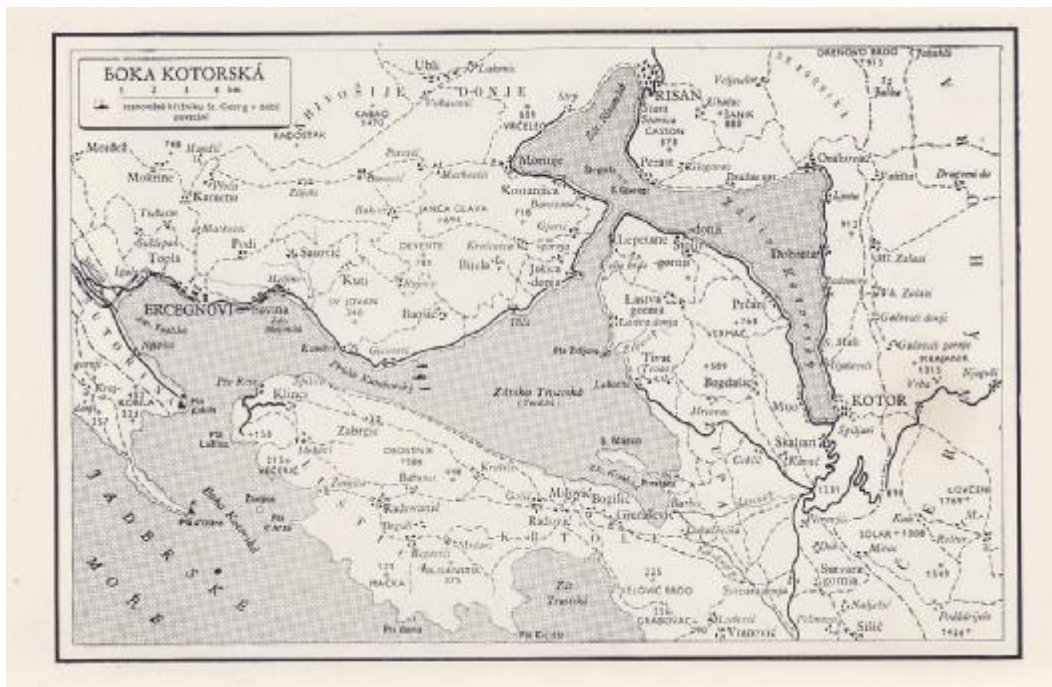
Vojenská eskorta odvádí uvězněné námořníky do kotorské pevnosti.

Uvěznění námořníci před budovou soudu v Kotoru.

Pomník popravených námořníků Fr. Kouckého a L. Krause na hřbitově v Pole.

OBSAH

Úvodem

I. NÁSTUP

(Generální stávk rakouského dělnictva v lednu 1918)

II. BOUŘE V RAKOUSKO-UHERSKÉM VÁLEČNÉM LOĎSTVU

(Demonstrace a stávky v Terstu a Pole)

III. BOKA KOTORSKÁ SE PŘIPRAVUJE K POVSTÁNÍ

(Situace na válečných loďích)

IV. PRVNÍHO ÚNORA V POLEDNE

(Začátek vzpoury)

V. DŮSTOJNICKÁ TYRANIE ZLOMENA

(První den vzpoury)

VI. STÁT PEVNĚ A VYTRVAT!

(Druhý den vzpoury)

VII. TRAGICKÝ KONEC POVSTÁNÍ

(Třetí den vzpoury)

VIII. HABSBUŘSKÁ MONARCHIE ÚČTUJE S POVSTALCI

(Stanný soud).

IX. POPRAVA

(11. února 1918).

X. KOTORSKÝ MONSTRE-PROCES

(Další účastníci povstání před soudem)

XI. KONEC PROCESU S ÚČASTNÍKY POVSTÁNÍ

(Zánik rakousko-uherského válečného loďstva)

XII. DALŠÍ OSUDY POVSTALCŮ Z BOKY KOTORSKÉ

(Závěr)

Řídí redakční rada -
předseda Dr Jan Durdík,
vědecký pracovník Vojenského historického musea
SVAZEK 33

Jindřich Veselý POVSTÁNÍ V BOCE KOTORSKÉ
(HISTORICKÁ KRONIKA)

Obálku a vazbu navrhl Jiří Blažek

Vydalo Naše vojsko, nakladatelství, národní podnik v Praze jako svou 1768. publikaci,
edice Živá minulost, svazek 33. Graficky upravila Dagmar Lanková. Redaktor
publikace Karel Krbec. Výtvarný redaktor Otakar Karlas

Ze sazby Monotype písmem Baskerville vytisklo
Naše vojsko, tiskárna, národní podnik v Praze.

Dílo obsahuje 6,30 autorských archů a 7,39
vydavatelských archů. Formát papíru 86 X 1 IQ.
Náklad 1800. Th. sk. 02/63. Vydání I. Daň 5 %.

Cena váz. výtisku 10,30 Kčs.

56/I-8

D - 576657

\